

diyanet

Aylık Dergi | Temmuz 2025 | Sayı: 415

İSTİSMAR EDİLEN KAVRAMLAR

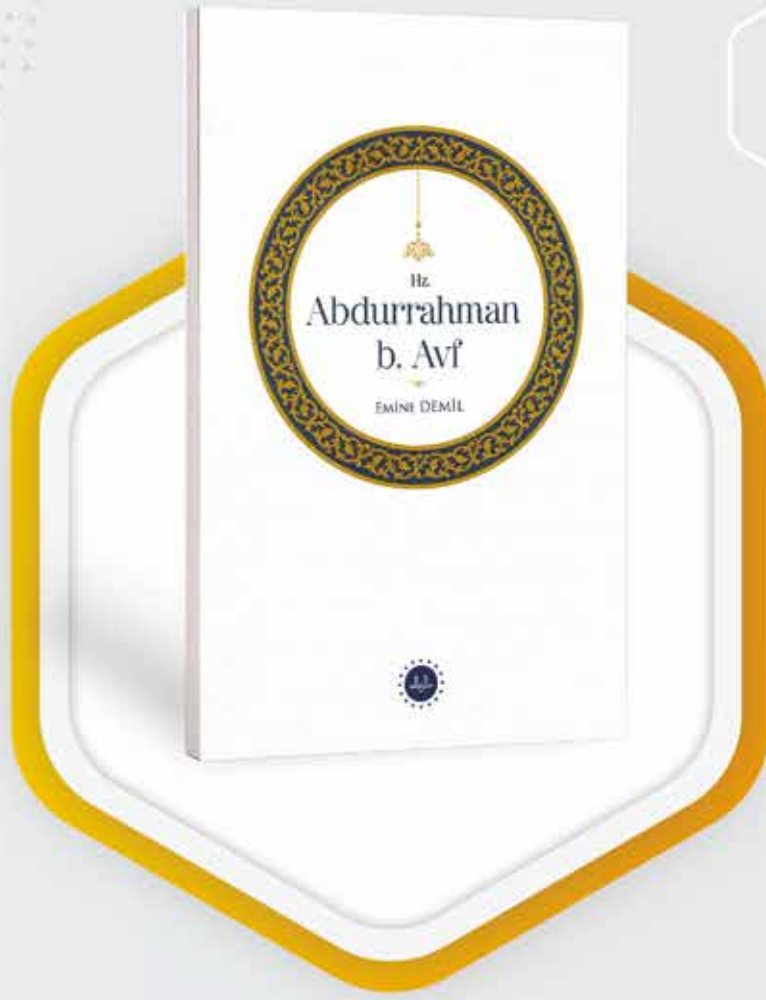
■ Din İstismarı ve İstismar Edilen Kavramlar

■ Din İstismarının Panzehri Kur'an ve Sünnet

■ Benlik Bütünlüğü İtidali Sağlar mı?

■ Doç. Dr. Burhan İşliyen ile İstismar Edilen Kavramlar Üzerine Söyleşi

■ Muharrem Ayı ve Aşureden İz Düşümler

“İlk Müslümanlardan ve ashab-ı şûradan olan Abdurrahman b. Avf, hem siyasi hem iktisadi hem de askerî alanda oldukça etkin bir sahabidir ve İslam’a büyük hizmetleri olmuştur.”

www.yayinsatis.diyenet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

Tarih boyunca insanoğlu ilahi bir lütuf olarak vahye muhatap kılındı. Peygamberler aracılığıyla sırat-ı müstakime davet edildi. Ancak ilahi vahye yüz çeviren insanlar Allah'ın elçilerine olmadık zulümleri reva gördüler. Kendilerini hakka ve hakikate çağıran vahyi, çıkarları uğruna tahrif ettiler. Yüce Allah son vahiy olan Kur'an-ı Kerim ile insanlık üzerinde nimetini tamamlamış ve bu konuda inananları uyarmıştır. “...(Kur'an'a) iman edin. Onu inkâr edenlerin ilki olmayın. Ayetlerimi az bir karşılığa değışmeyin ve bana karşı gelmekten sakının.” (Bakara, 2/41.)

İlahi vahyin çarpıtılması, gizlenmesi yahut bir menfaat uğruna kullanılması, kısaca mananın tahrifi, Müslümanlar arasına nifak sokulmasına sebebiyet verir. Bu tür din istismarları ve nifak hareketleri, İslam tarihi boyunca var olmuş ve maalesef de var olmaya devam edecektir. Dolayısıyla Müslümanlara düşen görev, her türlü istismara karşı teyakkuzda olmak, dini asli kaynaklarından öğrenmek, kişisel çıkarları uğruna dinî duyguları istismar eden insanlarla aralarına sınır çekmektir. Bunun için de en doğru yol, ilim erbabının sözlerine kulak vermektir. Kur'an ve sünnet, her türlü sapmayı bertaraf eden iki kıymetli referans değerimizdir. Din istismarıyla mücadelede kalkan görevi görececek olan asli kaynaklarımız Kur'an-ı Kerim ve sünnettir.

Diyanet Aylık Dergi olarak Temmuz dosyamızda, “İstismar Edilen Kavramlar” hususuna yer verdik. Din istismarının bir veçhesini oluşturan şey de kavramların içinin boşaltılması ya da zemininden koparılarak kişisel çıkarlar uğruna kullanılmasıdır. Prof. Dr. Ali Osman Ateş, “Din İstismarı ve İstismar Edilen Kavramlar” yazısıyla dosyamızın çerçevesini çizdi. Dr. Hüseyin Arı, “Din İstismarının Panzehri: Kur'an ve Sünnet” başlığıyla tarih boyunca istismarla mücadelenin reçetesi olarak Kur'an ve sünnetin önemini ortaya koydu. Modern zamanlarda en çok ihtiyaç duyduğumuz itidalin muhafazasıyla ilgili katkılar sunan Doç. Dr. Emine Elif Çakmak İgalcı ise “Benlik Bütünlüğü İtidali Sağlar mı?” yazısıyla dosyamızda yer aldı. Bu ayki söyleşimizi, Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Doç. Dr. Burhan İşliyen ile gerçekleştirdik.

Sizleri birbirinden kıymetli yazılarımızla baş başa bırakırken tarihimizde elim bir şekilde vuku bulan Kerbela hadisesini hüznle yâd ediyorum. Bundan sonra Müslümanların birlik ve beraberlik içinde hareket etmelerini Yüce Allah'tan niyaz ediyorum. Yakın tarihimizde bir din istismarının neticesinde verdiğimiz büyük imtihan 15 Temmuz hain darbe girişimine benzer vakaların bir daha yaşanmamasını diliyor, aziz şehitlerimizi rahmetle anıyorum.

Bereketli okumalar...

Cafer Tayyar DOYMAZ

6 GÜNDEM

DİN İSTİSMARININ PANZEHRİ
KUR'AN VE SÜNNET
Dr. Hüseyin ARI

10 GÜNDEM

DİN İSTİSMARI VE
İSTİSMAR EDİLEN KAVRAMLAR
Prof. Dr. Ali Osman ATEŞ

14 GÜNDEM

BENLİK BÜTÜNLÜĞÜ İTİDALI SAĞLAR MI?
Doç. Dr. Emine Elif ÇAKMAK İĞALÇI

18 SÖYLEŞİ

DOÇ. DR. BURHAN İŞLİYEN:
"BU TOPRAKLARDA GÖRÜLEN EN BÜYÜK
İHANET HAREKETİ, 15 TEMMUZ AKŞAMINDA
YAŞANAN FETÖ'NÜN DARBE KALKIŞMASIDIR.
DİN İSTİSMARININ, DİNÎ KAVRAM VE
DEĞERLERİN İSTİSMARININ EN BÜYÜK
ÖRNEĞİNİ FETÖ HAREKETİYLE GÖRDÜK."
Dr. Lamia LEVENT ABUL

24 DİN DÜŞÜNCE YORUM

DİJİTAL DÜNYADA HADİS ÖĞRENİMİ
ÇAĞDAŞ İMKÂNLAR
KLASİK SORUMLULUKLAR
Muhammed Emin ERGÜLER

28 VAHYİN AYDINLIĞINDA

RAHMAN'IN MÜTEVAZİ KULLARI
Dr. Mahmut KAYIŞ

30 HADİSLERİN İŞİĞİNDE

YUSUF KISSASINDAN GÜNÜMÜZE
RÜYA GERÇEĞİ
Dr. Halil KILIÇ

32 RAHLE-İ TEDRİS

ÇOCUKLARA ALLAH'I (C.C.)
NASIL ANLATALIM?
Prof. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI

36

MESCİD-İ AKSA'NIN
KAPILARI
Betül ALTUN ERİNCİK

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Cafer Tayyar DOYMAZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Zeynel Abidin AKDUMAN

Yayın Kurulu
Cafer Tayyar DOYMAZ
Dr. Lamia LEVENT ABUL
Dr. Hüseyin ARI
Dr. Mahmut KAYIŞ
Mehmet YAZICI

Editör
Dr. Esmâ GÜNER

Yayın Koordinatörleri
Mustafa Mirza DEMİR
Sema DEMİR
Nisanur Mukaddes UYANIK
Rüya TÜRKBEY TEMEL

Sosyal Medya
Asuman BARAN

Dijital Medya
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik - Tasarım

Epa-Mat Basım Yayın Prom. San. Tic. Ltd. Şti
www.epamat.com.tr

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları

Facebook: /diyanetdergisi
Twitter: /diyanetdergisi
Instagram: /diyanetdergisi

38 YARININ DÜNYASI

MODERN ZİHİNLERDE YENİ HURAFELER
TOTEMDEN MANİFESTE GEÇİŞ
Doç. Dr. Murat AKIN

42 KISSADAN HİSSE

YEDİ MÜŞRİĞE KARŞI TEK BAŞINA
DİMDİK AYAKTA
"BABASININ ANNESİ" HZ. FATİMA
Prof. Dr. Güldane GÜNDÜZÖZ

44 DİN TARİH TOPLUM

AYASOFYA'NIN ANLATTIKLARI
Rümeysa OĞUZ

47 DİN TARİH TOPLUM

EMEK VERMEK, TAHAKKÜM ALTINA
ALMAYI GEREKTİRMEZ
Ayşeli POLAT

50 DİN TARİH TOPLUM

MUHARREM AYI VE AŞURE'DEN
İZ DÜŞÜMLER
İhsan ÜNLÜ

54 KUR'AN SURELERİ

LOKMAN SURESİ
Doç. Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

56 DİJİTAL DÜNYA GERÇEK HAYAT

DİJİTAL EBEVEYNLİK 1: AYN A ETKİSİ
M. Cüneyd ÇİĞDEMLİ

58 NEYE NASIL İNANIYORUM?

İR ADEMİZ BİZİ ÖZGÜR KILAR MI?
Prof. Dr. Temel YEŞİLYURT

rengâhenk 62

64 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

"BİR VARMIŞ BİR YOKMUŞ"
Sema BAYAR

ASRIN İDRAKİ

68 BAŞKA HAYATLAR YAŞAMAK
Abdurrahman AKBAŞ

70 KIRILMA NOKTASI

İSPANYA'NIN FETHİ VE
ENDÜLÜS MEDENİYETİ
Alparслан AKÇA

72 SAHABENİN AYAK İZLERİ

ÜMMÜ HARAM
LARNAKA'NIN SULTANI
Enbiya YILDIRIM

76 İNSAN HÂLİ

AİLEDE MAHREMİYETİN
EROZYONU:
SOSYAL MEDYA VE
SINIR İHLALLERİ
Rabia ÇAKMAK

78 HATIRA DEFTERİ

15 TEMMUZ'DA ORADAYDIM
Hüseyin ÇINAR

80 KİTAPLIK

DİN GÖREVLİSİ İLE 365 GÜN 2
Mustafa Mirza DEMİR

Abone İşlemleri

Tel: 0312 295 71 96 – 97
0312 295 72 05 – 06
Faks: 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr
dosabone@diyanet.gov.tr

Online Abonelik

dergiabone.diyanet.gov.tr
yayinsatis.diyanet.gov.tr

Hesap No

Döner Sermaye Daire Başkanlığı TC Ziraat Bankası,
Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN:
TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57

Temsilcilikler; Yurt İçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri -

Yurt Dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü:

Aylık, Yaygın, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Baskı

İhlas Gazetecilik A.Ş.
Merkez Mah. 29 Ekim Cad. İhlas Plaza No: 11 A/41
Yenibosna Bahçelievler, İstanbul
Tel: 0 212 454 30 00

Basım Tarihi: 26.06.2025

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayın organıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

KAVRAMLARIMIZI KORUMAK

Prof. Dr. Ali ERBAŞ

Diyaret İşleri Başkanı

Her inanç ve düşünce sisteminin kendine has kavramları vardır. Gerek fertlerin gerekse toplumların inanç, kimlik ve aidiyet dünyası, kültür, sanat ve medeniyet ufku bu kavramlarla şekillenir. Bu da bir inancı, kültürü, medeniyeti ve hatta herhangi bir ideolojiyi tanımak için öncelikle onun kavramlarının bilinmesini gerekli kılar. Bu bağlamda Allah'ın yeryüzüne en büyük nimeti olan İslam'ın evrensel mesajının idraki noktasında bizlere pek çok kavram rehberlik etmektedir. İman, tevhid, nübüvvet, ahiret, adalet, merhamet, itidal, cihat, şehadet gibi kavramlar, İslam'ın hem inanç hem de medeniyet ufkunu tanıma hususunda müracaat edilecek başlıca kavramlar olarak öne çıkmaktadır.

İslam'ın kavramlarının temel özelliği, inanç, duygu, düşünce ve davranışlarda itidali öne çıkarmasıdır. İslam tevhid ve itidal dinidir. Bu sebeple dinin bütün kavramları, insanın hem maddi ve manevi yönü hem de hayatın dünya ve ahiret boyutu arasında inşa edilmesi gereken dengenin kılavuzluğunu

yapmaktadır. Zira insana Rabbinin tanıtan ve varoluş gayesini bildiren İslam'ın temel gayesi, akıl sahiplerini kendi hür iradeleriyle en iyiye, en doğruya ve en güzele ulaştırmak; onların dünya ve ahiret saadeti ni temin etmektir. Bu da ancak tevhid ekseninde dengeli bir hayat yaşamakla mümkündür. Kur'an ve sünnetin ortaya koyduğu bütün kavramlar, insanlığı bu ideale ulaştıracak ilke, ölçü ve değerleri ihtiva etmektedir. Dolayısıyla insan, söz konusu kavramların kılavuzluğunu benimsediğinde kendisiyle, Rabbiyle, çevresiyle ve toplumla sağlıklı bir iletişim kuracak, hayatını bir denge üzerine idame ettirecektir. Bu aynı zamanda yeryüzünü herkes için yaşanabilir kılama yolundaki mücadelenin de en önemli motivasyon kaynağı olacaktır. Nitekim İslam'ın hakikatleri ve evrensel değerleriyle duygu, düşünce ve davranışlarına itidal kazandıran Müslümanlar, asr-ı saadetten bu yana kurdukları medeniyet ve devletlerle daha huzurlu ve müreffeh bir gelecek yolunda insanlığa rehberlik etmişler, ulaş-

tıkları her yeri herkes için gü-
ven ve eman yurdu hâline ge-
tirmişlerdir.

Buna mukabil İslam'ın evren-
sel mesajından uzaklaştıkça
yeryüzü, insanlık için bir zinda-
na dönüşmüştür. Bugün dün-
yamız, savaşların, işgallerin
ve katliamların kısıracında son
derece zor ve çetin bir süreç-
ten geçmektedir. Bu trajik sü-
reçten kurtuluş ise insanlığın
yeniden İslam'ın hayat veren
değerleriyle buluşmasına bağ-
lıdır. Ne var ki bu ideali ger-
çekleştirmekle yükümlü olan
Müslümanlar, bugün devasa
sorunlarla kuşatılmış durum-
dadır. Çünkü son birkaç asırdır
siyasal, kültürel, ekonomik, as-
kerî açıdan küresel müdahale-
lere maruz kalan İslam coğraf-
yasında Müslümanların inanç
ve fikir dünyasına, kültür ve
medeniyet değerlerine yöne-
lik ciddi müdahaleler olmuş-
tur. Bu süreçte küresel emper-
yalizmin sömürü politikalarına
payandalık yapan pek çok te-
rör örgütü, İslam'ın en mukad-
des değerlerini ve kavramları-
nı istismar ederek Müslüman-
ların din algısında ciddi yara-
lar açmıştır. Diğer taraftan İsl-
am coğrafyasındaki bazı şahıs
ve oluşumların zaman zaman
dinî kavramları kendi emelle-
ri için suistimal ederek güç ve
menfaat devşirme teşebbü-
sünde bulundukları da bilinen
bir gerçektir. İslam'a ve insan-
lığa hizmet görüntüsü altında
fitne ve tefrika peşinde koşan
bu tür yapılar, aslında sade-
ce Müslümanlara değil insan-
lığın umudu olan bir inanç si-
temini itibarsızlaştırmakla bü-
tün insanlığın geleceğine kas-
etmektedirler.

Söz konusu istismarcı yapıla-
rın İslam toplumlarında varlık
göstermesinin ve Müslüman-
lar arasından kendilerine ta-
raftar bulmasının temel sebe-
bi, dinî alandaki bilgi eksikliği-
dir. Doğru dinî bilgiden mah-
rum kalan toplumların kolay-
ca manipüle edilmesi kaçınıl-
maz olmaktadır. Böylece dinin
bütün hayatı kuşatan hikmet
boyutu ihmal edilerek insanlar
kısır çekişmelere ve şekilciliğe
mahkûm edilmektedir. Elbet-
te bunda İslam'ı en doğru şe-
kilde anlatma ve gösterme so-
rumluluğu olan kişi ve kurum-
ların görevlerini daha etkin ya-
pamamasının yanında, dinî
bilginin gelişigüzel ve özensiz
bir şekilde elde edilmesinin de
önemli bir payı vardır. Nitekim
geçmişten günümüze siyasi ve
ekonomik çıkar peşinde koşan
bir takım kötü niyetli insan-
lar, toplumun dinî bilgi alanın-
daki yetersizliğini fırsat görüp
İslam'ın insanlığa umut olan
kavramlarını hakikatten uzak
anamlara hamlederek kitlele-
ri manipüle etmiş ve toplum-
sal güven ve emniyete ciddi
boyutta zararlar vermişlerdir.

Esasen dinin kavramlarının
suistimal edilmesi, inancın
tahrif edilmesidir. Bu manada
Kur'an-ı Kerim'de geçmiş ka-
vimlerin vahyi tahrif etmeye
yönelik davranışlarından bah-
sedilirken, onların kelimelerin
anlam ve bağlamlarını çarpıt-
tıkları ve böylece ilahi kelamı
bir nevi istismar ettikleri ha-
ber verilmektedir. (Bakara, 2/75;
Maide, 5/13.) Cenab-ı Hak, mü-
nafıklık olarak nitelendirdiği
söz konusu ikiyezlü ve istis-
marcı tehlikeye karşı mümin-
leri sürekli ikaz etmektedir.

Dolayısıyla dinin kavramları-
nın muhafaza edilmesi, hayati
bir sorumluluk olarak Müslü-
manların önünde durmakta-
dır. Zira vahyin doğru anlaşıl-
ması ve İslam'ın evrensel me-
sajının gerektiği gibi yaşana-
bilmesi, onları hayata taşıyan
kavramların safiyetinin mu-
hafaza edilmesiyle mümkün-
dür. Böyle bir hedefe de an-
cak kapsamlı, derinlikli ve sis-
tematik bir eğitimle ulaşılabi-
lir. Bu noktada yapılması ge-
reken, din eğitimi ve öğretimi-
ni, Kur'an ve sünnet eksenin-
de maksat, metot ve muhteva
gibi açılardan yeniden ele al-
mak ve dinin hayatla ilişkisini
güçlendirecek bir perspektifi
eğitim sistemine egemen kıl-
maktır.

Küresel emperyalizmle ve on-
ların coğrafyamızı işgal apara-
tı olan istismarcı yapılarla güç-
lü bir mücadelenin ve onlara
karşı dirençli ve bilinçli bir top-
lum inşa etmenin yolu, hayatı,
sorunları, sosyal gerçeklikleri
dikkate alan bir din anlayışın-
dan geçmektedir. Bilginin mut-
lak sahibinin Yüce Allah oldu-
ğu bilinciyle O'nun "oku" em-
ri ve son Peygamber Hz. Mu-
hammed'in (s.a.s.) hayatında
tecelli bulan evrensel mesa-
jı doğrultusunda gerçekleştiri-
lecek bir din eğitimi, insanın
yaşadığı toplumla uyumunu
sağlamada, barışın ve adaletin
hüküm sürdüğü bir sosyal or-
tamın oluşturulmasında belir-
leyici olacaktır. Böylece inan-
cımızın açıkça ortaya koydu-
ğu gibi bilgiyi bilince dönüştü-
rüp güzel ahlak ile taçlandırarak
insanlık için ideal bir hayat
modeli oluşturmak mümkün
olacaktır. ■

DİN İSTİSMARININ PANZEHRİ KUR'AN VE SÜNNET

Dr. Hüseyin ARI

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

Dinin özü, samimiyete ve Allah’a karşı ihlase dayanır. Din istismarı ise en basit tanımıyla Allah’a karşı bu samimiyetten vazgeçerek O’nun rızası dışında maddi veya manevi çıkar sağlamak amacıyla dini araç kılmaktır. Maalesef din istismarı, sosyolojik ve tarihsel bir olgu olarak Müslümanların, Hz. Peygamber (s.a.s.) liderliğinde güçlenip bir devlet ve toplum düzeni kurduğu Medine döneminden itibaren var olan bir problemdir. Bu problemi tarihte ilk çıkaranlar, Kur’an-ı Kerim’de çeşitli vesilelerle özellikleri anlatılan, hatta bir sureye adı verilen münafıklardır. Kur’an-ı Kerim, Müslümanların bilinç sahibi olmaları için ehl-i kitap, müşrikler gibi belirli zümreler ve onların karakteristik özellikleri hakkında önemli bilgiler verir. Bu bağlamda Kur’an-ı Kerim’de münafıklar da anlatılmakta, onların nasıl bir psikolojiye sahip oldukları, maksatlarının ne olduğu gözler önüne serilmektedir. Bunun sebebi, nifak hareketlerinin, İslam toplumunda dâhilî düşman olarak görülmesidir. Küfür hareketi, İslam toplumunu dışarıdan yarmaya çalışan hariç bir düşmanken nifak hareketleri tarih boyunca Müslümanları içlerinden çökertmeyi, birliği ve dirliği bozarak ümmeti zayıflatmaya çalışan dâhilî bir düşman olarak varlığını sürdürmüştür. Bu düşman, İslam elbisesi giyerek Müslümanlarla beraber yaşayan, zahiren dindar, tabiri caizse “bizden biri” gibi hareket ettiği için tespiti zor ve verdiği zararı anlamak güçtür. Bu nedenle Kur’an-ı Kerim’de münafıkların temel özelliklerine dikkat çekilmiş, onların menfaatperest tutumları, Müslümanlarla beraber bulunup onların kötülüklerini istemeleri, İslam düşmanlarıyla gizli ittifaklar yapmaları, zor zamanda sıvışıp iş ganimetten pay almaya gelince ön saflarda yer almaları çok çarpıcı bir şekilde anlatılmıştır. Ayrıca siyer kaynaklarında da onların Kur’an-ı Kerim’deki anlatılarla örtüşen tutumları, Müslümanları zor zamanlarda yalnız bırakmaları, Allah Resulü’nü hadsizce eleştirmeleri, Müslümanların samimi inançlarıyla alay etmeleri anlatılmaktadır.

Kur’an-ı Kerim’de genel olarak zikredilen itikadi nifaktır. Amelî veya ahlaki nifak ise daha ziyade hadislerde geçmektedir. İtikadi nifak, aslında inanmadığı hâlde inanmış gibi görünen kimselerin içinde bulunduğu hâldir. Bu nifak türü, kişinin dünyada iken Müslüman muamelesi görüp ahirette inançsızlığı ortaya çıkınca kâfirlerden daha kötü muameleye maruz kalmasına sebep olur. Amelî nifak ise kişinin söz, fiil ve davranışlarında münafıklara ait özelliklerin bulunmasıdır. Amelî nifak içinde olan kişi iman sahibidir ancak günahkârdır.

Din istismarı açısından meseleye baktığımızda her iki nifak türüne sahip olanlar tarafından dinin istismar edilmesi ve Müslüman kisvenin, şahsi veya örgütsel amaçlar için kullanılması vardır.

Din istismarı konusunda Müslümanların yaşadığı veya yaşayacağı en büyük zorluk, istismarın varlığının, yönteminin ve etki alanının tespit edilmesi meselesidir. Zira din istismarı, yazımızın başlığında da işaret ettiğimiz gibi İslam toplumunun bünyesini etki altına alan ve zararı ilk başta fark edilmeyen bir zehirdir. Zira bu zehri Müslümanlara verenler, şeker ambalajına sarılı bir şekilde sunmaktadırlar. Bu nedenle bu zehri yutmamak veya yutmuşsak etkilenmemek için manevi hastalıklarımızın şifası Kur’an-ı Kerim ve hayat ölçümüzün sünnet panzehrine ihtiyacımız vardır. Çünkü Kur’an ve sünnet, her türlü sapmayı tashih eden, dini sahih kaynağından öğrenmeyi ve yaşamayı öğütleyen yegâne referanslarımızdır.

”

**Din istismarcısı
kişi veya
yapılar, rüyalar,
ilhamlar,
keşifler gibi
bağlayıcı
olmayan
yöntemleri dinî
bilgi kaynağı
gibi sunarak
kitleleri
etkilemeye
çalışırlar. Dahası
aynı maksatlarla
uydurma
hadisleri
dolaşıma
sokarlar.**

Din istismarının mahiyetini tespit için onun zehirli bileşenlerini analiz etmek; onunla etkili mücadelede yöntemi geliştirmek için de Kur'an ve sünnetin konuyla ilgili kriterlerini ortaya koymak gerekmektedir.

Öncelikle ifade etmek gerekir ki din istismarının en tehlikeli tarafı, dinî nasların, bağlamından koparılarak ve klasik kaynaklarımızdaki anlam ve yorum sınırları aşılarak aktarılmasıdır. Bir ayetin veya hadisin nasıl anlaşılması gerektiği, bunlar üzerine hangi hükümlerin bina edileceği ve bu konuda takip edilecek usul, klasik kaynaklarımızda detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Ancak din istismarı yapan kişi veya çevreler, bunları tamamen görmezden gelerek ayetleri veya hadisleri tahrif etmek pahasına kendileri için en uygun ve işe yarar yorumu veya anlatıyı sunarak halkımızı kandırmaya çalışmaktadırlar. Hâlbuki Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu konudaki uyarısı açıktır: "Kim, Kur'an hakkında bilgisizce konuşursa cehennemdeki yerine hazırlansın." (Tirmizi, Tefsiru'l-Kur'an, 11.) Bu hadis, dinin temel kaynaklarını anlama ve yorumlama işinin ihtisas gerektiren bir konu olduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda bu hadisten, dinî nasların keyfilikten uzak bir yöntemle ve denetlenebilir bir bilgiyle ele alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Dinî konularda ihtisas sahibi olmayan bir kimsenin, naslar hakkında yapılan yorumları ve dinî söylemleri Kur'an ve sünnet perspektifinden test etmesi her zaman mümkün olmayabilir. Bu nedenle din adına konuşan veya din kisvesine bürünmüş herkesi, hiçbir krite-

re tabi tutmadan kabul etmek, çok sağlıklı bir yaklaşım değildir. Gıdamızı nasıl güvenli bir yerden almaya gayret ediyor-sak dinimizi öğrenirken de aynı hassasiyeti göstermemiz gerekir. Şu hâlde samimi Müslümanlara düşen görev, dini güvenilir kaynaklardan almaya gayret etmeleri ve dinî konularda duyduğu bilgileri, din konusunda toplumu aydınlatma görevini üstlenen ve insanları sahih dinî bilgiyle buluşturmayı en yüksek gaye edinmiş Diyanet İşleri Başkanlığına ve özelde Din İşleri Yüksek Kuruluna sormalarıdır.

Din istismarının bir diğer zehirli bileşeni, Kur'an ve sünnette bulunmayan uydurma bilgilerin, rüya ve ilham gibi birtakım subjektif araçlar kullanılarak dinî bilgiymiş gibi insanlara sunulmasıdır. Hâlbuki Kur'an ve sünnete aykırı hiçbir rüya veya sezgi, hakikatin belirleyicisi olmaz. Din istismarcısı kişi veya yapılar rüyalar, ilhamlar, keşifler gibi bağlayıcı olmayan yöntemleri dinî bilgi kaynağı gibi sunarak kitleleri etkilemeye çalışırlar. Dahası aynı maksatlarla uydurma hadisleri dolaşıma sokarlar. Hâlbuki uydurma hadislerin önüne geçmek için İslam kültür ve medeniyetinde isnad sistemi geliştirilmiştir. Rivayet için kullanılan lafızlarla ravi veya ravileri anarak hadis metnini ilk söyleyenine ulaştırmak, hadis metnini nakleden ravileri rivayet sırasına göre zikretmek anlamına gelen isnad, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ait olmayan sözlerin tespiti açısından çok önemli bir işlev görmektedir. Isnad ilminin en büyük faydası, Hz. Peygamber'in istis-

mar edilmesinin önüne geçmek ve dünyevi menfaatler uğruna onun adına sözler uydurulmasını engellemektir. Dolayısıyla aktarılan bir hadisin, sıhhat derecesini öğrenmek, uydurma olup olmadığını tespit etmek, din istismarının önüne geçme noktasında en önemli araçlardan biridir. Bu konuda belli bir bilinç düzeyine sahip olmak, din istismarı zehrinden korunmak için elzemdir.

Din istismarının zehirli düşüncelerinden biri de bağlı olunan şahsiyetlerin aşırı yüceltilmesi ve neredeyse hatasız ve günahsız gibi görülmesidir. Hâlbuki Allah Resulü (s.a.s.), insanlığın efendisi olduğu hâlde kendisinin aşırı derecede övülmesini doğru bulmamış, hatta tehlikeli görmüştür. Onun bu kapsamda söylediği söz çok açıktır: "Ben, Allah'ın kulu ve elçisiyim. Allah'ın bana verdiği makamı aşmayın. Beni, Hristiyanların Meryem oğlu İsa'yı övdükleri gibi övmeyin." (Buhari, Enbiya, 48.) Aşırı yüceltme olgusu beraberinde yüceltilen kişinin insanüstü bir varlık gibi görülmesi, masum ve hatasız kabul edilmesi sonucunu doğurmaktadır. Yanlış inanç ve bilginin, zincirleme olarak yanlış inanç ve bilgi doğuracağı burada net olarak ortaya çıkmaktadır. İslam'a göre Hz. Peygamber'den başka "masum ve tartışılmaz" bir otorite ve rehber kabul edilemez. Hiçbir kimse veya yapı kendisini dinin mutlak temsilcisi olarak göremez ve insanları kendisine kayıtsız şartsız itaat ve bağlılığa çağırabilir. Müslümanın iradesini ve aklını mutlak olarak bir başka fâninin insafına bırakması, istismara davetiye

çıkarmak olur. Mutlak itaat ve bağlılık, çerçevesi Kur'an ve sünnet tarafından belirlenen ilkelere gösterilmelidir. Nitekim hadiste de ifade edildiği üzere yaratıcıya isyan varsa yaratılana itaat olmaz. (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/333; Tirmizi, *Cihad*, 29.)

İstismarın son yıllarda ortaya çıkan farklı bir vechesine burada dikkat çekmek faydalı olacaktır. Son yıllarda stres, depresyon, zihinsel sorun ve yorgunluktan kurtulma gibi psikolojik sorunlardan kurtulma vaatleriyle reklamı yapılarak cazip ve popüler hâle getirilen reiki, meditasyon, yoga, atalarla helalleşme, kozmik enerji terapisi, çakra ve bilinçaltı temizliği gibi uygulamalar; şifacılık, şifrecilik ve ruhçuluk gibi akımlarla harmanlanmış modern yönelimlerdir. Bunlar her ne kadar dinî bir söylem yerine “sağlıklı yaşam, başarı, mutluluk” ve/veya “bağımlılıklarla mücadele” gibi bir dil ve üslup kullansa da esasen Hint mistisizminden ve bunların dinî öğretilerinden beslenmekte, Batı kültürünün mistik söylemleriyle de ortak alanlar oluşturabilmektedir. Bu tür eğilimler; insanların yalnızlık, çaresizlik ve dindarlığa bağlı ilgi, istek, ihtiyaç ve açmazlarını istismar ederek ciddi bir sektör oluşturmaktadır.

İşaret edilen akımların etkisinde kalmamak için doğal ve sosyal çevreyle uyum içinde yaşamının en kısa ve sağlam yolu İslam'ı öğrenip yaşamaktır. Zira İslam, evrenin ve insanlık ailesinin özel bir üyesi olan insanı; kalp, ruh, akıl, nefis ve beden bütünlüğüyle değerlendirir. İman, ibadet ve ahlak uyumuyla davranışları; dünya-ahiret ve

”

Kur'an ve sünnet, her türlü sapmayı tashih eden, dini sahih kaynağından öğrenmeyi ve yaşamayı öğütleyen yegâne referanslarımızdır. Din istismarının mahiyetini tespit için istismarın zehirli bileşenlerini analiz etmek; onunla etkili mücadele yöntemi geliştirmek için de Kur'an ve sünnetin konuyla ilgili kriterlerini ortaya koymak gerekmektedir.

madde-mana dengesiyle hayatı güzelleştirir. İslam'ın ortaya koyduğu ilkeler, kendi müntesiplerinin huzur ve mutluluğunu sağladığı gibi diğer insanların, hatta bütün varlıkların huzur ve sükûnunu da gözetir. Bu bağlamda insanın kötü arzularını kontrol altına alarak huzur bulması için namaz, oruç, hac, zekât, sadaka gibi ibadetleri eda etmeyi ve ahlaklı olmayı emreder. Böylece insanın fiziki, ruhi, bireysel, toplumsal ve çevresel ihtiyaçlarını meşru, makul ve fitri bir yolla karşılar. Bu hususlar iyi değerlendirildiğinde başka arayışlara gerek kalmayacağı kolayca anlaşılabacaktır.

Sonuç olarak din istismarı, sıhhati tartışmalı dinî referanslarla veya ispatı mümkün olmayan subjektif tecrübelerle Müslümanların dinî duygularını kötüye kullanmaktır. Bu, sadece bireysel bir günah değil İslam toplumunu etkileyen bir zehirdir. Bu zehrin panzehri ise Kur'an'ın aydınlatıcı ilkeleri ve sahih sünnetin örnekliğidir. Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurmaktadır: “Size iki şey bırakıyorum; onlara sınırsız sarıldığınız sürece asla saptırmazsınız: Allah'ın kitabı ve resulünün sünneti.” (*Muvatta*, Kader, 3; Hâkim, *Müstedrek*, 1/93.) Dolayısıyla din adına söylenen her söz, her fetva, her çağrı bu iki kaynakla test edilmeden kabul edilmemelidir. Kur'an-ı Kerim'in bu husustaki çağrısı nettir: “Ey insanlar! Rabbinizden size bir öğüt, kalplerdeki hastalıklara bir şifa, inananlara bir rehber ve rahmet gelmiştir.” (Yunus, 10/57.) Kur'an'ın şifa veren ölçülerine sarılmak, istismardan korunmanın ve sahih bir dinî bilinç inşa etmenin en temel yoludur. ■

DİN İSTİSMARI VE İSTİSMAR EDİLEN KAVRAMLAR

Prof. Dr. Ali Osman ATEŞ

Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi

Din istismarı nedir?

Dilimizde “din simsarı, din bezirgânı, din istismarı, din ticareti, dini siyasete alet etmek, din sömürücüsü...” gibi birtakım kavramlar vardır ki dini kendi çıkarı için kullanma, dinden kendi menfaati için yararlanma, dinden faydalanarak çeşitli şekillerde kazanç sağlama anlamlarını çağrıştıran bu sözcükler çocukluğumuzdan beri bizleri rahatsız eder. İnsanlara fedakârlığı, sadece Allah’ın rızasını gözetmeyi, Yüce Yaradan’ın hoşnutluğunu her türlü menfaatten önde tutmayı, yaptıklarının karşılığını yalnızca O’ndan beklemeyi emreden dinin birtakım çıkarlara alet edilmesi insanın temiz fitratına aykırı düşer ve gönüllerde nefretle karışık duygulara yol açar. Öte yandan bu kelimelerin yerli yersiz kullanımı da samimi dindarları rahatsız eder, inanan insanların vicdanında yaralar açar.

İstismarın zıddı, ihlas ve samimiyettir. Anlam itibarıyla içten, candan, kalbî, art niyetsiz, menfaatsiz ve riyasız olma hâ-

line samimiyet denilmektedir. Samimiyetin dinî literatürdeki karşılığı ihlas kelimesi ile ifade edilmektedir. İhlas da rıyanın, ikiyüzlülüğün, gösterişin ve samimiyetsizliğin terk edilmesi, dine içten bağlanması, dinin buyruklarının sırf Allah rızası için yerine getirilmesi demektir. (İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut 1410 / 1990, VII, 56.) İslam’da ihlas o kadar önemlidir ki Kur’an’ın, tevhid akidesinin en özlü ve anlamlı olarak anıldığı bölümüne, İhlas suresi adı verilmiştir. Buna göre samimiyet kişinin, içte, dışta ve görüntüde aynı olması ya da duygu, düşünce ve davranışlarında birlik ve bütünlük içinde bulunması demektir. Duygulardan yön alan ve davranışlarla ortaya çıkan samimiyet, öncelikle kişinin kendi içerisinde tutarlı olmasını gerektirir. Bu durum, aynı zamanda onun kendisiyle ve başkalarıyla iletişimini de kolaylaştırmaktadır. (Yapıcı, Asım, *İslam’da Tövbe ve Dinî Yaşayıştaki Rolü*, Beyan Yayınları, İstanbul 1997, s.183; Lacroix, Jean, *Les Sentiments et La Vie Morale*, Paris 1952, s.53-54, 57’den naklen.)

Kaydetmek gerekir ki merkezî tutumu dindarlık olmak üzere şekillenen bir insanın yaptığı davranışlarının hiçbirisi istismar kapsamında değerlendirilemez. Bir başka deyişle içe dönük dindarların tutumlarında din, merkezî bir yer taşır ve bu kimseler genellikle samimi olup istismarcı değildir. Bu husus, insanın iç dünyasıyla ilgili içsel bir durumdur. Ayrıca Kur’an-ı Kerim’de “takva” kelimesiyle ortaya konulan objektif üstünlük kriteri de birey açısından subjektif bir yapı arz etmekte olup bu niteliğe sahip kişiler (müttakiler) istismarcı değildir. Fakat merkezî tutumu dindarlık üzerine kurulmayan bir kişi, yerine ve durumuna göre dindar bir hayat yaşama yoluna gidiyorsa burada istismar söz konusu olabilir. Kaydetmeliyiz ki dinî buyrukları ortaya konuluş gayesinden saptırıp tahrif etmeden istismar etmek mümkün gözükmemektedir. Tarih boyu tüm istismarcılar, gayelerine erişebilmek için bir şekilde dini tahrif etmişlerdir. Bu yüzden din istismarı ile din tahrifi, din istismar-

cısı ile din tahrifçisi birbirinden ayrılmaz ikili konumundadır. Çoğunlukla da tahrifçilerle istismarcılar aynı kişi veya gruplar olagelmıştır.

İnsanlığa huzur ve mutluluk getirmek gayesiyle gönderilen din, bir güçtür ve bu gücün art niyetli kimselerce olumsuz şekillerde kullanılarak istismar edilmesi Allah'ın rızasına aykırıdır. Çünkü bu davranışlarda dinin tahrif edilerek ilahi iradenin saptırılması, ilahi buyrukların gönderiliş gayesinin ortadan kaldırılması söz konusudur. Dinin etkisi, doğru kullanıldığında topluma huzur ve mutluluk getirir, insanın dünya ve ahiret mutluluğunu sağlayarak kendisini olgunlaştırmasına vesile olur. Bu güç, tahrif ve istismar edilerek insanın çeşitli çıkarlarına alet edildiğinde, toplumda çatışma ve kavga aracı hâline gelir. Dini, Allah'ın rızasına uygun olarak değil de kendi çıkarları doğrultusunda yorumlayan ve ondan yararlanmaya kalkışanlar ise dinin gönderiliş gayesi olan doğru yola erişemezler; aksine sapıtır, kendisine ve başkalarına zulmederek yoldan çıkar, sonra da Kur'an'ın işaret ettiği aşağı derecelere düşer: "Biz gerçekten insanı en güzel biçimde yarat-tık. Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik." (Tin, 95/4-5.)

İnsanlığın uzun tarihî deneyimi göstermektedir ki peygamberlerin ve onlara iman eden samimi müminlerin elinde insanlığı cehalet karanlıklarından aydınlığa, zulüm ve vahşetten adalet ve medeniyete, kısacası insanlığın ulaşmayı arzuladığı yüceliklere ulaştıran din, samimiyetsiz ellerde de çeşitli çıkarlara alet edilmiştir. Kimi ondan yararlanarak siyasi güç ve iktidar peşinde koşmuş, kimisi onu aracı edinerek maddi çıkar sağlamış, kimi de hakkı söyleyen bilginleri susturmuştur.

Günümüzde din istismarı olgusu

Ülkemizde ve yakın coğrafyamızda dini istismar eden bazı gruplar ve bunların oluşturduğu FETÖ, DEAŞ gibi bazı silahlı terör örgütleri ortaya çıkmıştır. Bunlar ehl-i sünnet, cihat, tekfir, selef, hicret, cemaat, hizmet, nesil, himmet, imam,

hocaefendi, nur, rüya gibi İslam kültüründe yer alan birtakım kavramların içini boşaltarak Müslüman halkı kandırıp duygularını sömürmüşler, bulundukları bölgeleri kana bulayıp büyük acılara neden olmuşlardır.

Din ve vicdan özgürlüğünün evrensel nitelikte üç ayağı vardır:

1. İnanma ve ibadet özgürlüğü
2. Dinî eğitim yapma hakkı
3. Dinî yayın yapma hakkı.

FETÖ PDY silahlı terör örgütü, uzun yıllar boyunca Müslüman halkımızın bu alanda ortaya çıkan ihtiyacını istismar etmiş ve dinî duygularını sömürmüştür. Ayrıca FETÖ, dershaneler, okullar, üniversiteler, yurtlar, ışık evleri vs. açarak olabildiğince büyümüştür.

FETÖ'nün uzun yıllar boyunca ülkemizde yürüttüğü faaliyetlere baktığımızda; din istismarcısı, takiyeci/yalancı; dış güçlerin piyonu hâline gelmiş, gerçeklikten uzak/sizofrenik sömürge tipi insan yetiştirmeyi hedeflemiş olduğu görülmektedir. Örgüt, bünyesine kattığı gençlerin, ailesiyle, milletiyle, ülkesiyle, devletiyle, bayrağıyla ve İslam ümmetiyle bağlarını koparmış, mensuplarını liderinin mehdi olduğuna inandırmıştır. Örgüt, din tahrifi ve istismarı yaparak haramları helal saymış, yüce dinimiz İslam'ın temiz inanç ve değerlerini tahrip etmiştir. Örgüt, yalan söylemek, kul hakkı yemek; fitre, zekât, sadaka, kurban gibi yoksulların hakkı olan yardım paralarını çalmak, rüşvet ve yolsuzluk yapmak, devletin kaynaklarını zimmetine geçirerek kamu malını yemek, sınavlarda örgütlü kopya çekmek, emaneti ehline vermemek, en sonunda da devlete ve millete isyan ederek

yol kesip masum halkımızı öldürmek gibi İslam'ın haram kıldığı şeyleri de kendisi için mübah görmüştür. Örgüt, uluslararası planda yürüttüğü "dinler arası diyalog" gibi çalışmalarla en sonunda kelime-i tevhid ve kelime-i şehadeti tahrif boyutuna gelmiştir. FETÖ, millî ve dinî bütünlüğümüzü parçalamak için kırk yılı aşkın bir süredir sinsice faaliyet yürütmüştür. FETÖ PDY silahlı terör örgütü en sonunda, 15 Temmuz 2016 gecesi ülkemizde darbeye kalkışmış, TBMM ve Cumhurbaşkanlığı Külliyesini, Ankara Gölbaşı'nda Özel Harekât Başkanlığını F-16 savaş uçaklarıyla bombalamış; elinde bayrağından başka silahı olmayan, masum vatandaşlarımızı şehit etmiş, yüzlerce kardeşimizin yaralanarak gazi olmasına sebep olmuştur.

Hain FETÖ/PDY silahlı terör örgütünün ülkemizde gerçekleştirmeye çalıştığı acıklı olayların bir daha yaşanmaması için almamız gereken şu önlemleri arz etmek isterim:

1. Din ve vicdan özgürlüğüne evrensel nitelikte önem vermek, bu alandaki kısıtlamaları kaldırmak.
2. Diyanet İşleri Başkanlığımızın yapısını korumak, geliştirmek ve güçlendirmek.
3. Her aşamada din eğitiminin devlet eliyle yapılmasını sağlamak ve devlet kurumlarınınca denetlemek.
4. Uygulanmakta olan din derslerini, program, içerik ve kredi saati bakımından güçlendirmek. İlkokuldan başlayarak yeterli düzeyde akaid/İslam inanç esasları dersleri koymak.

5. Öğrencilerin barınması, beslenmesi ve ailesi yoksul olan öğrencilerin okutulması gibi FETÖ'nün eğitim alanında istismar ettiği sorunları ortadan kaldırmak.

Din istismarının bir diğer yönünü oluşturan tekfir, Yüce Allah'tan vahiy yoluyla gelip Hz. Peygamber'in (s.a.s.) tebliğ ettiği kesinlikle bilinen dinî bir esası inkâr eden kimsenin kâfirliğine hükmetmeyi ifade eden bir kavramdır. Ancak günümüzde bu kavram, Sıffin Savaşı'nda hakeme başvurulmasını kabul ettikleri için Hz. Ali ve Muaviye'yi kâfir ilan eden Haricîlerin yaklaşımıyla paralel hareket eden DEAŞ gibi terör örgütleri tarafından tahrif edilerek Müslümanlar tekfir edilmiş ve haksız yere kanları dökülmüş, ne hazindir ki İslam coğrafyası yıllarca kana boyanmıştır. Hâlbuki Hz. Ali, Cemal ve Sıffin savaşlarına katılan muhaliflerine kâfir diyen taraftarlarına da onların kâfir değil, isyan eden kardeşleri olduğunu söylemiş, ehl-i sünnet âlimleri de ehl-i kibleyi tekfir etmemeyi bir ilke olarak benimsemiştir. (Ebu Hanife, *er-Risâle*, İstanbul 1981, s. 69; Yusuf Şevki Yavuz, "Tekfir", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tekfir>.) Bu bağlamda DEAŞ benzeri örgütler tarafından istismar edilen kavramlardan birisi de "cihat" kavramıdır. Allah'a kulluk etmek, Allah ve Resulü'nün buyruklarının uygulanmasına çalışmak, İslam'ı tebliğ etmek, İslam ülkesini ve Müslümanları saldırılara karşı savunmak ve gerekirse bunun için savaşmak anlamlarını taşıyan cihat kavramının içi boşaltılmış ve Müslümanlara karşı savaş şekline getirilmiştir. Bu sapkın örgüt-

ler, İslam ülkelerini işgal eden düşmanlarla savaşmak yerine, Müslümanların kanını dökmüşlerdir. (Ahmet Özel, “Cihâd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cihad.>)

Din istismarının taşıdığı çirkinlik ve kötülükler

Dinde ihlaslı ve samimi olmanın zıddı, nifaktır. Dininde samimi olmayarak çeşitli çıkarları için inanmış gözükken kimseleri, dinimiz münafık olarak adlandırmaktadır. Bu durumda münafıkların, din istismarcısı veya din istismarcılarının münafık kimseler olduğu ortaya çıkmaktadır. (Yıldız, Abdullah, *Hadislerde Hz. Peygamber ve Gizli Düşmanları Münâfıklar*, İz Yayıncılık, İstanbul 2000, s.45-47.) Yine Kur’an’dan anladığımıza göre, din istismarında riyakârlık, samimiyetsizlik, gizli inkârcılık ve sapıklık gibi hususların mevcut olduğu ortaya çıkmaktadır. Peygamberimiz (s.a.s.) zamanındaki münafıklarla sonraki dönemlerde küfrü içinde gizleyerek Müslüman gözükken zındıklar, İslam tarihi boyunca din istismarına yeltenen kimseler olarak karşımıza çıkmışlardır. Bunlar, İslam dinini bozmak ve dinle alay etmek, İslam ahlakını sarsmak, bölücülük yapmak, haramı helal, helali haram göstermek, inançlara şüphe ve tereddüt sokmak, halkı İslam’dan uzaklaştırmak yönünde birçok faaliyette bulunmuşlardır.

Din istismarı, dinin doğru bir şekilde anlaşılmasına ve tebliğine engel olur. Kişi ve toplumları sapıklığa sürükler, insanın ruhsal yapısını tahrip ederek toplumda yalancılığı, riyakârlığı yerleştirir, gerçek dindarlığı ortadan kaldırır, samimi dindarların zarar görmesine sebep olur, toplumda güven bunalımı oluştu-

arak toplumsal çözülmeye neden olur, toplumun huzurunu ve iç barışı ortadan kaldırır.

Yüce dinimiz İslam’ın din sömürüsüne karşı tutumu

Bütün ilahi dinler inananlarına ihlas ve samimiyeti emretmiş, din sömürsünü yasaklamıştır. Son din İslam’da da bu husus önemle vurgulanmıştır. Kur’an’da ve Peygamberimizin örnek hayatında, din istismarına asla geçit vermeyecek buyruklar vardır. Bu bağlamda Kur’an-ı Kerim, dinde ihlas ve samimiyetin önemini vurgulamış, ihlaslı olmanın da peygamberlerin ve iyi kulların özelliği olduğunu bildirmiştir. (Sad, 38/45-47; Safat, 37/40; Hicr, 15/40.) Dinde ihlaslı olma buyruğu, sadece peygamberlere ait olmayıp bütün ümmeti kapsamaktadır. (Araf, 7/29.)

Yüce Allah tarafından kendisine itaat emredilerek yaşayışı Müslümanlara en güzel örnek olarak gösterilmiş, sünneti dinin ikinci temel kaynağı kılınmış olan Peygamberimizin (s.a.s.) hayatında da en ufak bir istismar unsuru yoktur. O, bütün hayatını bir ihlas ve samimiyet abidesi hâlinde geçirmiştir. İnsanların yanında başka, yalnız başına kaldığı zaman farklı şekilde davranmamıştır. Ailesinin yanında ve dışarıda, değişik tutum ve davranışlara girerek çelişkiye düşmemiştir. Olduğu gibi görünmüş, görüldüğü gibi olmuş, inandığını söylemiş, söylediklerini de yaşamıştır. Farklı zaman ve konumlarda değişik çehrelerle dolaşmamış, gerçek kimliğini gizleyerek yüzünü asla bir maskenin arkasında gizlememiştir. Şunu da belirtmeliyiz ki Peygamberimizi, düşmanları asla samimiyetsizlikle, istismarcılıkla suçlamamış-

lardır. Mekke’deyken kendisini ni peygamberlik görevini yerine getirmekten vazgeçirmeye çalışan müşriklerin ileri gelenleri, amcası Ebu Talip’e başvurarak Mekke’nin liderliği, istediği kadar servet ve mal, Mekke’nin en güzel kadın ve kızlarıyla evlenme gibi rüşvet cinsinden çeşitli tekliflerde bulunmuşlardı. Bu tekliflere Hz. Peygamber’in vermiş olduğu cevap her dava adamını iliklerine kadar titretecek niteliktedir: “Ey amca! Nefsimi kudret elinde tutan Allah’a yemin ederim ki şu ilahi tebliğ vazifemi bırakayım diye güneşi sağ elime, ayı da sol elime koy-salar, sen bile beni terk edip bırakmış olsan, onların bu dediklerini asla yapmam!” (İbn Hişam, *es-Sîre*, I, 285; Krş. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 109.)

Sonuç olarak şunu da ilave edelim ki yaşanan bu olay, Hz. Peygamber’in İslam’ı tebliğ ve yaşamadaki azim ve kararlılığını, ihlas ve samimiyetini gösteren güzel bir örnektir. Müşriklerin Hz. Peygamber’e İslam davasından vazgeçmesi karşılığında rüşvet olarak sundukları şeyler, dinin neler için istismar edilebileceğini, bir insanın neler karşılığında davasından vazgeçip satın alınabileceğini de göstermektedir ki geçmişte olduğu gibi günümüzde ve gelecekte de insanoğlunun bunlara karşı zaafı ortadan kalkmayacaktır. Bunlar, ihlas ve samimiyet sahibi olmayanların, kalplerine iman nuru yerleşmemiş bulunanların, geçici dünya nimetlerine zaafı olanların, kısacası peşin olanı sevip ebedî saadeti arkaya atanların avlanabilecekleri konuları oluşturmaktadır. (Ateş, Ali Osman, “Din Tahrîfi ve İstismarı”, *Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, Ocak-Haziran 2004, s. 15-25.) ■

BENLİK BÜTÜNLÜĞÜ İTİDALİ SAĞLAR MI?

Doç. Dr. Emine Elif ÇAKMAK İGALÇI

Kayseri Üniversitesi Develi İslami İlimler Fakültesi

Modern çağın hızla değişen ve yoğunlaşan gündelik yaşamı içerisinde birey, çoğu zaman kendi içsel varlığından uzaklaşmakta, hatta bu uzaklaşmayı fark edemeyecek bir bilinçsizlik düzeyine savrulmaktadır. Teknolojik ilerlemeler, dijitalleşme, zaman yönetimi baskısı ve bireyci kültürün yükselişi gibi olgular, bireyin kendisiyle kurduğu ilişkiyi yüzeysel hâle getirmektedir. Bu durum, bireyin “kendini arama” çabasının yerini çoğu zaman “kendini unutma” eğilimine bırakmasına neden olmaktadır. Bireyin kendini arayış süreci, kendini bilme çabasıyla mı başlar yoksa önce bu arayışa dair bir istek ve irade mi gereklidir? Bu sorular, bireyin ontolojik ve epistemolojik varoluşuna dair temel bir sorgulamayı da beraberinde getirmektedir. (Heidegger, M., *Being and Time*, [J. Macquarrie & E. Robinson, Trans.] Harper & Row, 1962.)

Niçin yaratıldığını sorgulamaya başlayan insan, varlık sebebi-ni kendini tanıdığı ölçüde anlamlandırırken iradi olarak da yaşam serüvenindeki dengeyi yakalamakla yükümlüdür. Bu dengenin temelini oluşturan şer'î hükümler insana dünya hayatının haritasını sunar-ken sadece beden hüviyetine sahip olmanın ötesinde ruhi tekâmülüne de önem vermektedir. Bu durumu çift kanat metaforu ile açıklayan Necip Fazıl Kısakürek, insanı madde ile mananın, zahir ile bâtının, beden ile ruhun birlikteliğini haiz olması gereken çift kanatlı bir

kuşa benzetir. (Kısakürek, N. F., *İdeolocya Örgüsü*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2015.) Bu metafor, insanın sadece fiziksel veya zihinsel değil, aynı zamanda ahlaki ve manevi yönüyle de bir bütünlük arz etmesi gerektiğini vurgular. Bireyin içsel dengesini sağlamasının, yalnızca kişisel bir mesele değil, aynı zamanda toplumsal bir düzenin temel taşı olduğunu savunmak, İslam'da yer alan "vasat ümmet" (Bakara, 2/143.) anlayışının da göstergelerindendir.

İslam düşüncesinin, fiziki ve ruhi boyutta bireyin denge (itidal) içerisinde olmasını esas alan kapsamlı bir anlayışı vardır. Bireyin, kendi içsel istikrarını sağlamakla yükümlü olduğunu vurgulayan İslam, insana kendi sorumluluğunu alma görevi yükler. Bu sorumluluk, bireysel bir çabayı gerekli kıldığı gibi aynı zamanda toplumsal nizam için de elzemdir. İslam'ın bireye yüklediği sorumluluklardan biri, kendi içsel istikrarını sağlamaktır. Bu istikrar, yalnızca bireysel anlamda kalmamalı; topluma da yansımalıdır. Kur'an-ı Kerim'in, "Böylece sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi vasat bir ümmet yaptık..." (Bakara, 2/143.) ayetiyle işaret ettiği "vasat ümmet" anlayışı, sadece itikadi ya da ibadi bir kavram olmaktan çıkarak bireysellikten toplumsallığa geçişi vurgulayan toplumsal bir model

önerisi hâline gelir. Orta, ölçülü, dengeli, adaletli anlamları taşıyan vasat kavramı, İslam'ın ne aşırılığı ne de lakaytlığı onayladığını; tam aksine mutedil bir yaşam tarzını teşvik ettiğini gösterir. (Yazır, E. H., *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Eser Yayınları, 1979; Nasr, S. H., *The Heart of Islam: Enduring Values for Humanity*, HarperOne, 2002.) Bu anlayışa göre Müslüman birey, iç dünyasında aşırılıklardan uzak, sükûnet ve istikrar içinde olmalı; dış dünyasında ise adaletli, ölçülü ve sorumlu bir tavır takınmalıdır. Vasat ümmet anlayışı, hem bireysel arınma ve içsel huzuru hem de toplumsal düzeni önceleyen bir insan tipolojisi sunar. Bu çerçevede bireyin içsel keşif yolculuğu, yalnızca kişisel anlamda değil toplumun ahlaki ve sosyal inşasında da temel bir rol oynamaktadır. (Ülken, H. Z., *İslam Düşüncesi*, İstanbul: Ülken Yayınları, 2006.)

İslam düşüncesinin ahlaki boyutuna dikkat çeken tasavvuf; benlik bütünlüğüne oldukça önem veren, insanın hakikat yolculuğuna rehberlik eden, İslam düşüncesi içerisinde bireyin hem Rabbiyle hem de nefsiyle kurduğu ilişkiyi derinlemesine anlamaya çalışan, bu ilişkiyi içsel bir yolculukla şekillendiren manevi bir disiplindir. Bu hâl ve ilim yolculuğunda hedef, ilahi hakikate ulaşmak, insan-ı kâmil mertebesine erişmektir. Ancak bu hedefe ulaşma süreci, aşırılıklardan uzak, mutedil ve dengeli bir hayat nizamı ile mümkündür. Zira tasavvufta denge (itidal), hem bireyin ruh sağlığı hem de toplumla olan ilişkileri açısından son derece önemlidir.

İnsanı bütüncül bir anlayışla ele alan tasavvuf, vasat ümmet anlayışını benlik bütünlüğünü sağlamak üzere inşa eder ve kişinin kendini tanıma sürecini mutedil bir anlayışla icra eder. Nitekim nihai hedefine ulaşmak için zühdi hayatı, riyazeti (nefs terbiyesini), halveti ana prensipleri olarak belirleyen tasavvuf, bu uygulamaları kendi içerisinde bireyin istidadına göre itidal üzere uygular. Mesela Hasan-ı Basri, dünya nimetlerini tamamen reddetmemiş, onları bir imtihan vesilesi olarak görmüştür. Cüneyd-i Bağdadi, zühdün dünyayı bütünüyle terk etmek değil, onu gönülden çıkarmak olduğunu belirtmiş-

tir. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatı, bu itidal ilkesinin canlı bir örneğidir. O, ne tamamen zahidane bir dünya terki-ne yönelmiş ne de tamamen dünyevileşmiştir. Ashabına da bu dengeyi öğütlemiş; evlenmeyi terk eden, sürekli oruç tutan veya geceleri hiç uyumadan ibadet edenleri, "Ben sizin en çok Allah'tan korkanınızım ama ben böyle yapmıyorum." (Buhari, Nikâh, 1.) diyerek uyarmış, dünya ve ahiret dengesinin nasıl sağlanacağını göstermiştir.

"Kanatsız kuş uçamaz; tek kanatlı kuşsa daire çizer durur." diyen Kısakürek, İslam düşüncesinde insanın fitri dengesine yapılan vurguya dikkat çeker. Zira Kur'an-ı Kerim'de, "Gerçekten biz her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık." (Kamer, 54/49.) buyrulurken varlığın da ilahi düzen içerisindeki dengeye dayandığı açıkça belirtilmiştir. Tasavvuf geleneği, insanın bu dengeyi gözeten bir varlık olarak yaratıldığına ve ancak bu dengeyi koruyabildiği ölçüde kemale erebileceğine işaret eder. Abdülkadir Geylani'den Mevlana'ya, Gazali'den İmam Rabbani'ye uzanan sufi gelenekte, akli idrak ile kalbî tefekkürün uyumu, kâmil insan modelinin vazgeçilmez şartı olarak görülür. Tasavvuf bu bağlamda, sadece bireyin içsel arınması değil, aynı zamanda toplumsal düzenin de adalet ve merhamet ekseninde şekillenmesini sağlayan bir denge öğesidir. Nitekim Mevlana'nın *Mesnevi*'sinde sıkça vurgulanan, "İç âlemde düzen yoksa dış âlemde nizam kurulmaz." (Rumi, Mevlana Celaleddin, *Mesnevi*, çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul: Şule Yayınları, 2006.) ilkesi,

Necip Fazıl'ın, bireyin iç dengesini kurmadan toplumsal rolünü sağlıklı biçimde icra edemeyeceği düşüncesiyle de örtüşür. Böylece Müslümanı, bireysel dengesini kurmuş, ruh-beden ilişkisini ahenkli hâle getirmiş, adaleti gözeten, aşırılıklardan uzak duran bir şahsiyet olarak tanımlayan İslam, sorumluluk sahibi bireye denge içerisinde toplumda çeşitli roller yükler.

Aynı zamanda İslamiyet'teki vasat ümmet anlayışı sırat-ı müstakim (orta yol) üzerine inşa edilmiştir. Bu dengeyi bozacak her türlü unsurun aşılması, varsa tedavi edilmesi gerekmektedir. Ahlaki yönden kalbî hastalıkları (ucub, kibir, gurur gibi...) bu dengeyi bozan unsurlar olarak tanımlayan Gazali, kişinin hakikat yolculuğunda ilerleyebilmesi için bu hastalıklardan temizlenmesi gerektiğini vurgular. (Gazali, Ebu Muhammed, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*, c. 1, çev. Ahmed Serdaroğlu, İstanbul: Bedir Yayınları, 1982.) Yani kişinin benlik bütünlüğünü sağlaması sırat-ı müstakim üzere olmakla mümkündür ve bu da bir dengeyi işaret eder.

İtidali sağlayamayan insan ya ifrata ya da tefrite düşmektedir. Tek kanatlı kuşa benzetilen bu durum yalnızca zihinsel üretkenliği merkeze alarak ruhu ihmal eden modern bireye ya da yalnızca içsel tefekküre yönelip dünyadan el etek çeken pasif mistik bir kişiye benzetilebilir. Her iki tip de İslam ahlakında eleştirilen uç noktalardır: Birincisi "hevâyâ tabi olmak", ikincisi ise "tevekkül" kavramını yanlış anlamaktır. Gazali, bu dengesizliğin insanı hakikatten uzaklaştıracağını belirterek ilmî,

”

İslam düşüncesinin, fiziki ve ruhi boyutta bireyin denge (itidal) içerisinde olmasını esas alan kapsamlı bir anlayışı vardır. Bireyin, kendi içsel istikrarını sağlamakla yükümlü olduğunu vurgulayan İslam, insana kendi sorumluluğunu alma görevi yükler. Bu sorumluluk, bireysel bir çabayı gerekli kıldığı gibi aynı zamanda toplumsal nizam için de elzemdir.

amelî ve ahlaki olarak mutedil bir yaşam gerekliliğini zorunlu görür. (Gazali, Ebu Muhammed, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*, c. 1, çev. Ahmed Serdaroglu, İstanbul: Bedir Yayınları, 1982.)

Modern zamanlarda insan ya ifrat derecesinde dünyaya sarılmakta ya da bunalım içinde inzivaya çekilmektedir. Bu durum ruhsal dengesizliklere, yalnızlığa ve manevi yoksunluğa yol açmaktadır. Tasavvuf ise bireye; dünyayla barışık fakat ona esir olmayan bir yaşam önerir. Bu da hem çalışma hayatını hem aile ilişkilerini hem de iç huzuru düzenleyen bir denge mekanizmasıdır. Üstelik günümüzün en büyük sorunlarından biri olan “anlam boşluğu”, şeriat dairesinde tasavvufi dengeyle aşılabılır. Çünkü tasavvuf, insanı Allah’a yönelttiği gibi aynı zamanda insanlara karşı da sorumluluk sahibi kılar. (Kuşeyri, Abdülkerim, *er-Risâle*, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.) Tasavvuf, dengeyi hem bireysel ibadette hem toplumsal ilişkilerde hem de duygusal derinlikte koruyan bir ahlak sistemidir. Aşırılıkları reddeder, mutedil bir çizgiye davet eder. Zühdde dünyaya karşı mesafeli, riyazette nefsin hakkını veren, muhabbetle taşan ama akıl ve şeriaten kopmayan bir insan modeli çizer. Bu yönüyle tasavvuf hem klasik dönemlerde hem de günümüzde insan ruhunu dengeye ulaştıran güçlü bir manevi disiplindir.

Bu bağlamda, genel olarak İslam düşüncesinde özelde ise tasavvufi yaşantıda birey inşasına verilen önem sadece bir ahlaki ideal değil aynı zamanda bir toplumsal sorumluluk ve sosyolojik zorunluluk olarak

”

İslam’ın belirlediği sınırlar çerçevesinde birey ifrat ve tefrite kaçmadan, ne aşırılıklarda boğularak ne de tam bir boş vermişlik içerisinde kalarak yaşamını idame etmelidir. Önemli olan nokta, yaratılış gayesinin peşinde koşan, kendini bulma, anlama serüvenine açık, dünyevi nimetleri ahiret için hazırlık bilen, bireysel kazanımını toplumsal faydaya aktaran bireyler yetiştirmektir.

karşımıza çıkmaktadır. Bireyden topluma uzanan bu denge modeli benlik bütünlüğünü sağlamış bireyler özelinde, çağdaş dünyada insanın kaybolan anlam arayışına karşı güçlü bir yanıt niteliği taşımaktadır.

Necip Fazıl’ın çift kanat metaforu hem birey hem de ümmet düzeyinde fitri dengeyi esas alan bir varoluş ve toplum tasavvurunu temsil ederken tasavvufta vasat ümmet anlayışını dünya ahiret endeksinde değerlendirir. Madde ve mana dengesi, zahir ve bâtın birlikteliğiyle benlik bütünlüğünü tesis etmeyi amaçlayan tasavvuf ilminde, akli doyum ve kalbî tekâmülün birlikteliğiyle itidalin sağlanması en temel gayelerdendir. Vasat ümmet anlayışını bu perspektiften ele alarak ilmî, amelî, ahlaki bir nizam oluşturarak bireysellikten toplumsallığa insan inşa eder.

Sonuç olarak İslam’ın belirlediği sınırlar çerçevesinde birey ifrat ve tefrite kaçmadan, ne aşırılıklarda boğularak ne de tam bir boş vermişlik içerisinde kalarak yaşamını idame etmelidir. Önemli olan nokta, yaratılış gayesinin peşinde koşan, kendini bulma, anlama serüvenine açık, dünyevi nimetleri ahiret için hazırlık bilen, bireysel kazanımını toplumsal faydaya aktaran bireyler yetiştirmektir. Tasavvuf, bu itidal anlayışını, kişinin benlik bütünlüğünü sağladığı takdirde oluşturabileceğini savunarak bireysel farkındalık üzerinde durur. Kişinin bedenî ve ruhi hüviyetinin farkında olması, gereksinimlerini bilmesi ve bunun için çabalaması “ümmeten vasatan” ilkesinin temellerini atacaktır. ■

Söyleşi
Dr. Lamia
LEVENT ABUL

Doç. Dr. Burhan İŞLİYEN:

“Bu topraklarda görülen en büyük ihanet hareketi, 15 Temmuz akşamında yaşanan FETÖ’nün darbe kalkışmasıdır. Din istismarının, dinî kavram ve değerlerin istismarının en büyük örneğini FETÖ hareketiyle gördük.”

Kavramlar düşüncenin anlam haritalarıdır. İnsanoğlu kavramlarla konuşur, anlaşır ve kavramlarla düşüncelerini ifade eder. Bir dini, ideolojiyi veya iddiayı bilmek için de öncelikle kavramları bilmeye ihtiyaç vardır. Bu yönüyle kavramların öneminden söz eder misiniz?

İnsanlığın kültür birikimini geleceğe taşıyabilmesinin en önemli araçlarından birisi de kavramlar olsa gerek. Ayrıca kavramlar, sadece bu birikimi gelecek nesillere aktarması bakımından değil insanların yaşamış olduğu dönem ve toplumda da birbiriyle anlaşabilmesi için gereklidir. Kavramlar, zaman içerisinde gelişen kültürle beraber insanların olayları, olguları, eşyayı ve mekânları ad-

**Kavramların istismarı konusunda Kur'an'ın yaklaşımını ifade ederken
şu üç keskin tavırla karşılarız: Tahrif etmek, gizlemek ve az bir
menfaat karşılığında ayetleri satmak. Dinî kaynaklar, tarih boyunca
bu şekilde istismar edilmiştir.**

landırmasından ibarettir. Dolayısıyla insanların anlaşabilmeleri, kendilerini anlatabilmeleri için kavramlar gereklidir. Kitleleri yönlendirmek için de kavramlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu anlamda kavramlar istismar edilmeye de çok müsaittir. İnsanların yönelişlerini belirlemede, insanları hem iyiye hem kötüye yönlendirmede kavramlar, en önemli araçlardır.

Kur'an-ı Kerim, geçmiş kavimlerin vahyi tahrif etmeye yönelik davranışlarından bahsederken onların, kelimelerin anlam ve bağlamlarını çarpıttığından ve böylece bir nevi ilahi kelimayı istismar ettiklerinden bahsetmektedir. (Bakara, 2/75; Maide, 5/13.) Bu hakikatten hareketle istismar nedir, istismarcı yapılar toplumu nasıl manipüle ederler? Hangi dinî kaynakları tahrif ederek istismar ederler?

Kur'an-ı Kerim'de "yuharrifune'l-kelime" ifadesi birçok yerde geçer. Bu ifade, kelimeleri

tahrif etmek, olması gereken anlamından çıkararak onları istismar etmek anlamına gelir. Kur'an, insanın kutsal metinlere yaklaşımıyla ilgili olarak bir tahriften bahseder. Bu tahrif, anlamın kaydırılması, saptırılması, kavramların başka amaçlar doğrultusunda anlamlandırılması veya anlamların gizlenmesi gibi eylemlerle gerçekleşir. Mesela Kur'an'da Allah'ın ayetlerini gizlemekten bahsedildiğini görüyoruz. (Bakara, 2/159, 174.) Yine bir başka ayet-i kerimede, "Elinizdeki Tevrat'ı tasdik edici olarak indirildiğimize (Kur'an'a) iman edin. Onu inkâr edenlerin ilki olmayın. Ayetlerimi az bir karşılığa değişmeyin ve bana karşı gelmekten sakının." (Bakara, 2/41.) buyrulur. Burada da Allah'ın ayetlerini az bir bedel karşılığında satmaktan bahseder ki bu da aslında tahrifin başka bir boyutudur. Kavramların istismarı konusunda Kur'an'ın yaklaşımını ifade ederken şu üç keskin tavırla karşılarız: Tahrif etmek, giz-

lemek ve az bir menfaat karşılığında ayetleri satmak. Dinî kaynaklar, tarih boyunca bu şekilde istismar edilmiştir. Üstelik bu durum sadece kendilerine kitap verilen milletler için söz konusu değildir. Çok geniş kapsamlı bir tahrif söz konusudur. Tevrat ve İncil metinlerinin tahrif edildiğini görüyoruz. Kur'an-ı Kerim'in ise onlardan farkı; metnin, vahyin indirildiği hâliyle muhafaza edilmiş ve kıyamete kadar da muhafaza edilecek olmasıdır. Fakat buna rağmen mananın olması gereken anlamların dışında yorumlanması için çaba gösterilmesi gibi girişimlerle de karşı karşıyadır. Metin muhkemdir, sağlamdır, muhafaza edilmiştir ama anlam üzerinden tahrif çabaları devam etmektedir. Dünya üzerindeki en eski Kur'an nüshalarında zerre kadar farklılık olmadığını bugün Müslüman olmayanların, oryantalistlerin dahi kabul ettiğini görüyoruz. Ancak bu durum Müslümanları rehavete sürüklememelidir. Çünkü

manın tahrifi, gizlenmesi ve az bir menfaat karşılığı satılması her zaman mümkündür. Kur'an-ı Kerim, dünya menfaati uğruna ayetlerin tahrif edilmesi, hakikatin çarpıtılmasıyla ilgili çarpıcı bir uyarıyı da şu ayetle yapıyor: "Derken, onların ardından yerlerine Kitap'a (Tevrat'a) vâris olan (kötü) bir nesil geldi. Şu geçici dünyanın değersiz malını alır ve '(nasıl olsa) biz bağışlanacağız' derlerdi. Kendilerine benzeri bir mal gelse onu da alırlar. Allah hakkında, gerçek dışında bir şey söylemeyeceklerine dair onlardan Kitap'ta söz alınmamış mıydı? Onun içindekileri okumamışlar mıydı? Hâlbuki Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için ahiret yurdu daha hayırlıdır. Hiç düşünmüyor musunuz?" (Araf, 7/169.) "Nasıl olsa bağışlanacağız." inancıyla dahi olsa tahrif kapısı bir kez açılmaya görsün, o kapının ne kadar açılacağı, ne zaman ve nerede kapanacağı hiç belli olmaz. Bu tahrifin doğuracağı vahim sonuçlar kestirilemez.

İstismar konusunda en çok müracaat edilen hususlardan birisi rüyalaradır. İslam âlimleri rüya konusunun istismara müsait olduğunu gördükleri için rüya bahsini kaynakların dışında tutmuş, ilim elde etmenin yolları üçtür demişlerdir: Sadık haber, akıl ve duyu organları. Nitekim yakın dönemde karşılaştığımız, toplumun dinî duygularını, inançlarını istismar eden oluşumların da en fazla rüya bahsinden yola çıkarak dinî istismar ve tahrif etme çabalarına hep beraber şahit olduk.

”

İstismar konusunda en çok müracaat edilen hususlardan birisi rüyalaradır. İslam âlimleri rüya konusunun istismara müsait olduğunu gördükleri için rüya bahsini kaynakların dışında tutmuş, ilim elde etmenin yolları üçtür demişlerdir: Sadık haber, akıl ve duyu organları.

İslam'ı temsil ettiklerini iddia ederek tefrika ve bozgunculuk yapan FETÖ, DE-AŞ, el-Kaide, Boko Haram gibi terör örgütlerinin, kavramlar ve değerler üzerinden dini istismar ettiğini biliyoruz. Dinin temel kavram ve değerlerini kendi menfaatlerine alet eden bu grupların dine vermiş olduğu zararlardan bahseder misiniz?

Bu topraklarda görülen en büyük ihanet hareketi, 15 Temmuz akşamında yaşanan FETÖ'nün darbe kalkışmasıdır. Din istismarının, dinî kavram ve değerlerin istismarının en büyük örneğini FETÖ hareketiyle gördük. Fakat gerek bizim ülkemizde gerekse bütün dünya üzerindeki din istismarının tek örneği de bunlarla sınırlı değil. Din istismarı meselesi, Peygamber Efendimizin vefatından sonra yaşanan bazı hadiselerle görülmeye başlanır. Mesela Haricîlerin ibadet hayatında diğer Müslümanlara göre daha hassas oldukları, gece namazlarını dahi ihmal etmedikleri ifade edilir. Fakat buna rağmen Efendimizin (s.a.s.) sevgisine ve övgüsüne mazhar olmuş, hem amcasının oğlu hem de biricik kızını emanet ettiği damadı ve İslam'ın dördüncü halifesi olan Hz. Ali'yi öldürmekten imtina etmemişlerdir. Onların kaynaklarda belirtilen bu hassas din anlayışları, imanları, ibadet hayatları Hz. Ali'yi öldürmelerine engel olmamıştır. Neden? Çünkü dinin hükümlerini kendilerine göre yorumladılar. Bu yüzden dinî konularda, Kur'an ve sünnetin

delaleti kat'i ve subuti kat'i hükümleri hakemliğinde ve İslam âlimlerinin çoğunluğunun üzerinde ittifak ettiği içtihatlar altında denetleme mekanizması her zaman gereklidir.

Tabii ki düşünce özgürlüğü kısıtlanmamalı fakat inancın, düşüncenin ve yaşayışın da birtakım dinî usulleri olmalıdır. Bugün Batı'da dahi herkesin üzerinde ittifak ettiği kurallar ortaya çıkana kadar birtakım karışıklıkların, haksızlıkların yaşandığını görüyoruz. Hatta bu kurallar ortaya çıktığı hâlde, mesela insan hakları gibi önemli bir hususta müşterek yazılı kanunlar ve beyannameler olduğu hâlde, Filistin'de yaşanan insanlık dışı durum da gözler önündedir.

Bugün karşımıza çıkan din istismarının en büyük nedenlerinden biri de usul eksikliğidir. Fıkıh usulünü bilmek, fıkıh öğrenmek kadar önemlidir. Hadis usulü bilmek, hadisleri öğrenmek kadar, belki ondan da önemlidir. Aslında bizdeki usullerin gelişmesi, İslami ilimlerin oluşması esasen çok eskidir. Baştan itibaren bu ilimler şekillenmiştir. Henüz hadisler toplanırken beraberinde bu hadis toplama kriterlerinin, yani esasların nasıl olacağına dair hususlar da belirlenmiştir. Keza kelim ilmi de öyle... İslami ilimler teşekkül ederken onların esasları da birlikte gelişmeye başlamıştır. Usul konusu, dinî ilimlerin kendileri kadar önemlidir ve din istismarının önlenmesinde usul meselesi ihmal edilme-

”

Usul konusu, dinî ilimlerin kendileri kadar önemlidir ve din istismarının önlenmesinde usul meselesi ihmal edilmemelidir. Bunun en büyük örneğini FETÖ meselesinde müşahede ettik. Bu hareketin en başından beri usul dinlemediğini, bunun sonucunda ihanete varan süreci de gördük.

melidir. Bunun en büyük örneğini FETÖ meselesinde müşahede ettik. Bu hareketin en başından beri usul dinlemediğini, bunun sonucunda ihanete varan süreci de gördük. Burada toplumsal bir özeleştiride yapmalıyız. Mesela öğrenci yurtlarında kurdukları sofralara bir tabak fazla koyuyorlarmış, bu tabağı da Peygamber Efendimize ayırdıklarını söylüyorlarmış. İnsanlardan para toplayıp Peygamberimiz adına kurban kestiklerini iddia ettiler. Rüya, keşif, kurban, hizmet gibi kavramları istismar ederek aslında toplumun inanç ve zihin dünyasını da alt üst eden bir yapı var karşımızda. Bakın, mesele yine aynı yere geldi: Usul bilmezlik. Üstelik bu usulsüzlüğün neticesi olan istismar sadece bu yapıyla da sınırlı değil. Bugün bile insanlardan para toplayarak Hz. Peygamber adına kurban kestiklerini iddia eden ilanları işitiyorum. Böyle bir uygulama, ortaklaşa para toplayarak Peygamber adına kurban kesmek gibi bir şey dinimizde yoktur. Bunu yaparken bağış adı altında insanların yardım duygularını ve kurban ibadetini istismar etmekle kalmıyorlar. Burada çok çirkin ve keskin bir şekilde Peygamber istismarı da söz konusu... Sohbetimizin başında belirttiğimiz, Kur'an'ın yasaklamış olduğu üç temel istismar çeşidinin birisi neydi? Az bir bedel karşılığında hakikati satmak, yani bağlamının dışında kullanmak. Dinî bir hükmü, vecibeyi kendi menfaati uğruna eğip büke-

biliyor. Peygamber Efendimiz (s.a.s.), ahir zamanın fitneleri hakkında bizleri şöyle uyarıyor: "... Yakın bir gelecekte karanlık geceler gibi birtakım fitneler ortalığı kaplayacaktır. O zamanda insanlar mümin olarak sabahlar, kâfir olarak geceler; mümin olarak geceler, kâfir olarak sabahlar..." Bunlar çok ciddi uyarılar. Hadisin devamında da şöyle buyruluyor: "Dinini küçük bir dünya menfaatine karşılık satar." (Tirmizi, Fitnen, 30, Zühd, 3; İbni Mace, İkame, 78.) Dolayısıyla eylemlerde niyet nedir, amaç nedir ve bu uğurda izlenen yol Allah'ın rızasına uygun mudur, bunlara bakmak lazım. Niyetler dünya menfaatiyse yürünen yol yanlıştır. Niyetin Allah rızası olduğunu iddia ediyor ama izlenen yol ve yöntem bakıyorsanız, rıza-i Bari'ye aykırıysa o da yanlıştır. Müslümanın amacı da niyeti de yürüdüğü yol da Allah'ın rızası doğrultusunda olmalıdır. Bunun dışındaki her şey kişisel menfaatten ibarettir. Allah sadece helal ve temiz olanı ister, helal dairenin dışına çıkmayı yasaklar.

Kıymetli hocam, sizin de belirttiğiniz üzere istismarcılar, başta yüce dinimiz İslam'ın iki önemli aslı olan ayet ve hadisler olmak üzere, dinin ana ilke ve referanslarını çarpıtma, ashab-ı kiramın ve tarihî şahsiyetlerin hayatlarını genişgüzel yorumlama, din üzerinden kendilerine meşruiyet alanı oluşturarak menfaat elde etme ve gizli emellerini güçlendirme yoluna gidiyorlar.

Yüce dinimiz İslam'ı ve müşterek dinî kavramlarımızı istismar eden örgütlerle mücadele etmede en sağlıklı ve en doğru yöntem sahih dinî bilgidir. Müslümanım diyen herkes kendi dinini sahih kaynaklardan öğrenmeli ki doğruyu yanlış ayırt edebilsin, böylece istismarcıların eline düşmesin.

Peki, bu istismarcı yapılara karşı nasıl bir tavır almalıyız ve kavramlarımızı istismar edilmekten nasıl muhafaza edebiliriz?

Dindar olup olmamak insanların kendi tercihidir. Buna kendileri karar verirler. Ayet-i kerimelere baktığımız zaman Allah'ın; dinde zorlama olmadığını, dileyenin iman edebileceğini, dileyenin de sonuçlarına katlanmak kaydıyla dini inkâr etmekte serbest olduğunu bildirdiğini görüyoruz. Ancak temel din eğitiminin tercihlere bırakılmaması gerektiği kanaatindeyim. Peki, bunu neden böyle ifade ediyoruz? Çünkü insanların, istismarcı yapıların oyunlarına gelmemeleri için dindar olmayı tercih etmeseler dahi bu dini doğru kaynaklardan öğrenmeleri gerekiyor. Dolayısıyla FETÖ, DEAŞ ya da adı her ne olursa olsun, yüce dinimiz İslam'ı ve müşterek dinî kavramlarımızı istismar eden örgütlerle mücadele etmede en sağlıklı ve en doğru yöntem sahih dinî bilgidir. Müslümanım diyen herkes kendi dinini sahih kaynaklardan öğrenmeli ki doğruyu yanlış ayırt edebilsin, böylece istismarcıların eline düşmesin. Aslında keşke herkes bütün hayatını dinimizin gereği gibi yaşasa... Fakat bu bizim temennimiz, duamız; reelde ise durum çok farklı. Bir de insan bilmediğinden korkar, derler. Dinde zorlama yoktur, İslam'ı tercih etmek ve yaşamak kişinin kendi elindedir. Ancak din bilgisi eğitimi, tercihe bırakılmamalıdır. Çünkü din

eğitiminin ihmali ve ihlalinin hem dünyamıza hem ahiretimize mal olabilecek ağır sonuçları olabiliyor. 15 Temmuz gecesinde yaşananlardan ders çıkarmalı, tedbirlerimizi yeniden gözden geçirmeliyiz. Yüzlerce şehit ve binlerce yaralı canımıza neden olan o geceden alacağımız dersler olmalı. Yalnızca bu yapı da değil dünya üzerinde var olan pek çok radikal hareket ve anlayış, bazı kavramları istismar ederek yanlarına çektikleri insanlara da karşılırlarına aldıkları insanlara da 15 Temmuz gecesinde yaşananlara benzer acılar yaşattılar. Mesela ben görev yaptığım bir ilde, böyle istismarcı bir harekete üç evladını kapırdığını, ikisinin ölüsünü aldığını hüznle anlatan babalar tanıdım. Dolayısıyla bu istismarcı yapılar, önlem almaz isek insanların dünyalarına ve daha da tehlikelisi ahiret hayatlarına büyük zararlar veriyorlar. Bunların zararlarını önlemenin tek çıkar yolu da sahih dinî bilgiyi öğrenmek ve öğretmektir.

Hocam, kavramların istismarı hususunda sahih dinî bilginin önemine ve gerekliliğine dikkat çektiniz. Peki, dinî değerleri ve kavramları korumak adına din görevlilerimize ve kurumlarımıza ne gibi görevler düşmektedir?

Bizim, din görevlileri olarak öncelikle üç temel görevimiz bulunuyor: Dinin bilinmesi, yaşanması ve anlatılması. En ucra köşelerine varıncaya kadar Türkiye'nin dört bir tarafındaki bütün yerleşim birimlerinde

temsilcisi olan tek kurum Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatıdır. Bu imkânla birlikte birtakım zorluklar, mahrumiyetler de vardır muhakkak. Öncelikle bütün zorluklara rağmen görevinin bilincinde olan, Allah rızası için bu dine ve milletimize hizmet aşkını taşıyan din görevlisi arkadaşlarımızı içtenlikle tebrik ediyorum. Ama bitmeden, tükenmeden, içimizde yanan bir hizmet ateşiyle yüce dinimizin güzelliklerini bütün insanlığa ulaştırma gayretini elden bırakmamalıyız. Efendimiz (s.a.s.), Musab b. Umeyr'i Akabe Biatı'ndan sonra Yesrib'e gönderdi. Aradan bir sene geçtikten sonra orada İslam'ın konuşulmadığı ev kalmamıştı. Üstelik Musab'ın (r.a.) Yesrib'e gittiği dönemde Kur'an-ı Kerim'in üçte biri ancak inmişti. Bakın, o dönemde radyo ve TV yok. Dergiler, kitaplar yok. Sosyal medya mecraları yok. Hiçbir iletişim aracı yok. Bugünün imkânlarına baktığımızda, Diyanet İşleri Başkanlığı özelinde üç tane radyo, bir TV kanalı olduğunu görüyoruz. Çocuklara, gençlere, yaşlılara, okul öncesi çağına, ilmî çevrelere yönelik çok zengin içerikli ve geniş bir yelpazede süreli ve basılı yayınlarımız mevcut. Her yaş grubuna hitap eden dergi ve kitaplarımız var. Sosyal medya mecralarında hizmet alanlarımız ve hesaplarımız var. Allah'a hamdüsena olsun ki teşkilatımızın teknik imkânları çok fazla. Görevlilerimiz de bu imkânları Allah'ın rızası doğrultusunda kullanmalı, herkeşe ulaşma gayreti içerisinde

olmalıdır. İnsanlar bilmediklerinden korkar, demiştik. Bazen insanlar, bilmediklerine düşmanlık da edebilirler. Bizim görevimiz önce bilmek ve yaşamak, sonra anlatmak ve öğretmek. Biz insanlara Allah'ın dinini, Kur'an'ın hükümlerini ve Hz. Peygamber'in sünnetini anlatmakla mükellefiz. Biz dinin güzelliklerini sahih ve doğru kaynaklardan öğrenecek ve anlatacağız, onlar da nasipleri ve iradeleri oranında bu güzelliklerden istifade edecekler Allah'ın izniyle. İstifadeyi tercih etmeseler dahi sahih dinî bilgileri öğrendikleri için bu güzelliklere düşmanlık etmeyeceklerdir. Böylece dini, Kur'an'ı, Hz. Peygamber'i ve bütün manevi değerlerimizi istismar eden herhangi bir anlayış ve fikir hareketinin tesiri altına da girmeyeceklerdir. Din görevlilerimizin, toplumu bilgilendirme ve bilinçlendirme konusunda daha hassas davranması ve bu belirttiğimiz hususların bilinciyle hareket etmesi gerekiyor. Kur'an kurslarını, camileri birer ilim yuvasına çevirmeli, camilerin ve kursların çevresindeki her insana ulaşmaya gayret etmeliyiz. Yaz Kur'an kursları da bunun için güzel bir fırsattır. Biz insanımıza bu dini doğru ve güzel bir şekilde öğretebilirsek din adına konuşarak dini istismar eden gruplara da fırsat doğmayacaktır Allah'ın izniyle. "Gayret bizden, tevfiğ Allah'tandır." diyerek doğruyu, sahih olanı, güzel olanı en güzel hâlimizle anlatmaya devam etmeliyiz. ■

DİJİTAL DÜNYADA HADİS ÖĞRENİMİ ÇAĞDAŞ İMKÂNLAR KLASİK SORUMLULUKLAR

Muhammed Emin ERGÜLER

Yalova Fevziye Köyü Aşağı Mahallesi Camii İmam Hatibi

İnsanlık tarihi boyunca bilgiye ulaşma yolları, zamanın şartlarına göre sürekli değişim göstermiştir. Sözlü kültürden yazılı metinlere, el yazmalarından matbu eserlere ve nihayet dijital platformlara uzanan bu serüven, ilim talebesinin karşısına hem yeni imkânlar hem de yeni sorumluluklar çıkarmıştır. Bu dönüşümden en çok etkilenen alanlardan biri de dinî ilimler, bilhassa hadis ilmidir. Zira bu ilim, sadece bilgi aktarımıyla değil, aynı zamanda usul, edep ve ehliyet temelli bir silsileyle taşınmıştır.

Günümüz dünyasında bilgiye ulaşma biçimleri, bireylerin gündelik hayat pratikleriyle doğrudan ilişkilidir. Artık birçok insan, geleneksel yazılı kaynaklara yönelmek yerine dijital araçlar üzerinden hızlı

ve pratik erişim imkânı sunan platformları tercih etmektedir. Bu durum, bilgi edinme sürecinin yalnızca bireysel bir yönelime değil, aynı zamanda toplumsal bir dönüşüme işaret ettiğini göstermektedir. Dinî ilimlerin, özellikle de hadis ilminin bu yeni dijital gerçeklikten bağımsız yürütülmesi mümkün değildir. Bilhassa genç nesillerin ilgisini çekebilecek, teknik bakımdan nitelikli dijital projeler geliştirilmesi, hem doğru bilgiye ulaşma imkânı sunacak hem de klasik ilmî mirasın dijital ortama taşınarak geleceğe aktarılmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla dijitalleşmeyi bir tehdit değil ilmî geleneği çağın diliyle buluşturacak stratejik bir imkân olarak değerlendirmek, günümüz ilmî çalışmalarının kaçınılmaz bir gerekliliği hâline gelmiştir.

Dijitalleşen öğrenim yöntemleri: Fırsatlar kapısı

Dijitalleşmenin ilim dünyasına kattığı en büyük değerlerden biri, kaynaklara erişim ve araştırma imkânlarının olağanüstü bir hız ve kolaylık kazanmasıdır. Bu noktada İslami ilimlerin her alanında olduğu gibi özellikle hadis ilmi sahasında ciddi dijital atılımlar da göze çarpmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığının hazırladığı ve dijital erişim imkânına sahip *Hadislerle İslam* seti, İSAM'ın veri tabanları, *TDV İslâm Ansiklopedisi* ve ilahiyat fakültelerinin dijital içerikleri gibi kurumsal çalışmalar bu alandaki güzel örneklerdendir.

Hadis alanında dijital erişimi kolaylaştıran önemli araçlardan biri, Türkiye'de geliştirilen Kuramer Kütüphane ve Hadis Veritabanı ile Arap dünyasında

hizmete sunulan el-Mektebetü’ş-Şâmile, Cevâmi’u’l-Kelim ve Câmi’u Hâdimi’l-Haremeyn gibi kapsamlı veri tabanlarıdır. Bu programlar, klasik hadis kaynaklarını bir araya getirerek araştırmacılara binlerce ciltlik eserleri kısa sürede tarama imkânı sunmaktadır. Klasik hadis kaynaklarının dijital ortama taşınmasını mümkün kılan bu platformlar, hadis ilminde çalışmayı daha erişilebilir, daha sistematik ve daha karşılaştırmalı hâle getirmektedir. Bu yönüyle dijital veri tabanları ve tarama programları, sadece akademik dünyanın değil, ilmî derinlik arayan her seviyedeki okuyucunun hizmetine açılmış büyük birer hazine konumundadır.

”

Dijitalleşmenin çok boyutlu etkilerini dikkate alarak disiplinler arası yaklaşımlarla sahih bilgiye dayalı ve değer temelli içeriklerin üretimini teşvik eden, ilmî geleneğimizi dijital çağın imkânlarıyla buluşturan somut adımların atılması elzemdir.

Çevrim içi video paylaşım platformlarında, alanında uzman kişilerce hazırlanan içerikler, farklı yaş gruplarına yönelik hadis öğrenimini mümkün kılmaktadır. Örneğin Diyanet Dijital kanalında yer alan “Hadisler & Sohbetler” listesi, kısa ve sade anlatımıyla her kesime hitap eden hadis videoları sunmaktadır. Aynı kanalda bulunan “Sesli Kitap” ve “İslam Âlimleri” gibi listeler de hem kaynakları dijital ortama taşımakta hem de önemli muhaddisleri tanıtarak dikkat çekici ve faydalı içerikler üretmektedir. Bu tür çalışmalar, dijital dünyada ilmî sorumluluğu gözeten başarılı örnekler arasında yer almaktadır.

Dijital çağın sunduğu imkânlarla klasik hadis literatürünü buluşturan bu tür çalışmalar, hadis öğrenimini ve araştırmalarını nitelik bakımından zenginleştirmekte, zaman ve mekân sınırlarını ortadan kaldırarak ilim talebelerinin hizmetine sunmaktadır.

Riskler: Bağlamdan kopan bilgi ve yetersiz yorumlar

Geleneksel dönemde bilgiye ulaşmak, sadece öğrenmekten ibaret değildi; bu süreç, hoca-talebe ilişkisi içinde hem ilmî bir denetimi hem de ahlaki gelişimi içerirdi. Bu ilişki, bilginin doğruluğunu ve sağlıklı şekilde yorumlanmasını güvence altına alan önemli bir kontrol mekanizmasıydı. Geleneksel yapıda hoca-talebe ilişkisi söz konusu güvenceyi sağlarken dijital mecralarda hadis öğreniminde aynı düzeyde etkili bir kontrol mekanizmasının tesis edilmesi tam anlamıyla mümkün olamamaktadır. Geleneksel eğitim sürecinde talebelerin ilmî seviyeleri dikkate alınarak hadis nakli ve müzakeresi gerçekleştirilmekteydi; buna mukabil dijital mecralarda rivayetlerin kimler tarafından dinlendiği ve nasıl anlaşıldığı önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hadislerin bağlamından kopararak sosyal medya ortamlarında paylaşılması, sahih ile zayıf rivayetler arasında gerekli ayrımın yapılmaması ve bu alanda yetkinliği bulunmayan kişilerin yorumları, dijital hadis öğreniminin en ciddi problemleri arasında yer almaktadır.

”

Genç nesillerin ilgisini çekebilecek, teknik bakımdan nitelikli dijital projeler geliştirilmesi, hem doğru bilgiye ulaşma imkânı sunacak hem de klasik ilmî mirasın dijital ortama taşınarak geleceğe aktarılmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla dijitalleşmeyi bir tehdit değil ilmî geleneği çağın diliyle buluşturacak stratejik bir imkân olarak değerlendirmek, günümüz ilmî çalışmalarının kaçınılmaz bir gerekliliği hâline gelmiştir.

her bilginin doğruymuş gibi sunulduğu dijital ortamlarda güvenilirlik sorunu derinleşmekte ve bu güveni tesis edecek ilmî bir otoritenin eksikliği ciddi bir boşluk meydana getirmektedir.

Sorumluluk: Usul, edep ve ehliyeti kaybetmemek

Hz. Peygamber (s.a.s.), sonraki zamanlarda kendisinin söylemediği şeyleri hadis gibi anlatacak kimselerin ortaya çıkacağını haber vermiş ve ümmetini bu tür uydurmacılara karşı açıkça uyardı. (Müslim, Mukaddime, 6.) Bu rivayet, dinin temel kaynaklarından biri olan sünnetin, ehil ve güvenilir kimseler eliyle taşınmasının zarureti ortaya koymaktadır. Zira ilim, ehli olmayan kimselerin eline geçtiğinde bu kutsal emanetin tahrife uğraması, bidat ve heva ile iç içe geçirilmesi kaçınılmaz hâle gelir. Dolayısıyla dijital ortamda hadis öğretimi yapan kişi, sadece içerik üreticisi değil aynı zamanda bir emanet taşıyıcısıdır.

İcâzet zinciriyle gelen bir geleneğin, yeni medya diline uyarlanması kolay değildir. Ancak bu zorluk, usul, edep ve ehliyet temelinden sapmadan aşılabilir. Din hizmeti sunanların sosyal medya içeriklerinde kullandıkları dil, kaynak, yorum biçimi ve alıntı yapılan rivayetler konusunda hassasiyet göstermeleri gerekir.

Hadis ilminin sağlıklı bir şekilde aktarılması ve anlaşılması,

öteden beri usul bilgisi, ilmî edep ve ehliyet ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalınarak mümkün olmuştur. Dijital mecralarda hadis öğretimi yapılırken de bu temel ilkelerin ihmal edilmemesi, ilmî bir sorumluluk olarak ortadadır. Usul, rivayetlerin sahihlik derecelerinin tespiti, bağlamlarının korunması ve doğru yorumlanması açısından vazgeçilmez bir ölçüttür. Edep, hem metne hem de muhataba karşı gösterilmesi gereken ilmî ve ahlaki bir hassasiyeti ifade eder. Ehliyet ise rivayetlerin aktarım ve açıklama yetkisinin, bu alanda gerekli ilmî donanımına sahip kimseler tarafından kullanılmasını zorunlu kılar.

Dijital platformlarda hadis içerikleri üreten kişilerin, hem ilmî kaynaklara dayanarak hareket etmeleri hem de taşıdıkları sözün mesuliyetinin bilinciyle geleneğin usul ve edebini yeni medya diliyle buluşturma gayretinde olmaları elzemdir. Aksi takdirde bilgi kirliliğinin artması ve hadis ilminin yanlış temsili gibi ciddi riskler kaçınılmaz hâle gelecektir.

Yol haritası: İlmî disiplinle teknolojik yatırımın buluşması

Bu noktada Diyanet İşleri Başkanlığı ve ilahiyat fakülteleri ortak projeler geliştirilebilir. Kurumsal iş birlikleriyle özellikle gençlere hitap eden kısa video dersleri, etkileşimli mobil uygulamalar, hadis veri tabanlarının sadeleştirilmiş versiyonları gibi çalışmalar hem

öğrenimi kolaylaştıracak hem de ilmî sorumluluğu koruyacaktır.

Ayrıca hocalarımızın dijital ortamda “âlimce bir üslubu” halkın anlayacağı bir sadelikle birleştirmesi, ilimle halk arasında köprü kuracaktır. Bu da Hz. Peygamber’in (s.a.s.) tebliğde izlediği yöntemin dijital yansıması olacaktır.

Öte yandan, dijital hadis öğrenimi sürecinde hem bilgiyi aktaranlar hem de bilgiyi edinenler belirli sorumluluklar taşımaktadır. Dijital içerik üreten kişi, takipçilerini yanlış yönlendirme ihtimali taşıyan eksik, bağlamından kopuk veya denetlenmemiş bilgileri paylaşmaktan özenle kaçınmalı; sunduğu içerikleri ilmî bir süzgeçten geçirerek güvenilir kaynaklara dayandırmak suretiyle sunmalıdır. Bilgiyi dinleyen veya izleyen kitle ise ulaştığı rivayet ve yorumları sorgulayabilecek asgari bir ilmî donanımına sahip olmalı; eğer bu yeterliliğe sahip değilse alanında yetkin ilim adamlarına müracaat ederek doğru bilgiye ulaşmak için bilinçli bir çaba göstermelidir. Zira maksat yalnızca bilgiye ulaşmak değil bilgiyi hikmetle yoğurarak irfana dönüştürebilmektir.

Dijital hadis öğreniminde önemli konulardan biri de içeriklerin güvenli bir şekilde saklanması ve sürdürülebilirliğidir. Üretilen içeriklerin sadece paylaşılması yetmez; denetlenebilir ve uzun vadeli erişime açık biçimde arşivlen-

mesi gerekir. Aksi hâlde hızlı ve kontrolsüz bilgi üretimi, hem içerik kaybına hem de güven sorununa sebep olabilir. Bu yüzden dijital içerikler yedeklenmeli, belli bir düzene göre sınıflandırılmalı ve farklı yaş ve seviyelere uygun biçimde sunulmalıdır. Böylece dijital ortamlar kalıcı ve ilmî geleneğe uygun öğrenme alanlarına dönüşebilir.

Sonuç: Zaman değişir, emanet aynı kalır

Bu çerçevede, “Dijital dünyada hadis öğrenimi nasıl olmalı?” sorusu etrafında düşünürken sahih bilgiye erişim arayışını diri tutmak, dijital mecralarda güvenlik ve otantikliği sağlama yönünde çaba göstermek, ilim geleneğimizin temelini oluşturan değerlerle bu yeni alanı hem anlamlandırmak hem de yönlendirmek sorumluluğuyla hareket etmek gerekmektedir. Hz. Peygamber’den itibaren sözlü ve yazılı aktarımın iç içe geçtiği hoca-talebe eksenli hadis öğreniminin, bugün dijital içerikler aracılığıyla dönüşüm geçirmesi; bu alanı yalnızca teknik bir imkân olarak değil, aynı zamanda dinî, ahlaki ve pedagojik açılardan da değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle dijitalleşmenin çok boyutlu etkilerini dikkate alarak disiplinler arası yaklaşımlarla sahih bilgiye dayalı ve değer temelli içeriklerin üretimini teşvik eden, ilmî geleneğimizi dijital çağın imkânlarıyla buluşturan somut adımların atılması elzemdir. ■

RAHMAN'IN MÜTEVAZI KULLARI

Dr. Mahmut KAYIŞ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى
الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ
قَالُوا سَلَامًا

“Rahman’ın kulları, yeryüzünde vakar ve tevazu ile yürüyen kimselerdir. Cahiller onlara laf attıkları zaman, ‘selam!’ der (geçer)ler.”

(Furkan, 25/63.)

Rabbinin rızasını arayan bir mümin için dünya hayatında en değerli erdemlerden ve ahlaki güzelliklerden biri, tevazu sahibi olmaktır. Yaradan’ın katında Müslümanın değerini artıran tevazu; kişinin alçakgönüllü olması, kendini beğenmişlikten ve böbürlenmekten kaçınması, kibirden uzak, sade ve samimi bir hayat yaşamasıdır. Tevazu, Allah’ın istediği ve hoşnut olduğu bir davranıştır. Öyle ki Yüce Rabbimiz Allah Resulü Efendimizin kendisine tabi olan müminlere şefkat ve merhametle yaklaşmasını, onlara karşı alçak gönüllü ve mütevazı olmasını emretmiştir. (Şuara, 26/215.)

İslam ahlakının temel prensiplerinden biri olan tevazunun yerleştiği mümin gönüllerde, kibir ve gurur barınmaz. Nefsinin kötü isteklerine gem vurabilmiş kişiler, makam ve mevkii, şöhret ve zenginliği ne olursa olsun kendini diğer insanlardan farklı bir konumda görmez. Çünkü kendini beğenmişlik, Kur’an-ı Kerim’in yasaklamış olduğu kerih bir davranıştır: “Küçümseyerek surat asıp insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah hiçbir kibirleneni, övüngeyi sevmez.” (Lokman, 31/18.) Ayrıca Peygamber Efendimiz de şöyle buyurmuştur: “Allah bana, mütevazı olup birbirinize karşı övünmemenizi ve birbirinize karşı haddi aşan davranışlarda bulunmamanızı vahyetti.” (Müslim, Cennet, 649.)

Allah Resulü Efendimiz, Cenab-ı Hakk’ın habibi ve insanların en şerefli olmasına rağmen, hep mütevazı olmuştur. Tevazuyu en güzel hâliyle yaşamış ve bizlere göstermiştir. Medine’de yaşayan herkes, hatta bir köle bile Hz. Peygamber’in yanına rahatlıkla gelir, âdeta onu dilediği yere götürür, sıkıntısı-

nı ona arz eder ve çözüm bulurdu. O, kimseyi kendinden uzaklaştırmaz ve herkesin derdini dinlerdi. (Buhari, Edeb, 61.)

Kişinin kendisini diğer insanlardan üstün görmesi ve kibirli bir tavır sergilemesi, insanı Allah'a karşı da büyüklenmeye ve isyana götüren bir yoldur. Oysa insan, Rabbi karşısında aciz ve muhtaç olduğunu aklından çıkarmamalı, gerçek güç ve kudretin yalnızca Allah'a ait olduğunu her daim hatırlamalıdır. Çünkü insan zayıf ve sınırlı bir varlık olup sahip olduğu her şeyi zamanla kaybeder. Bedeni güçsüzleşir, zihni yorulur, malı ve makamı yok olur. İşte kendini beğenen kibirli insanlar, bu gerçeğin farkına varmak istemezler. Allah tarafından kendilerine verilen mal, servet, güzellik ve benzeri şeylerin bir imtihan vesilesi olduğunu göz ardı eder ve kendilerini üstün görmeye başlarlar. Böylece Allah'ın sevmediği insanların zümresine dâhil olurlar.

Tevazu ipine tutunan Müslümanın ruhu güzelleşir, kalbi temizlenir. Davranışlarında uyum, sözlerinde hikmet, basiretinde derinlik görülür. Çünkü o kalbini ve gönlünü kibirle kirletmemiş, gururun içinde yaktığı gaflet ateşiyle yolunu kaybetmemiş, dünya nimetleri önüne serildiğinde gönlünü onların geçici cazibesine kaptırmamış ve tevazu ile yoğrulan iç âlemi, merhameti kuşanmıştır. Bu durum, mütevazı müminin Allah'ın rızasını kazanmasına, derecesinin yükselmesine vesile olur. Çünkü bu konuda Allah'ın Resulü, "Sadaka vermekle mal ek-

silmez. Allah, affeden kulunun değerini artırır. Allah rızası için alçak gönüllü olan kişiyi Allah yüceltir." (Müslim, Birr, 69.) buyurmuştur.

Mütevazı Müslümanlar, dünyada insanların arasında bir kandel gibidir. Yaşayışlarıyla onları aydınlatırlar. Kibirden uzak durdukları için toplumda sevilen ve saygı duyulan bireylerdir. Çevrelerindeki kişilerle sağlıklı ve samimi ilişkiler kurarlar, bulundukları yerlere de samimiyet ve güven getirirler. Kalplerinde taşıdıkları tevazu, insanlar arasında sevgiyi ve saygıyı artırır. Alçak gönüllükleri kibrin, gururun ve kendini beğenmişliğin açtığı içti-mai yaraları ve ayrılıkları iyileştirir. Toplumsal dayanışmayı artırır ve insanlar arasındaki iletişimi kuvvetlendirir.

Ahiret saadeti de nefsini kibirden arındırıp tevazuya sarılan müminlere aittir. Çünkü Kur'an, ahiret yurdunun yeryüzünde bölünmemeyen ve bozgunculuğu istemeyen kimselere verileceğini haber vermektedir. (Kasas, 28/83.) Kendini beğenip başkalarını küçümseyen kişi, hesap günü geldiğinde, Allah Teâlâ'nın kendisini alçalttığını, kibirle örülen sah-te makamların ise yerle bir olduğunu görecektir. Çünkü kıyamet gününde tevazuyu kuşanmış olanlar yüceltilecektir.

Mütevazı mümin, kibirden uzak durmakla beraber zillete de düşmez. Tevazu içinde bir hayat yaşarken dininin, şahsının ve Müslüman kardeşlerinin şeref ve haysiyetini korur. Çünkü tevazu, kibir ve zillet arasında dengeli bir tutumdur. Kibir,

insanın kendisini üstün gö-re-rek başkalarını küçümse-mesi ve hakikati reddetmesi anlamına gelirken zillet ise kişinin kendisini değersiz görerek haksızlığa boyun eğmesi ve onurunu kaybetmesidir. Tevazu, bu iki uç nokta arasında bir denge kurmak, insanın hem Allah'a hem de insanlara karşı doğru bir tutum sergilemesini sağlamaktır. Bu sebeple mütevazı olmak, iman etmeyen kibirli, kendini beğenmiş insanlara karşı alçak gönüllü olmak anlamına gelmemektedir. Çünkü Kur'an müminlere, birbirlerine karşı tevazu ve şefkatle, inkâr edenlere karşı ise izzetli ve güçlü bir şekilde davranmaları gerektiğini haber vermiştir. (Maide, 5/54.) Müminlerin bu özelliği "Muhammed, Allah'ın Resulüdür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler." (Fetih, 48/29.) ayetinde ise daha sarîh bir biçimde ortaya konmuştur.

Sonuç olarak Rahman'ın mütevazı kulları, kibir ve kendini üstün görme gibi mezmum davranışlardan uzak dururlar. Gerçek büyüklüğün ve yüceliğin Allah'a ait olduğunu bile-re-rek yeryüzünde tevazu içinde yürürler. Kendi nefsinin, Müslümanların ve İslam'ın izzetini korurlar. Bu şekildeki bir tevazu, kişiye hem dünya hem de ahiret saadeti kazandırır. Allah'ım, bizleri gurur ve kibirden uzak eyle! Gönüllerimize tevazuyu ikram eyle. Mümin kardeşlerimize karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı ise izzetli olabilmeyi nasip eyle! ■

YUSUF KISSASINDAN GÜNÜMÜZE RÜYA GERÇEĞİ

Dr. Halil KILIÇ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

إِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ رُؤْيَا يُحِبُّهَا فَإِنَّمَا هِيَ
مِنَ اللَّهِ، فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ عَلَيْهَا، وَلْيُحَدِّثْ
بِهَا، وَإِذَا رَأَى غَيْرَ ذَلِكَ مِمَّا يَكْرَهُ، فَإِنَّمَا
هِيَ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَلْيَسْتَعِذْ مِنْ شَرِّهَا،
وَلَا يَذْكُرْهَا لِأَحَدٍ، فَإِنَّهَا لَا تَنْصُرُهُ.

“Sizden biri hoşlandığı bir rüya görürse (bilsin ki) bu, Allah’tandır. O kişi bu rüyadan dolayı Allah’a hamdetsin ve onu anlatsın. Bunun dışında hoşuna gitmeyen bir rüya görürse bu da şeytandandır. Rüyanın kötü etkisinden Allah’a sığınsın ve ondan kimseye söz etmesin. Böyle yaparsa o rüya kendisine zarar vermez.”

(Buhari, Tabir, 3.)

Kur’an-ı Kerim’in en etkileyici kıssalarından biri olan Yusuf kıssası, Hz. Yusuf’un küçükken gördüğü ilginç bir rüya ile başlar. Hz. Yusuf (a.s.), bir gün babasına heyecanla şöyle der: “Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldızla, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı” demişti. (Yusuf, 12/4.) Bu rüyayı dinleyen Hz. Yakup (a.s.), oğlunun istikbaline dair büyük bir hakikatin ipuçlarını sezmişti. Ancak hemen ardından ona şu tembihte bulundu: “Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa sana tuzak kurarlar...” (Yusuf, 12/5.) Zira bu rüya yalnızca bir haber değil, aynı zamanda uzun ve zorlu bir imtihanın habercisiydi. Ve nihayetinde yıllar süren ayrılıklar, iftiralar, zindanlar ve gözyaşlarından sonra Hz. Yusuf’un rüyası tam da babasının tabir ettiği gibi gerçekleşti.

Bu kıssa üzerinden rüya ile ilgili alınacak önemli derslerden biri de şudur:

Rüyayı gören kişi ileride peygamber olacak Hz. Yusuf’tu; rüyayı tabir eden ise yine bir peygamber olan Hz. Yakup’tu. Buna rağmen Hz. Yakup, oğlu Yusuf’un kuyuya atılmasından sonra Mısır’a köle olarak satılmasından habersiz bir şekilde ondan yıllarca ayrı kaldığında “Nasıl olsa bu rüya bir gün gerçekleşecek.” diyerek beklemekle yetinmedi; rüyaya güvenmedi. Oğlunu aradı, hasretiyle ağladı, gözyaşlarıyla görme yetisini kaybetti. Buradan hareketle şunu rahatlıkla söylemek mümkündür:

Bir peygamberin bile rüyayı mutlak bir bilgi kaynağı olarak görmeyip ihtiyatla yaklaşması, biz müminler için açık bir uyarıdır: Rüyalar, dinî ya da dünyevi kararların temel dayanağı olamaz.

İslam inancına göre rüya, gayb âleminde bir işaret olabilir; fakat asla mutlak bilgi kaynağı değildir. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.s.) rüyanın üç tür olduğunu şöyle beyan etmiştir: “Rüya üç çeşittir: (Birincisi) Allah’tan bir müjde olan salih rüyadır. (İkincisi) şeytandan kaynaklanan üzücü rüyadır. (Üçüncüsü ise) kişinin yaşadıklarından bazılarının rüyasına yansımalarıdır.” (Müslim, Rü’ya, 6.)

Dolayısıyla her rüya hakikat yüklü değildir. Rüya görmek, bilgi sahibi olmak anlamına gelmediği gibi her rüya da yorumlanmaya elverişli değildir. Tabir edilse bile mutlaka gerçekleşeceği anlamına gelmez. Salih rüyalar mümin için bir müjde olabilir; ancak dinî hüküm, amel ve yönelişlerin kaynağı olamaz.

Maalesef günümüzde bazı kişiler, rüyalarla hareketle hem kendilerini hem de başkalarını yönlendirmeye kalkışmaktadır. Hatta zaman zaman “Bana şöyle rüya gösterildi.”, “Rüyamda bana görev verildi.”, “Bana cennetlik olduğum söylendi.” gibi ifadelerle kendilerini ilahi bir misyonla tanıtanlar olabilmektedir. Bu tür söylemler, İslam’ın temel bilgi kaynaklarını devre dışı bırakmakta ve müminlerin dinî duygularını istismar etmektedir.

Son yıllarda bazı yapılar, rüyaları bir “tebliğ aracı” gibi kullanarak toplumun dinî duygularını istismar etmiştir. Özellikle 15 Temmuz hain darbe girişimi sürecinde, “rüyada emir aldım, ilham geldi, Peygamber bana göründü...” gibi iddialar, hem dini sulandırmış hem de masum insanların kanına girilmesine zemin hazırlamıştır. Yaşadığımız bu meşum hadise, FETÖ gibi yapıların rüyaları nasıl araçsallaştırdığını ve manipülasyon aracına dönüştürdüğünü net bir şekilde göstermiştir. Bu acı tecrübelerin bir daha yaşanmaması için Müslümanların bu konuda daha bilinçli ve uyanık olması şarttır.

Günümüzde rüyalarla ilgili bir diğer istismar alanı da TV ekranlarında ve sosyal medya mecralarında yapılan rüya yorumculuğudur. Rüya tabiri bir eğlenceye, hatta kazanç kapısına dönüştürülmüş; bu durum da pek çok insanın yanlış yönlendirilmesine sebep olmuştur. Ayrıca bazı kişiler rüya tabirleri üzerinden gelecekte haber verme iddiasında bulunmakta, bu da gaybın sadece Allah’a ait olduğu inancına açıkça aykırılık teşkil etmektedir.

Bilinmelidir ki rüya tabiri yapanlar ne Hz. Yakup’tur ne de Hz. Yusuf’tur. Onların yorumları sadece zan ve ihtimale dayanmaktadır. Bu sözleri kesin bir bilgi olarak telakki etmek son derece yanlıştır. Ayrıca her rüya, görene özeldir; tabiri de kişiseldir. Bazı rüya-

lar ise ancak vakti gelince anlaşılır; Hz. Yusuf’un rüyasında olduğu gibi.

Rüya, herkesle paylaşılacak bir şey de değildir. Nitekim Hz. Peygamber’in yazının başında yer verilen hadisinde de görüldüğü üzere rüyalar herkese anlatılmamalıdır. Her görülen rüya yorumlanmak zorunda da değildir. Bazen görülen rüyanın unutulması, bazen saklanması en doğru tutumdur. Bazen de susmak, en yakınlarla bile anlatmamak, daha derin bir edep göstergesidir.

Dolayısıyla gördüğü bir rüya üzerine “hemen anlamalıyım” veya “hemen birine yorumlatmalıyım” telaşı doğru değildir. Önemli olan görülen rüyadan ibret almaktır. Bu itibarla aklı selim sahibi müminler olarak rüyayı değil, rüyadan sonra değişen kalbi konuşmalıyız. Rüyaları anlatmadan önce süzgeçten geçirmeli, bu rüya beni tevazuya mı yoksa kibre mi götürüyor diye düşünmeliyiz.

Sonuç olarak rüyalar kişiyeye özeldir; bilgi kaynağı değildir. Mümin için ancak bir işaret olabilir. Allah’ın kitabı elimizdeyken, Hz. Peygamber’in sünneti bize ışık tutarken, akıl ve istişare bizlere emanet edilmişken, rüyalara göre hayat kurmak ya da rüyalarla dinî bir söylem inşa etmeye kalkışmak büyük bir yanılgıdır. Rüya varsa onun üzerinde düşünen bir akıl da olmalıdır. Onu süzen bir ilim, dengeleyen bir istişare gereklidir. Aksi takdirde rüya, insanı hakikate değil, hezimetete götürür. ■

ÇOCUKLARA ALLAH'I (C.C.) NASIL ANLATALIM?

Prof. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI

DİB Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı

Din eğitiminin en temel konusu, Allah Teâlâ'nın insanlara tanıtılması ve O'nunla gönül ve akıl düzeyinde güçlü bağların kurulmasıdır. Çünkü inanç, ibadet, ahlak ve sosyal hayatla ilgili diğer bütün konular böyle bir temele dayanır ve buradan beslenir. Bu sebeple yaklaşık dört yaşından on iki yaşlarına kadar, duygusal ve zihinsel gelişim basamakları dikkate alınarak Allah bilgisi ve sevgisinin aşamalı bir şekilde ilmî yöntemlerle çocuğa verilmesi oldukça önemlidir.

Çocuğa Allah Teâlâ'nın tanıtılması, O'nunla ilgili sorduğu sorulara cevap verilmesi ve O'nunla manevi bir bağ kurması, Kur'an kursu faaliyetlerinin, okulun ve ailenin görevlerinin başında gelir. Dört beş yaşları, dinî duygu ve yönelişlerin oluşmaya başladığı önemli bir zaman dilimidir. Bu aşamada Allah'ın her şeyi bildiği ve gördüğü, bütün iyilik ve güzelliklerin kaynağı, bir isminin de "vedûd" yani merhamet ve sevgisinin çok olduğu, bu sebeple çocukları sevdiği konuları örneklerle anlatılır. Bu tür bir eğitim, çocuğun gönül dünyasında Allah'a karşı sevgi duygusunun oluşmasında, dolayısıyla O'na yaklaşma arzusunda etkili olacaktır.

İnsan tabiatı itibarıyla korkulardan uzaklaşmak ve güven içerisinde yaşamak ister. Çocuğun din eğitiminde de bu iki duygunun gelişme aşamalarına göre dengeli bir şekilde yönlendirilmesi önemlidir. Bu bakımdan Allah inancının ço-

cuğu korkutma ve terbiye etme aracı olarak kullanılması doğru değildir. "Allah yakar," "Allah çarpar" gibi sakındırma ve disiplin sağlama amaçlı cümleler, Allah ile korkutmanın tipik örnekleridir. Erken dönemlerde bu tür ifadelerle karşılaşan çocuk, muhtemelen hayatının sonraki aşamalarında sadece korkulan bir Allah tasavvurunu devam ettirecektir. Dolayısıyla O'nun koruması, kayırması ve sevgisini, inancının bir parçası haline getirmede zorluk çekecektir. Ancak sekiz dokuz yaşlarından itibaren Allah Teâlâ'nın, kötü insanları, haksızlık yapanları cezalandıracağı anlatılır.

Çocuk, bebeklik döneminden itibaren güvenle ve huzurla yaslanacağı bir kucak arar. Çünkü onun kendisini koruma noktasında birtakım korku ve kaygıları vardır. Aslında bu, genel manada insan psikolojisinin bir gerçekliğidir. Dolayısıyla bundan hareketle Allah'a inanç eğitimi de, O'nun koruyan, kayıran, kısaca güven veren sıfatlarıyla yapılır. Bu bağlamda Yüce Yaradan'ın melekleri görevlendirdiği konuları da işlenir. Diğer taraftan çocuklar, dört beş yaşlarında benmerkezci bir yaklaşımla her şeyin kendileri için var olduğunu düşünürler. İşte bu dönem de bir fırsat olarak değerlendirilir ve Allah'ın kendileri için eşsiz nimetler hazırladığı konuları onlara anlatılır.

Erken çocukluk döneminde yüceliğin ve gücün sembolü Allah lafzının çocuğun çevre-

sinde tekrarlanması, O'nunla ilgili dinî bir bağın kurulması açısından önemlidir. Bu noktada Allah'ın merhameti ve koruması temalarının, ev ve eğitim ortamlarında, dualarda ve ilahilerde işlenmesi, sevgiyle sınılanacak ve yardımı istenecek bir Allah inancının oluşmasında katkı sağlar. Böylece kendisini seven, merhametiyle kucaklayan, koruyan ve gözetken bir Allah tasavvuru çocuğun inancında gittikçe yerleşir. Bu, Kur'an, ezan, cami, cuma, bayram değerleriyle de birleşerek gittikçe gelişir. Bu bağlamda çocuk dinî sembol ve kavramlarla ne kadar fazla yüzleşirse, merakı o denli artar, sorular sorar, dolayısıyla dinî hayatla ilgili dağarcığı gittikçe zenginleşir. Bu bağlamda şu da önemlidir: Çocuğun içerisinde bulunduğu değişik ortamların ona verilecek değerler konusunda uyumlu olmaları önemlidir. Çünkü arkadaş, kurs, okul ve medya birbiriyle çelişirse, eğitimden istenilen sonucun alınması zorlaşır.

Çocuğun Allah'ın merhamet ve koruma sıfatlarının özümsemesinde, anne babanın, çocuğa olan sevgisi ve koruması önemli bir zemin oluşturur. Çünkü çocuklar, daha ilk andan itibaren anne babanın kendi üzerlerine nasıl titrediğini bizzat yaşamaktadır. İşte bu noktada "Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster." (İsra 17/24.) duasını onlara öğretmek isabetli olur. Ailede yaşanan sevgi ve şefkat tecrübesinden

hareketle Kur'an'da yer alan Allah'ın sıfatlarından veli, rahman, rahim vb. ilgili birçok kavram ve konu, çocuğun anlayacağı şekilde örneklerle anlatılır. Hatta Allah'ın iyi, gayretli kullarını sevdiği, onlarla beraber olduğu, onları desteklediği konularıyla ilgili ayet mealleri kendilerine ezberletilir. Yine çocuğun yaptığı kusurlar karşısında anne babanın affetmesinin öneminden hareketle Allah'ın affediciliği konuları işlenir.

Çocuğun, Allah'ın kudretini tanımada, rüzgârdan yağmura, kara; canlıların yaratılması, büyüüp gelişmesinden ekinlerin, sebzelerin ve meyvelerin oluşmasına kadar bütün varlık âlemi çok önemli veriler sağlar. Bunlar iyi değerlendirildiğinde, çocuk artık bütün varlıkları kontrolünde bulunduran, onlara müdahil olan eşsiz bir kudretin her yönüyle evreni ve kendisini kuşattığını hisseder. Fitri olarak yapısında bulunan Allah'a inanma eğilimi, bütün varlıkların da şahitliği ile yeni bir anlam ve zenginlik kazanır. İşte bu noktada çocuk, Allah'a yönelme, O'na sığınma ve yardımını isteme eğilimleri gösterir.

Çocuğun zihinsel olgunluğuna bağlı olarak, Kur'an'ın da metodu olan, bilinen ve yaşanan tecrübelerden hareket edilmesi önemlidir. Burada eserden müessire veya görünenenden görünmeyene gitmek esastır. Mesela ağaç, bitki, meyve, güneş, şimşek, gök gürültüsü, yağmur, toprak,

canlılar vb. varlıklar üzerinde düşünme alıştırmaları yapılır. Bunların yaratılış hikmetleri, aralarındaki uyum, insanın hayatı açısından önemleri üzerinde durulur. Buradan hareketle Allah'ın isim ve fiilleriyle irtibatlar kurulur. Mesela doğan, büyüyen bir hayvan yavrusu, toprağa atılan bir tohumun filiz vermesi, daldaki çiçeğin meyve haline gelmesi vb. örnekler işlenir. Tabii ki gerek hoca gerekse ebeveynin de bu konularda bilgi sahibi olması lazımdır.

Böylece tabiattaki oluşumların bizzat çocuk tarafından gözlemlenmesi sağlanır. Bütün bunlar, durup dururken olmayacağına göre, bu oluşumların arkasındaki asıl güç ve kaynak yani Yüce Yaradan çocuğa hatırlatılır. Tabii yaratılışla ilgili bu konuların, doğal ortamlarda yani gerektiğinde çocuğun bizzat hocasının rehberliğinde gözlemler yapabileceği birtakım bitki, çiçek ve hayvan türlerinin bulunduğu bir mekânda veya zengin görsel ve dijital materyallerle desteklenen bir sınıfta işlenmesi önemlidir.

Bu süreçte çocuğa, insanlar tarafından belirli amaçlar doğrultusunda inşa edilen birçok olgudan hareketle evrendeki olayların da sebepsiz ve amaçsız olmadığı, aksine Allah'ın yaratmadaki eşsizliği ve çeşitliliği, bunların kendisine ne büyük ikram ve armağanlar olduğu, Yaradan'ın her konuda kendisini ve iyiliğini düşündüğü konuları örneklerle anlatılır. Bu metotla Allah'ın tanıtılması,

dört beş yaşlardaki somut ilah arayışından bütün varlıkların ardında yaratıp yaşatan, kullarını seven ve her daim onların yanında olan soyut, duyularla idrak edilmeyen İlah inancına da bir geçiş yapılır.

Diğer taraftan aile ortamında yapılan samimi ibadet ve dualar, sesli Kur'an tilavetleri ve bunların huşu içerisinde dinlenmesi, cami ibadetlerine katılma, fakirlere yardım, hastaları ziyaret; işte bütün bunlar da çocuktaki Allah sevgisini destekleyen, dinî duyguları zenginleştiren amellerdir. Hele ailece yapılan bir umre ziyaretine çocuğun da katılması, oradaki yoğun dinî atmosfer ve sembollerle tanışması, onun hem Allah'a yaklaşması hem de mazlumların, yetimlerin ve çocukların sevgilisi ve koruyucusu Hz. Peygamber'i yakından tanınması açısından ayrı bir önem taşır. Yine Allah'ın doğru, iyi ve güzelin kaynağı olarak tanıtılmasında, gönderdiği peygamberlerin yeryüzünde hep kötülere karşı iyilerin yanında yer aldıklarını ve sonunda da zafer elde ettiklerini anlatan kıssalardan da istifade edilir.

Diğer taraftan çocuğa kendi vücudundaki mucizevi sistemleri örneklerle anlatmak, onun Allah'a daha bir yaklaşmasına sebep olacaktır. Çünkü bunların işlevlerini görmemesi onun hayatının ciddi zafiyetlere uğraması hatta sonlanmasına sebep olacaktır. Beynin ve kalbin çalışması, gözün görmesi, kemikler ve eklemlerin hareket

etmesi, kanın vücutta dolaşması, seslerin duyulması, koku ve tadın hissedilmesi, solunun devam etmesi, insanın hayatını borçlu olduğu biyolojik aktivitelerin belli başlılarıdır. Hayatın kusursuz devamı açısından bütün bu konular örneklerle ve ilgili materyallerle çocuğa anlatılır. Yine hayvanlar âlemi çocuğun ilgisini çektiği için, onların yaratılması ve canlılıklarını sürdürmeleriyle ilgili sayısız hikmet ve inceliklerle ilgili çocuklara birçok bilgi verilebilir.

Yüce Allah, görme, işitme, düşünme duyularını alsa, su kaynaklarını kurutsa, O'ndan başka bunları verecek hiçbir ilah var mıdır, diye insana sorar. Yine neden yaratıldığınıza ve yediklerinize içtiklerinize bakmaz mısınız, der. Anne rahminde ceninin değişim ve oluşumu üzerine düşünmeye davet eder. Deveden ve çeşit çeşit hayvan türlerinden bahsedilir, onlar üzerinde düşünmeye insan çağırılır (Tur, 52/35; En'am, 6/46; Mülk, 67/30; Tarık, 86/5; Abese, 80/24; Müminun, 23/14; Fâtır, 35/28.). Bunlarla ilgili çeşitli örnekler, görsel ve dijital materyallerden de istifade ederek gelişim seviyelerine göre çocuklara anlatılır.

Bu bağlamda birçok konu işlenebilir. Mesela beyin, insan farkında olsun veya olmasın, durmadan dinlenmeden çalışır. Aksi takdirde insan, düşünme, öğrenme, beslenme, hareket etme vb. hiçbir aktiviteyi gerçekleştiremez. Çünkü beyin, insan vücudunun komuta

Erken çocukluk döneminde yüceliğin ve gücün sembolü Allah lafzının çocuğun çevresinde tekrarlanması, O'nunla ilgili dinî bir bağın kurulması açısından önemlidir. Bu noktada Allah'ın merhameti ve koruması temalarının, ev ve eğitim ortamlarında, dualarda ve ilahilerde işlenmesi, sevgiyle sığınılacak ve yardımı istenecek bir Allah inancının oluşmasında katkı sağlar.

merkezidir. Ama onun da bir yaratıcısı ve yöneticisi vardır ki o da Allah'tan başkası değildir. Bir anlığına Allah'ın bu yardımı kesmesi, insan hayatının felce uğraması veya sonlanması demektir. Zaten insanın ölümlüyle beyin denen et parçası, kafatasındaki varlığını sürdürür. Ancak işlevi bitirildiği için hiçbir işe yaramaz. Demek ki, vücut insan iradesi dışında kurulmuş bir saat gibi ömür boyu çalışır. Böylece her daim Allah, merhametiyle insanı korumaya, rahmetiyle bol bol nimetlerinden ona bağışlamaya devam eder.

Ayette insana gözünü, kulağını ve aklını Allah'ın alması hâlinde hiçbir ilahın bunları geri getirmeye gücünün yetmeyeceği anlatılır. (En'am, 6/46.) Bu bağlamda mesela gökyüzünün ve denizin mavisini, yeşile bürünmüş bir çayırı, çiçeklerle donanmış bir bahçeyi, ıslık ıslık her tarafı aydınlatan güneşi, hiçbir canlıyı, anne baba, evlat da dâhil hiçbir güzel yüzü görememenin ne ürkütücü bir şey olduğu konusunda çocuk düşünmeye teşvik edilir. Gözün olmaması hâlinde, bir ömür boyu karanlıklar içinde yaşamanın ne büyük bir mahrumiyet olduğu ona hatırlatılır. Benzeri örnekleri çoğaltmak, böylece çocukları tefekküre çağırarak, sahip oldukları eşsiz organların kıymetini onlara hatırlatmak, dolayısıyla Allah'ın kendilerine ne kadar şefkatli olduğunu onlara anlatmak, din eğitiminde etkili metotlardan biridir. ■

MESCİD-İ AKSA'NIN KAPILARI

“Yerin Göğe En Yakın Avlusu”na Açılan Kapılar

İslam medeniyetinin farklı dönemlerinden günümüze ulaşan mescit, kubbe, medrese, zaviye, sebil, çeşme gibi pek çok mimari yapı ve kadim zeytin ağaçlarıyla bezeli mukaddes Mescid-i Aksa arazisine - sayı ve isimleri kaynaklarda farklılık göstermekle birlikte- on beş kapıdan geçilerek girilir. Bu kapıların kuzey ve batı duvarlarında yer alan on tanesi günümüzde hâlâ açıktır ve şehre doğrudan bağlantı sağlar. Esbat, Hıttı, Silsile ve Nazır kapıları, namaz vakitlerinin tamamında açık tutulurken diğer kapılar ise sabah ve yatsı vakitlerinde kapatılmaktadır. Dıştan yüksek duvarlarla çevrili güney ve doğu cephelerindeki kapılar ise şu anda kullanıma kapalıdır.

Mescid-i Aksa'nın mukaddes ve mübarek toprağına adım atılan ilk eşik olan bu kapılar, saadet ve huzurla yoğrulmuş günlerin yanı sıra, işgalin acı ve elem dolu dönemlerine de tanıklık etmiş; tarihin canlı birer şahidi hâline gelmiştir. Günümüzde Mescid-i Aksa'nın tüm kapılarında, işgalci İsrail askerleri nöbet tutmakta; kapıların iç kısmında ise İslam Vakfı'na bağlı görevliler yer almaktadır. İsrail, kapıların kontrolünü elinde bulundurarak zaman zaman girişlere çeşitli kısıtlamalar getirmekte; özellikle 40 yaş altı Filistinlilerin mescide girişini engellemektedir.

Kapılar, genellikle bulundukları konuma ya da taşıdıkları özelliklere göre adlandırılmıştır.

Açık Kapılar

Kuzey Duvarındaki Kapılar

• **Babü'l-Hıttı** (Hıttı Kapısı/Bağışlanma Kapısı): Mescid-i Aksa'nın kuzey duvarı boyunca ilk kapıdır. İsmi “günahların bağışlanması” anlamındaki “hıttı” kelimesinden alır. Namaz vakitlerinin tümünde açık tutulan dört kapıdan biridir.

• **Babü'l-Âtem** (Karanlık Kapı/Şerefu'l-Enbiya Kapısı/Kral Faysal Kapısı): Mescid-i Aksa'nın kuzey duvarının ortasında, üç kuzey kapısından ortanca olanıdır. Ayrıca, “Şerefu'l-Enbiya Kapısı” ve “Kral Faysal Kapısı” olarak da bilinir.

• **Babü'l-Esbat** (Esbat Kapısı/Kabileler Kapısı/Sitti Meryem Kapısı): Mescid-i Aksa'nın kuzeydoğu köşesinde yer alır. “Esbat” kelimesi, Hz. Yakub'un soyundan gelen on iki kabileyi ifade eder. En çok kullanılan ve namaz vakitlerinde sürekli açık tutulan kapılardandır.

Batı Duvarındaki Kapılar
(Kuzeyden güneye doğru)

• **Babü'l-Gavanime** (Gavanime Kapısı/el-Halil Kapısı): Gavanime Mahallesi'ne açıldığı için bu isimle anılmaktadır. Eskiden Hz. İbrahim'e ithafen “el-Halil Kapısı” olarak da adlandırılmıştır. Bugün genellikle ziyaretçilerin ve müminlerin giriş çıkışı için kullanılan kapılardan biridir.

Gavanime Kapısı

Nazır Kapısı

Hadid Kapısı

Silsile Kapısı

- **Babü'n-Nazır** (Nazır Kapısı/Hapishane Kapısı/Meclis Kapısı/Mikail Kapısı/Ribatu'l-Mensuriyye Kapısı): Batı duvarında bulunur ve devamlı açık kapılardandır. Çevresindeki yapılar nedeniyle birçok farklı adla anılmıştır.
- **Babü'l-Hadid** (Demir Kapısı/Aragon Kapısı): Aragon Medresesi'ni kuran kişi tarafından yenilediği için "Aragon Kapısı" da denir.
- **Babü'l-Kattanin** (Pamukçular Kapısı): Kudüs'teki Pamukçular Çarşısı'na açılır; estetik açıdan en zarif kapılardandır.
- **Babü'l-Mutahhara** (Abdesthane Kapısı): Çıkışındaki abdesthane nedeniyle bu adla anılır. Eski Şehir sokaklarına açılmayan tek kapıdır.
- **Babü's-Sekine-Babü's Silsile** (Sekine Kapısı ve Silsile Kapısı): Sekine Kapısı ve Silsile Kapısı çifte kapı olarak inşa edilmiştir. Günümüzde sadece Silsile Kapısı açık bulunmaktadır. Hz. Davud'un burada tevbe ettiği rivayet edilir.
- **Babü'l-Meğaribe** (Faslılar Kapısı/Burak Kapısı/Kamame Kapısı): Selahaddin Eyyubi tarafından Kudüs'ün fethinden sonra Cezayir ve Faslı Müslümanların yerleştirildiği Faslılar Mahallesi'ne açılır. Batılılar tarafından Kamame Kapısı şeklinde de isimlendirilir. Günümüzde İsrail'in kontrolünde olup Müslümanların girişine kapalıdır. Yahudi baskınları için kullanılmaktadır.

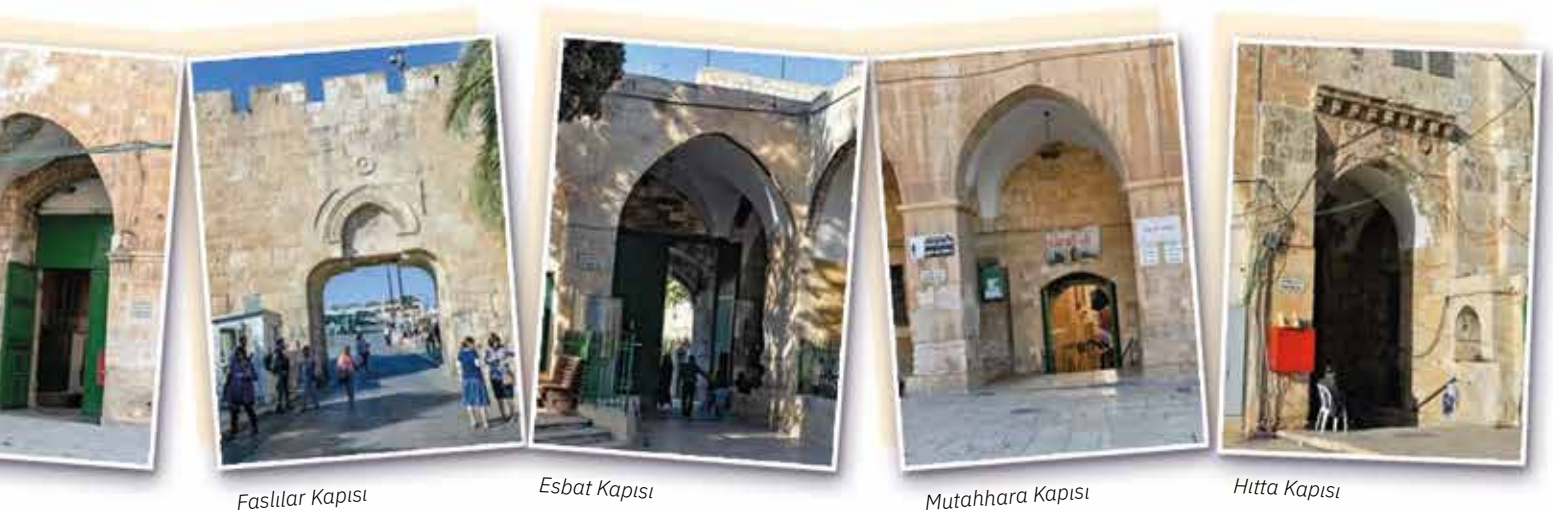
Kapalı Kapılar

Güney Duvarındaki Kapılar

- **Babü'l-Müzdevec** (İkili Kapı/Nebe Kapısı): Mescid-i Aksa'nın güney duvarında yer alan kapılardan biridir. Bu kapının Miraç Gecesi'nde Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Mescid-i Aksa'ya giriş yaptığı kapı olduğuna inanılır.
- **Babü'l-Müselles** (Üçlü Kapı/ Hulda Kapısı): Mescid-i Aksa'nın güneydoğu köşesinde yer alır. "Müselles" Arapçada "üçlü" anlamına gelir. Emevi saraylarına geçiş için açılmıştır. Yahudiler tarafından "Hulda Kapısı" olarak da adlandırılır.
- **Babü'l-Müfred** (Tekli Kapı): Haçlı işgali sırasında atların geçişi için açılmıştır. Mervan Mescidi'ne bitişiktir.

Doğu Duvarındaki Kapılar

- **Babü'r-Rahme ve Babü't-Tevbe** (Rahmet ve Tevbe Kapıları): Mescid-i Aksa'nın doğu duvarında yan yana bulunan iki kapıdır. Bu iki kapı, Rahmet Mezarlığı'na komşudur. Güneydeki Rahmet, kuzeydeki Tevbe Kapısı'dır. Selahaddin Eyyubi tarafından güvenlik gerekçesiyle kapatılmıştır ve günümüzde de kapalı durumdadır.
- **Babü'l-Cenaiz** (Cenaze Kapısı/Burak Kapısı): Mescid-i Aksa'nın doğu duvarında bulunan kapılardan biridir. Cenazelerin mezarlığa taşındığı kapıdır. Aynı zamanda "Burak Kapısı" olarak da bilinir.

Faslilar Kapısı

Esbat Kapısı

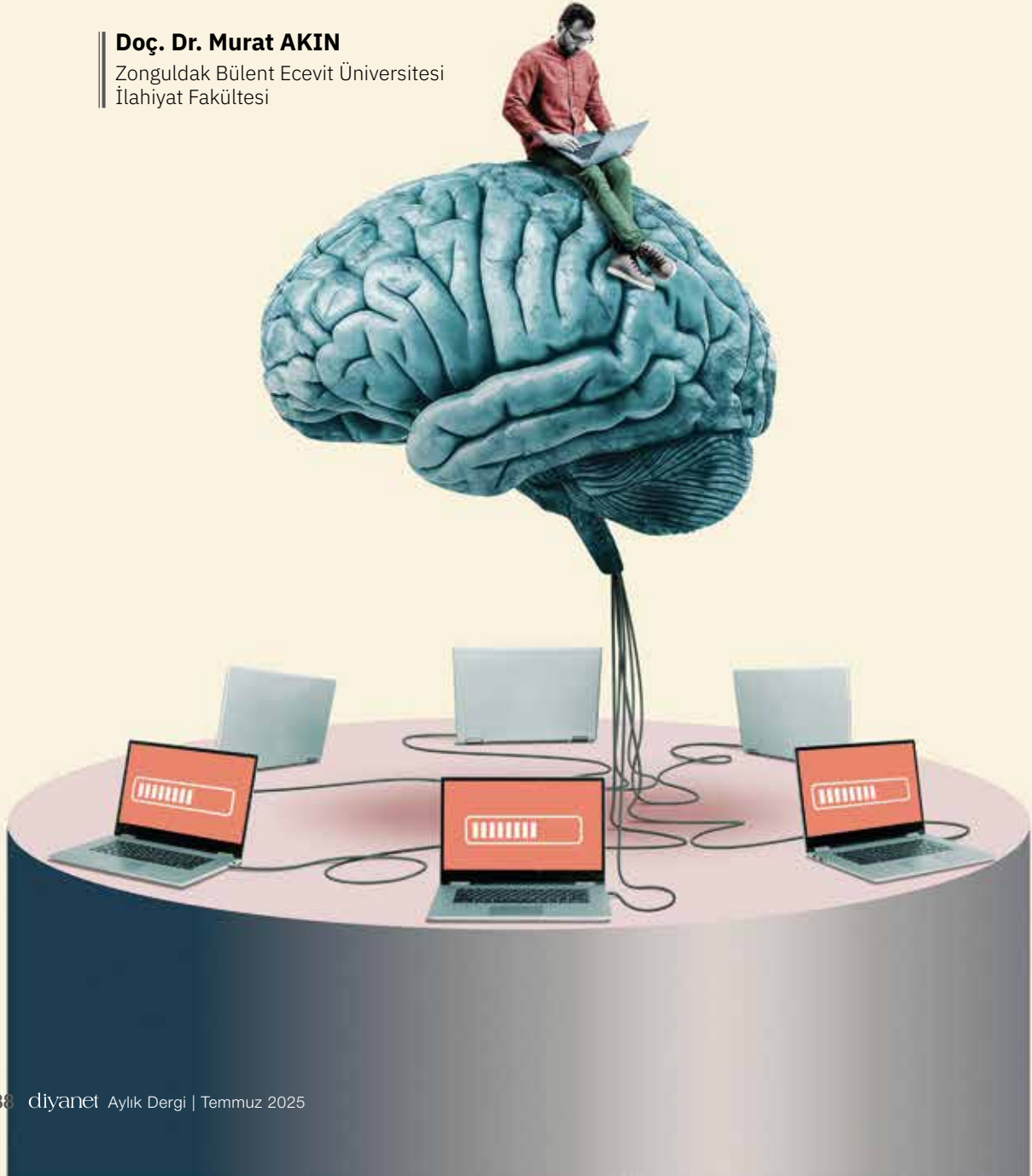
Mutahhara Kapısı

Hitta Kapısı

MODERN ZİHİNLERDE YENİ HURAFELER TOTEMDEN MANİFESTE GEÇİŞ

Doç. Dr. Murat AKIN

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

Birkaç ay önce, mezun öğrencilerimden biri yüksek lisans teziyle ilgili danışmak için benimle iletişime geçti. Tez konusu “manifest” idi. İlk duyduğumda konunun siyasi ya da ideolojik manifestolarla ilgili olduğunu düşündüm. Ancak öğrenci konuyu açıklamaya başladığında, bambaşka bir fenomenle karşı karşıya olduğumu fark ettim. Öğrencim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni idi ve lise öğrencileri arasında yayılan bir uygulamadan söz ediyordu: “Manifest etmek”. Bu konu, güncel bir olguyu dinî bağlamda ele almak için bana önemli bir zemin sunuyordu.

Bu uygulamaya göre bir şeyi yalnızca düşünerek ve ona inançla bağlanarak hayatına çekmek mümkün. İnancın nesnesi ya da yöneldiği, bir kutsal değil, yeter ki inan! Sosyal medyada “aldım, verdim, kabul ettim - 777” gibi formüllerle ya da farklı sayı kombinasyonlarıyla gerçekleştirilen bu pratikler, gençler arasında bir tür “modern büyü” ya da “sihir” işlevi görüyor. Öyle ki göz rengini değiştirmekten bir sınavı kazanmaya, hatta yeni bir sosyal ilişki başlatmaya kadar birçok arzunun “manifest” ile gerçekleştiği iddia ediliyor. Bu anlatılarda başarının tek koşulu “inanmak”, hatta “çok istemek” olarak sunuluyor. Bu tür uygulamalar, New age akımlarının birey merkezli mistisizmiyle de örtüşmektedir. Bu sayede bireyin yalnızca zihinsel gücünü kullanarak evrene müdahale edebileceği yanılsaması oluşturulmaktadır.

Bu tür inanç ve uygulamaları dinî perspektiften değerlendirdiğimizde, tarihsel bir kavram yeniden gün yüzüne çıkıyor: Totem. İlkel dinlerde bazı hayvanlar, nesneler veya simgeler kutsallaştırılır; bu kutsallık, kişiye özel koruyuculuk ve güç atfedilerek rasyonel nedene ihtiyaç duymadan anlam kazanırdı. Bugün ise “manifest” uygulamaları, totemin seküler ve bireyselleşmiş bir versiyonu olarak karşımıza çıkıyor. Bu yeni versiyonda birey artık bir hayvana ya da doğa olayına değil kendi düşünce gücüne, dile getirdiği sözlere ve sosyal medyadan öğrendiği ritüellere kutsiyet atfediyor. Böylece birey, kendi varlığını aşkınlılaştıran ve arzularını merkeze alan yeni bir kutsallık inşa etmektedir. Bu, modernitenin, “kendine inan” mottosunun, ritüelci ve irrasyonel bir görünümle yeniden üretimi gibidir.

Bugün bir futbol takımının maç kazanması için koltuğunu değiştiren bir kişi, bu davranışını, “totem” olarak tanımlayabiliyor. Fakat aynı kişiye dinini sorduğunuzda büyük olasılıkla “Müslümanım.” cevabını alırsınız. Ancak bu davranışın totemizm kültürüne ait bir ritüel olduğunu ve bu durumda o kişinin farkında olmadan totemist bir uygulamayı yaptığını ve böylece İslamiyet ile alakası olmayan bir uygulamaya tevessül ettiğini söylemek mümkündür. Buradaki temel sorun ise bireylerin bu tür davranışları bilinçsizce gerçekleştirmesidir.

Burada dikkat çekici olan, bu uygulamaların modern birey tarafından çoğu zaman din dışı

ya da “kişisel gelişim” pratikleri olarak görülmesidir. Ancak kişinin bu tür uygulamalara yönelmesinin ardında metafizik bir boşluk, belirsizlik karşısında bir kontrol arzusu ve nihayetinde çaresizlik hissi yer alır. Her ne kadar birey kendisini rasyonel ve bilimsel bir zihin yapısına sahip olarak tanımlasa da hayatın kriz anlarında simgesel ve irrasyonel araçlara yönelme eğilimi güçlü biçimde varlığını sürdürmektedir. Bu durum, sekülerleşmenin inancı ortadan kaldırmadığını, yalnızca formunu dönüştürdüğünü göstermektedir.

Kişileri bu tür batıl uygulamalara yönlendiren sebepler arasında; geleceği bilme arzusu, çaresizlik, güvenlik ihtiyacı ve sosyal uyum gibi kaygı temelli etkenler yer almaktadır. Bununla beraber totem veya manifest, bugün sadece düşünsel birer unsur değil; reklamlar, diziler ve sosyal medya içerikleriyle yeniden üretilen bir tüketim motifidir. Bunlar, kapitalist sistemin batıl inançları araçsallaştırarak tüketime entegre ettiğini gösterir. Batıl olan artık yalnızca bireysel bir inanç sapması değil sistematik biçimde dolaşıma sokulan kültürel bir içerik hâlini almıştır. Dolayısıyla manifest gibi pratikler, yalnızca bireysel bir eğilim olarak kalmayıp kitle iletişim araçları tarafından desteklenen ve tüketim kültürünün parçası hâline gelen bir yapıdır. Modern totem, artık sembolik olmaktan öte pazarın diliyle konuşan bir meta biçiminde bireye sunulmaktadır.

Bu noktada önemli bir ayrımı yapmak gerekir. İslam’da

bazı varlıkların kutsal kabul edilmesi, akıllara bu dinin de diğer inançlarda olduğu gibi kutsallaştırmalara yer verdiği düşüncesini getirebilir. Ancak İslam'ın kutsal kabul ettiği şeylerle totemizm ya da manifest arasında temel farklar bulunmaktadır. Bu farkların en önemlisi ise Müslümanların kutsal addettiği unsurların

”

Kişileri batıl uygulamalara yönlendiren sebepler arasında; geleceği bilme arzusu, çaresizlik, güvenlik ihtiyacı ve sosyal uyum gibi kaygı temelli etkenler yer almaktadır. Bununla beraber totem veya manifest, bugün sadece düşünsel birer unsur değil reklamlar, diziler ve sosyal medya içerikleriyle yeniden üretilen bir tüketim motifidir.

kaynağı bireysel inanışlar değil doğrudan Allah'ın ve Resulü'nün haber verdiği hakikatlerdir. Bu bağlamda en çarpıcı örneklerden biri Hz. Ömer'in Hacerü'l-Esved taşına dair ifadesidir. Hz. Ömer, "Allah'a andolsun ki senin zarar veya fayda vermeyen bir taş olduğunu biliyorum; eğer Resulullah'ı (s.a.s.) seni istilâm ediyor görmeseydim ben de seni istilâm etmezdim." (Buhari, Hac, 57, [1605]; Müslim, Hac, 248-251, [1270].) diyerek Müslümanların kutsal kabul ettikleri nesnelere ibadet etmediklerini ve bunun kaynağının Hz. Peygamber olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Bu yaklaşım, İslam'ın kutsallığı nasıl tanımladığını ve bu kutsallığın sınırlarını net bir şekilde çizmektedir. Dolayısıyla "manifest" gibi uygulamalar, tevhid inancı ile temelden çelişir. Zira burada kutsallık insan tarafından üretilmekte ve yönlendirilmektedir. Bu tür eğilimler, Allah'ın iradesini devre dışı bırakıp insan iradesini mutlaklaştırma çabası olarak da okunabilir. Bu ise yalnızca batıl bir inanç değil, aynı zamanda bir itikadi sapmadır.

Yine Hz. Ömer'in uygulamaları bu konuda bize önemli ipuçları sunar. Hudeybiye Antlaşması sırasında müşriklere elçi olarak gönderilen Hz. Osman'ın öldürüldüğü haberi geldiğinde, Hz. Peygamber, "Semura" adı verilen bir çöl ağacının altında Müslümanlardan biat almıştır. Bu biat, Hz. Osman zarar görmüşse müşriklere savaacaklarına dair verilmiş bir söz niteliğindedir. Ancak bu ağacın sonradan kutsallaştırılmasını önlemek amacıyla Hz. Ömer,

halifeliği döneminde o ağacı kestirmiştir. (Mustafa Fayda, "Bey'atürrıdvân", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 6/39-40.) Benzer şekilde, Müslüman olduktan sonra girdiği her savaştan galip çıkan Halid b. Velid'in başkomutanlıktan azledilmesinin sebebi de bazı Müslümanların, zaferleri Halid b. Velid'in şahsına bağlamasıydı. Hz. Ömer, zaferin Allah'tan geldiğini hatırlatmak ve kişisel kutsallaştırmanın önüne geçmek adına bu kararı almıştır. (Haci Ataş, "Hâlid b. Velid'in Komutanlığı ve Azledilmesi", *Din ve Bilim – Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* (2020), 34-50.) Her iki örnek de Hz. Ömer'in, İslam'da Allah ve Resulü tarafından belirlenmeyen kutsalların doğru olmadığını fiilî uygulamalarıyla gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Günümüzde gençler arasında yaygınlaşan "manifest" uygulamaları ve bu kavrama dayalı ritüeller, İslam inancı açısından oldukça sorunlu bir yapı arz etmektedir. Tıpkı totemizmde olduğu gibi belirli sözlerin, sembollerin ya da sayıların insanın kaderi üzerinde etkili olduğuna inanılması, İslam'ın tevhid ilkesine doğrudan aykırıdır. Totemizmde örneğin bir akrebin totem kabul edilip öldürülmesinin uğursuzluk getireceğine inanılması, bir varlığa kutsiyet atfetmenin açık bir örneğidir. Oysa İslam, kutsallığı yalnızca Allah'a ve O'nun bildirdiği değerlere atfetmiştir. Dolayısıyla bir nesne ya da ritüelin, Allah'ın iradesini etkileyebileceğine inanmak, bireyin hem kader inancını hem de Allah'ın kudretini inkâr etmesine yol

açabilir. Totem ya da manifest gibi uygulamalarda, birey yaptığı bazı eylemlerle olayların sonucunu değiştirebileceğine inanmakta, böylece Allah'ın mutlak iradesine ortak koşulabilecek bir anlayışı benimsemektedir. Oysa İslam'da olayların neticesi, kulun gayreti ve Allah'ın takdiriyle şekillenir.

Bu tür uygulamalar, yalnızca tevhid ilkesine zarar vermekle kalmaz, aynı zamanda İslam'ın dua anlayışını da tahrif ve istismar eder. Dua, bireyin sorumluluklarını yerine getirdikten sonra sonucu Allah'tan talep etmesi, O'na yönelmesi anlamına gelir. Totem ya da manifest anlayışında ise birey, geleceği şekillendirmek için çeşitli semboller, sözler ve eylemler kullanarak neticeye ulaşmayı hedeflemekte, ilahi iradenin dışındaki unsurlara bir tür etki gücü atfetmektedir. Bu ise duanın yerine batıl bir inanışı ikame etmek anlamına gelir.

Hz. Peygamber'in uygulamadığı ve İslam'ın temel ilkeleleriyle bağdaşmayan bir inanışı sonradan dine dâhil etmek, İslam akaidi açısından büyük tehlikeler barındırır.

Modern dünyada bireysel inanç ve motivasyon araçları olarak sunulan “manifest” uygulamaları, dijital kültür aracılığıyla meşrulaştırılmaktadır. Ancak bu ritüellerin özü itibarıyla geçmişteki totem inancına benzediği, sadece biçim ve bağlam değiştirerek günümüze taşındığı açıktır. Ritüellere atfedilen gücün, Allah'ın kudretinin yerine geçirilmesi, İslam'ın temel ilkeleri olan tev-

**Günümüzde
gençler arasında
yaygınlaşan
manifest
uygulamaları
ve bu kavrama
dayalı ritüeller,
İslam inancı
açısından
oldukça sorunlu
bir yapı arz
etmektedir.
Tıpkı
totemizmde
olduğu gibi
belirli sözlerin,
sembollerin
ya da sayıların
insanın kaderi
üzerinde etkili
olduğuna
inanılması,
İslam'ın
tevhid ilkesine
doğrudan
aykırıdır.**

hid, dua, kader ve gayb inancı ile ciddi biçimde çelişmektedir. Bu nedenle birtakım söz ve eylemlere metafizik güçler yüklemek, görünüşte zararsız gibi dursa da bireyi farkında olmadan batıl inançlara ve şirk riski taşıyan anlayışlara sürükleyebilir. Ayrıca bu tür uygulamalar insanın sorumluluk bilincini zayıflatmakta ve tevekkül ile dua anlayışını şekilci ritüellere indirgemektedir.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkün: Günümüz modern bireyinin “manifest” adıyla sürdürdüğü ritüeller, bir yönüyle seküler dünyanın totemizmidir. Bu ritüeller, bireyin içinde bulunduğu anlam boşluğunu doldurmayı amaçlasa da hakiki bir inanç ve marifet yoluna dönüşemez. Aksine, insanı kendi arzularının ve beklentilerinin esiri hâline getirir. Gerçek inanç ise insanın çabasını ve Allah'ın kudretini merkeze alır. Modern totemler, bireyi özgürleştirmez; aksine onu, görünmeyen fakat etkili bir tahakküm altına sokar. Bu yanılgı, insanı hem dünyada hem ahirette hüsrana sürükler. Bu sebeple manifest gibi popülerleşen batıl eğilimlere karşı başta eğitimciler ve ebeveynler olmak üzere toplumun tüm paydaşlarının bilinçli ve uyarıcı bir tutum sergilemesi elzemdir. Gençlerin zihin ve inanç dünyasını sağlıklı temellerde inşa edebilmek adına bu tür modern ama temelde eski ritüeller dikkatle analiz edilmeli, İslam'ın sahih öğretileriyle karşılaştığı noktalar net bir biçimde ortaya konmalıdır. ■

Prof. Dr. Güldane GÜNDÜZÖZ

Kırıkkale Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi

YEDİ MÜŞRİĞE KARŞI TEK BAŞINA DİMDİK AYAKTA “BABASININ ANNESİ” HZ. FATİMA

Hz. Fatıma, Allah Resulü'nün sevgili kızı, gözünün nuru ve insanlar arasında herkesten çok Hz. Peygamber'e benzeyendi. Hz. Fatıma ahlaklı, tavır olarak ve de suretçe babasının kızıydı. Bu vefakâr kerime, ileride Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in annesi olacak, kısa, ama her anı babasıyla dopdolu ve bereketli ömründe, Allah Resulü'nün gölgesi ve destekçisi olmayı sürdürecekti. Sevgili babasına o kadar düşküncü ki o, küçük yaşta yetim ve öksüz kalmış olan Hz. Muhammed'e, kendisinin çocuk olduğuna bakmadan annelik etmeye çalışırdı. Evet,

artık annesi Hatice yoktu, ama yine de o, tek başına dahi kalırsa babasını koruyabilirdi. Hz. Peygamber, Hira'da ilk gelen vahyin rahmet sancılarını yaşarken evine dönüp de Hatice'ye “zemmilûnî” feryadıyla “üstümü örtün” dememiş miydi? O da tıpkı annesi gibi onun üstünü örtebilirdi. Bazen pekâlâ büyükannesi Amine misali Resul'e sınıksız sarılabilir, bazen ise dedesi Abdulluttalib'in şefkatiyle onu kucaklayabilirdi.

O gün Mekke'nin taşları sıcaktan yanıyordu. Kertenkeleler, müşriklerin kalpleri kadar katı ve sert taşlar arasından seğirtiyor, güneşin kavurucu sıcağından saklanacakları kuytu bir köşe arıyorlardı. Zengin hanelerden şirk ve zulüm akıyor, putlarla çevrili harem, ilahi soluğa muhtaç bir hâlde âdetâ “artık nefes alamıyorum” diye ağlıyordu. Hz. Peygamber, bu hengâmede asla söndürülmeyecek olan Allah'ın nurunun Beyt-i Mamur'dan sağanak hâlinde indiğini ve putların sonunun geldiğini kendi hâl diliyle müjdeleyen Kâbe'de namaz kılıyordu. Peygamberlik ilanından sonra ona ateş püsküren

kavminin ileri gelenleri
öfkelerinden kudurmuş
bir hâlde bu

manzarayı izliyor, “Engelleyelim şunu! Bu ne cüret, Kâbe'de namaz kılmak da neymiş?” diyorlardı. Onlar o gün orada -bazı rivayetlerde beş, diğerlerine göre- yedi kişiydiler, hepsi de müşriklerin ileri gelenlerinden ve azılı İslam düşmanıydı. (Şihâbüddîn Muhammed b. Ahmed el-İbşîhî, *el-Mustatraf fî külli fennin mustatraf*, thk. M Hayr Tu'me (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 2008), 2/442.)

Ebu Cehil az öteden bağırıyordu. “Namazını engelleyin onun! Deve pisliğini boca edin başından!” Cehaletin ve zorbalığın babası Ebu Cehil! Sabıkası çoktu onun... Ashaptan Ammar b. Yasir ile annesine ve babasına ve daha birçok Müslümana İslam'ı kabul ettikleri için ağır işkenceler yapan o değil miydi? Ammar'ın annesi Sümeyye'ye nasıl da kıymıştı. Hilebazdı o, ticarete güvenilmezdi. Daha neler neler... İyi olan hiçbir şeyden hoşlanmaz, söylediği sözler birbirini tutmazdı. Müslümanlara yönelik başlatılan Mekke'deki boykotun öncüsü, şirkin babasıydı o! Onun kötülüğünü tescilleyen pek çok ayet buna şahittir. (Enam, 6/108; Hicr, 15/90; Alak, 96/9-18.)

O gün Utbe b. Rebba da oradaydı. O, biraz daha mutedil görünüyordu. Vaktiyle Hz. Peygamber ile Hilfu'l-Fudul'a katılmış,

toplumdaki anarşinin önünü almak isteyen gruba dâhil olmuştu. Ama şimdi iş başkaydı, hepsi de İslam'ı Mekke koda-manlarına yönelik bir tehlike olarak görüyordu. Ne olmuştu da dürüstlüğüne herkes-ten daha çok şahit olduğu Hz. Peygamber'i öldürmek için kardeşi Şeybe ile Darünnedve toplantısına katılmıştı? Kendi felaketine diğerleri gibi zemin hazırlıyordu, farkında değildi.

Ümeyye b. Halef, Mekke müşriklerinin sözü dinlenen kişilerindendi. Müşrikler, "Keşke Kur'an, Ümeyye b. Halef, Mesud b. Amr gibi birine inseydi..." deyip durmaktaydılar. (Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, nşr. Muhammed Hamîdullah (Kahire: yy, 1959), 1/150-151.) Diğer taraftan da şair Ümeyye b. Ebi's-Salt, "Peygamberlik bana gelmeliydi ah! Ben olmadım, ama en azından Utbe ya da Ümeyye b. Halef gibi biri peygamber olsaydı ya!" diye söylenip duruyordu. (İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Dâru Âlemi'l-Kutub, 1424/2003, c. I-XX, cilt 2, s. 283.) Hz. Peygamber ilk kez o gün, bu çete üyelerinin isimlerini tek tek sayarak "Allahümme! Aleyke bi-Ebu Cehl, Utbe ve Şeybe ve Ukbe b. Ebu Muayt ve Ümeyye..." diyerek onları Allah'a havale etmişti. (Buhari, Cizye, 2.) Çünkü onlar, farklı zamanlarda bu suçları işleyip dursalar da Kâbe'de temessül etmiş olan vahdaniyetin azametini hürmetsizliği, nübüvveti tahkirle ilk kez orada birleştirdiler. Bu çetenin içinde oyuna en fazla gelen Ukbe b. Ebu Muayt'tı ve o gün de öyle de oldu. Ukbe, Hz. Peygamber'i, davasından vazgeçirmeye ve yeni Müslüman olanları

dinlerinden döndürmeye çalışanların önde gelenlerinden biri olsa da çoğu zaman onun işi, Ebu Cehil gibilerinin tetikçiliğini yapmaktı. Bu yüzden "kavmin haydudu" diye bilinir, asilzadede çok bir çapulcu gibi görülürdü. Üstelik Ukbe ve Ebu Leheb, her ikisi de Allah Resulü'nün komşuları idi. Ebu Cehil'e Ebu Leheb mi akıl vermişti, bilinmez. Ebu Leheb, sık sık evinden Hz. Peygamber'in üzerine hayvan pisliliği fırlatırdı ya... Şimdi de Ebu Cehil, Ebu Leheb'den rol çalmış, namaz kılan Allah Resulü'nün üstüne pislik döktürmeye çalışıyordu. Ukbe öne atıldı ve Hz. Peygamber secdeleyken başına, devenin tüm pisliliğini boca etti. Bu da yetmezmiş gibi onu boğmaya kalkıştı. (Buhari, Salat, 21; Menakıbü'l-ensar, 29.) O an yer ve gök, Züntikam ilahi isminin tecellisine kulak kesildi. Abdullah b. Mesud donup kalmış, bir şey yapamamıştı. Hz. Fatıma'ya haber verdiler. Evinden Harem'e koşan Fatıma, âlemlere rahmet olarak gönderilen biricik babasının üstünden pislikleri, bir anne şefkati ile temizlemişti.

Hz. Cebraîl'in sözü vardı. Zaman daralıyor, kaderin sarkacı Bedir'i işaret ediyordu. Ok yaydan çıkmıştı bir kere, olay gayret-i ilahiyeye dokunmuştu. Hicretin ikinci yılında çetenin tüm fertleri tek tek Bedir'de can verdi. (Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr., Beyrut: yy, 1416/1995), 1/393, 397.) Abdullah b. Mesud bu sefer Ebu Cehil'i Bedir'de elinden kaçırmamış; Bilal, kendisini kızgın kumlara yatırıp Lat ve Uzza'ya tapmaya çağırın Ümeyye b.

Halef'i haklamıştı. Hz. Hamza ve Hz. Ali, Utbe ve Şeybe'yi öldürmüştü. Onların küfre adanmış bedenlerini, kızgın çölün ortasındaki Bedir'in kör kuyuları yutuvermişti. Ebu Süfyan'ın hanımı Hind, Bedir'de öldürülen babası Utbe'nin, kardeşi ve amcasının intikamını almak için Vahşi b. Harb ile anlaşış Uhud Savaşı'nda Hz. Hamza'yı şehit etse de müşrikler için kaçınılmaz son çoktan gelmişti.

Allah Resulü, her kötü şeyin içinde umuda bir yol arardı ya! Ebu Cehil'in oğlu İkrime ve Velid b. Mugire'nin oğlu Halid b. Velid Müslüman olup iki büyük İslam kumandanına dönüştüklerinde Hz. Peygamber onları ne zaman görsün "Allah ölüden diri çıkartır." (Rum, 30/19.) ayetini okur, kalpleri ve ruhları ölmüş Ebu Cehil ve Velid b. Mugire'nin iman ile hayat bulmuş oğullarını, yarınların, ne umutları bağrında filizlendirdiğini anlatmak için örnek gösterirdi. Ebu Cehil 54 yaşında şirke bulaşmış bir hâlde cehenneme yol alırken 104 ayetin nüzulüne sebep olan bu müşrik taifesinden, Kur'an'ın, bütün müşrikler içinde en fazla tenkit ettiği doksan küsur yaşında şirk üzere ölen Velid b. Mugire, yeğeni Ebu Cehil (İbn Hişam, *es-Sîre*, nşr. M. Muhyiddin Abdülhamid (Kahire: yy, 1399/1979), 1/270-272.) ve diğerlerinin ruh ve bedenleri korku ile mahşeri beklerken Hz. Fatıma, 22 yıllık hayatında babasının annesi sıfatını sonuna kadar hak ederek Nebi'den altı ay sonra Rabbine tertemiz yürüdü.■

AYASOFYA'NIN ANLATTIKLARI

|| Rümeysa OĞUZ

Bir medeniyetin inşası nereden başlar? Tarih boyunca farklı milletlere, farklı coğrafyalara ve kültürlere baktığımızda onların mabetler etrafında toplandığını görürüz. Bu toplanış suya atılan bir taşın halka halka genişlemesini andırır. İnsanoğlu bir yere adımını attığında oraya önce mabedi inşa eder. Çünkü ibadethaneler insanların aynı duyguyla toplandığı, cem olduğu “biz” olma bilincini pekiştirdikleri en önemli yapılardır. Hâl böyle iken milletlerin durumunu biraz da inşa ettikleri yapılardan anlamamız mümkündür.

Tarih boyunca pek çok yapı inşa edilmiş, bazıları dayanıklılığıyla günümüze kadar gelebilmiştir. Bu, yalnız taşların üst üste konmasıyla meydana gelen yapının gücünü anlatmaz bize. Yapılar kendi tarihini fısıldar kulaklarımıza. Dinlemeyi bildiğimizde en çarpıcı hikâyeleri de en üzücü anıları da en sevinçli nidaları da yapılardan öğreniriz. Görmüş geçirmiş bir ihtiyar gibi bize yaşananları anlatır taşlar. Bak, der söz gelimi, bu sol tarafım yıkılmıştı savaşa, yeniden imar edildi. Şu temellerim sel baskınında sarsılmıştı da güçlendirildi. Bak, der bazen o yapılar bize; kapılarıma sınıksız kilitler vurulmuştu, tabanıma serilen halılar toplanmış, secdeye varan başlar burada yasaklanmıştı. Hepsini geçti, mazide kaldı.

Coğrafyamız tarihe tanıklık eden yapılarla doludur. Bunlardan biri de hepimizin baş tacı Ayasofya-i Kebir Camii-i Şerifi'dir. Bu cami İstanbul'un kalbinde taç gibi salınırken ay-

nı zamanda bir çağın yankısı olarak kucak açar Müslümanlara... Kubbesi bir medeniyetin inşası olarak müjdelenen fetih sevincini anlatır, minberi ümmetin duasını fısıldar durmadan. Dinlemeyi bilene, çok badireler atlattığını, çok yıkımlardan kurtulduğunu, yine ve yeniden yapılandırıldığını anlatır. Yalnız taş ve mermerden ibaret olmadığını, bir milletin hafızası, duaların kabulü, şanlı bir mücadelenin timsali olduğunu gösterir, bakmasını bilen gözlere.

Ayasofya-i Kebir Camii, yalnız bir ibadethane olmadığını, anlamları içinde barındıran bir sır olduğunu fısıldar kulaklarımıza. Bilindiği gibi bu yapı, 537 yılında Bizans İmparatoru Justinianus tarafından kilise olarak inşa edilmiştir. Neredeyse bin yıl Bizanslıların önemli bir kilisesi olarak hizmet vermiştir. Ancak cennet mekân Fatih Sultan Mehmet Han'ın 1453 yılında İstanbul'u fethetmesinin ardından camiye çevrilerek İslam medeniyetinin bir nişanesi hâline gelir. Fatih Sultan Mehmet Han, fethin hemen ardından bu yapıyı camiye çevirerek Ayasofya'yı sadece eski bir yapı olmaktan çıkarır. Bu değişim Ayasofya'yı yalnız fetih nişanesi yapmakla kalmaz, büyük bir sembol olarak yükseltir. Ümmetin birlik ve beraberliğinin, fetihle gelen adaletin, hakkın batıla galibiyetinin simgesi hâline gelir Ayasofya. Fetihle birlikte Ayasofya'dan yükselen ezan sesleri, İslam medeniyetinden dünyaya yükselen bir hak sesi olarak semada yankılanır âdeta.

Anlaşılabileceği üzere Ayasofya'nın heybeti ona yüklenen manevi anlamlarla hayat bulur. Bununla beraber 55 metreye ulaşan yüksekliği, çapı 33 metreyi aşan devasa kubbesi de ihtişamıyla maddi büyüklüğün göstergesi olur. Ayasofya yalnız bir cami değil aynı zamanda külliye'dir. Fatih Sultan Mehmet Han'ın vakfiyesinde belirttiği şekilde, Ayasofya çevresine medreseler, sıbyan mektepleri, aşevleri, kütüphaneler ve şifahaneler kurulmuştur. Böylece ecdat, bize yapıların taş olmasının çok ötesinde anlamları olduğunu da öğretmiştir. İbadethaneyi toplumsal hizmet ve düzen anlayışıyla birleştirmiş, yapıların ötesinde kültür inşa etmeyi örneklemiştir.

Fatih Sultan Mehmet Han'ın böylesi bir iştiyakla hayata kattığı Ayasofya-i Kebir Camii ne yazık ki bir müddet ibadete kapatılmıştır. Fakat 24 Temmuz 2020 yılında, ibadete kapanmasından tam 86 yıl sonra kılınan cuma namazı ile yeniden bir ibadetgâh olarak hizmet vermeye başlamıştır. Bu açılış yalnız bir caminin ibadete açılmasından öte anlamlar taşıdığı için Müslümanlarca büyük bir sevinçle karşılanmıştır şüphesiz. Çünkü her şeyden önce burası ecdada sadakatin, köküne sarılmanın, mirasa sahip çıkmanın bir göstergesi olmuştur. Ayasofya'yı Ayasofya yapanın, üst üste konulan taşlar değil, duvarlarından kubbesine değin üzerine yüklenen anlamlar olduğu yeniden hatırlanmıştır. Buranın bir cami olarak açılması geleceğe inşa edilecek köprülerin ayağının geçmişe dayandığının ispatıdır.

Bugün, bu büyük mabedi yeniden asıl hüviyetine kavuşmuş görmek büyük bir sorumluluğu da yüklemiştir omuzlarımıza. Oraya varmak, havasını solumak, kubbesine bakmak, duvarlarına dokunmak ve her taşının, her zerresinin anlattıklarını dinlemek... Bütün bunlar başka mana kapılarını aralar önümüzde. İnsan derin bir nefes alıp “Ayasofya bana ne söyler?” diye sorarsa kendine, onlarca cevap serilecektir önüne.

”

Yapılar kendi tarihini fısıldar kulaklarımıza. Dinlemeyi bildiğimizde en çarpıcı hikâyeleri de en üzücü anıları da en sevinçli nidaları da yapılardan öğreniriz. Görmüş geçirmiş bir ihtiyar gibi bize yaşananları anlatır taşlar.

Ayasofya bir çağrıdır kimimiz için. Hem tarihe hem bugüne hem de geleceğe... Ayasofya bir ibrettir. Ders almaktır. Ayasofya sahip çıkmaktır. Ezana, namaza, ümmete, birliğe ve bizliğe... Ayasofya bir sevinçtir. Kaybedilenin bulunması, kıymetin anlaşılması, değerlerin yaşatılmasıdır. Ayasofya bir zaferdir. Müjdelenen bir fetih, kulluk olmanın idrakidir. Ayasofya bir ilandır. Medeniyet olmanın, çağları kapatıp çağları aşmanın, batılı zail edip Hakk’a varmanın ilanıdır. Ayasofya ümmettir. Ayasofya insandır. Ayasofya bizdir. Biz de Ayasofya’yız. Yeter ki taşın söylediğini işitmek için kulaklarımızı açalım. Mana âlemine dalıp anlamın ötesindeki anlama varalım.

Topraklarımızdan yükselen Ayasofyalar

Ayasofya deyince aklımıza İstanbul’da yükselen, mimarisi ve hikâyesi ile hepimizi derinden etkileyen, çağların kapanıp açılmasına şahitlik etmiş büyük mabet gelse de Ayasofya aslında yalnızca İstanbul’da değildir. Fatih Sultan Mehmet Han, İstanbul’u fethedip fethin sembolü olarak Ayasofya’yı camiye çevirerek burada cuma namazı kılmıştır.

İstanbul’daki Ayasofya-i Kebir ve Küçük Ayasofya Camii’nin yanı sıra Anadolu’da da çokça örneği bulunan Ayasofyaların en bilinenleri Edirne, Kırklareli, Trabzon, Gümüşhane, Zonguldak, Bitlis ve İznik’te bulunur. Her biri, bir zamanlar başka bir inanca evsahipliği yapmış buyapıların cami oluşu, İslam’la yeniden dirilişlerinin nişanesidir.

Her biri ecdadın hassasiyetinin, fethin yalnız toprak büyütme amacı gütmeyeceğinin, İslam sancağıyla birlik olmanın ispatıdır.

Her şeyden evvel bu camiler, İslam’ın tevhid anlayışının tarihsel bir yapıda vücut bulmuş hâlidir. İsimlerinin “Ayasofya” olarak anılmaya devam etmesi ise manasındaki “kutsal hikmet”in devamını işaret eder gibidir. Çünkü bu camiler, yalnız bir yapı olarak değil, bir anlam, tarih, kültür, çaba ve amaç olarak çıkar karşımıza.

Hem fethin coşkusudur Ayasofyalar hem birliğin sembolü hem kulluğun en önde oluşu. Ecdadın çabası da Ayasofyaların taşında saklıdır, hedefi de duası da. Bir zamanlar başka bir dile, başka bir niyaza tanıklık etmiş olan taşlar, secdenin mekânı olmakla hayat bulmuştur.

Bu yüzden önemlidir taşların söylediğini işitmek. Çünkü Ayasofyalara hikmet gözüyle bakmayı, onun söylediğini can kulağıyla dinlemeyi beceren insan, taşların tanıklığında içine açılan bir pencereyle karşılaşır. Başka sedalardan sonra, ezan sesiyle sükûn bulmuş bu yapılar gibi kendi gönlünü düzeltmesi, yolunu kulluk şuuruyla belirlemesi gerektiği insana hatırlatılır. Böylece kişi, hem kiblesini hatırlar hem de kiblenin önemini. Evvela ibadet der, her işin başında kulluk. Fethin ardından, önce ibadetgâh inşa eden ecdadı gibi gönlünün putlarını kırar, yönünü kibleye çevirir. ■

EMEK VERMEK TAHAKKÜM ALTINA ALMAYI GEREKTİRMEZ

Ayşeli POLAT

Isparta İl Vaizi

“Eşref-i mahlukat” vasfıyla dünyaya halife olan insan, âlem-i ervahta Rabbine verdiği sözdeki sadakatini ispat ve yaratılış gayesi olan ubudiyet vazifesini ifa için bu fânî âleme gözlerini açar. Bebeklik, çocukluk, gençlik ve yaşlılık evrelerini tamamlayıp kendisine lütfedilen süre içerisinde dünya tarlasına ektiği hububatın meyvesini almak için ebedî âleme doğru sefere çıkar. Her insan, son sefere çıkmadan önce bu âlemde kendinden bir parça bırakmak ister. Bu âleme veda ettiğinde arkasından kendisini hayırla yâd edecek, yaptığı salih amellerle amel defterini kapatmayacak bir halef arzu eder.

Allah Teâlâ'nın fıtrata yerleştirdiği muhabbet vesilesiyle her anne ve baba evladını sever. Bazen üslupta bazen davranışta hataları olsa da hiçbir anne baba evladının kötülüğünü istemez. Hatta denilir ki bir insanın haset etmediği, kıskanmadığı, kendisinden daha iyi olması için çabaladığı tek kişi evladıdır. Bu yüzden hep daha iyi, en iyi olsun ister. Bunun için malından, canından, vaktinden feragat eder.

Anneler, binbir çileyle aylarca karnında taşıdığı, göbek bağıyla beslediği o minicik canlıya kopmaz bağlarla bağlanır. Ölümün nefesini iliklerine kadar hissettiği doğum anında bir an önce kucagina almak için dua dua yalvardığı yavrusunun cennet kokusunu ciğerlerine kadar çeker. İlk adımlarına şahitlik ettiği, çıkan ilk dişiy-le çığlık attığı, ateşlendiğinde geceler boyu başında sabahladığı, derdini dert, sevincini sevinç bellediği o küçük insana kendini adar. Bu adama öyle bir raddeye gelir ki içten veya dıştan gelecek her türlü tehlikelere karşı koruma duygusuyla onu sahiplenir. Bu sahiplik duygusuyla evladının da bir birey olduğunu, onun da kendine ait bir düşüncesi, kararı, hayatı olduğunu çoğu zaman unutabilir.

Oysa evlatlarımız öncelikle Rabbimizin en kıymetli hediyesi ve emanetidir. Onlarla olan her münasebetimizde emanet bilinciyle hareket etmeli, mülkiyet sahibinin bizzat Yüce Allah olduğunu unutmamalıyız. Evladının kendisine emanet olarak verildiğinin bilincinde olan bir anne baba,

”

**Her insan,
son sefere
çıkmadan
önce bu
âlemde
kendinden
bir parça
bırakmak
ister. Bu âleme
veda ettiğinde
arkasından
kendisini
hayırla yâd
edecek,
yaptığı salih
amellerle
amel defterini
kapatmayacak
bir halef arzu
eder.**

onun sahibiymiş gibi onu tahakküm altına almaya çalışmaz. Bilakis, emanetin sahibi, emanete nasıl davranılmasını istiyorsa öyle hareket eder. Çocuğun doyurulması, giydirilmesi, eğitilmesi, okutulması vb. bütün hususlarda emanetin sahibinin emir ve yasaklarına riayet ederek emanette emin olmaya çalışır. Hatta dinî eğitimini verirken bile çocuğu sahiplenmez. Zira kendisinin bu husustaki vazifesinin sadece tebliğ ve inzar olduğunu, hidayetinin sahibinin ise Allah olduğunu bilir. Anne baba olarak vazifesini bihakkın yerine getirdikten sonra çocuk hâlâ doğru yola girmediyse umutsuzluğa kapılmaz. Zira evlat, anne baba için göz nuru, neşe kaynağı olduğu kadar aynı zamanda da çok çetin bir imtihan vesilesidir. Bu imtihandan alını açık, yüzü ak çıkabilmek için emanetin sahibine yönelmeli, sabırla beklenmelidir.

Çocuklar, belli bir yaşa kadar ebeveynini taklit ederek yetişkin olma yolunda ilerlerler. Fakat belli yaşa geldikten sonra gerek aileden aldıkları eğitim ve disiplinle gerek toplumdan edindikleri kazanımlarla kendilerine has karakter ve fikir oluşturur, yaşadıkları topluma, “Bu toplumda farklı bir birey olarak farklı bir kimlikle ben de varım.” mesajı verirler. Yeni bir karakter oluşturmaya ve toplumda var olmaya çalışan evladına karşı anne babalar daha anlayışlı, daha hoşgörülü olmalı, bu süreçte onlara köstek olmak yerine destek olmalıdırlar.

“Sen dokunma, ben giydirim. Sen yapma, ben yaparım.

Sen çalışma, ben çalışırım. Sen yorulma, ben yorulurum.” diyerek bütün sorumluluğu üzerine alan ebeveynler, farkında olmadan sorumsuz ve sorunlu çocuklar inşa ederler. Bu çocuklar bu hâllerıyla ileride toplum içinde zor durumda kalırlar.

Bu yüzden ne kadar emek verirsek verelim belli bir yaşa ve yetkinliğe geldikten sonra çocuklarımızı kendi hâllerine bırakmalıyız. Karşılaştıkları sorunları aşmaları hususunda danıştıkları bir merci olmanın dışında olaylara müdahil olmamalıyız. Bırakalım düşse kalka yürümeyi öğrensinsinler. Bırakalım güle oynaya sevinmeyi öğrensinsinler. Bırakalım sorunlarla baş etmeyi, önlerindeki engelleri aşmayı, bir şeyleri başarmanın sevincini doyasıya yaşamayı öğrensinsinler. Zira biz her zaman onların yanlarında olmayacağız. Çocuk her tökezlediğinde tutup

”

Evladının kendisine emanet olarak verildiğinin bilincinde olan bir anne baba, onun sahibiymiş gibi onu tahakküm altına almaya çalışmaz. Bilakis, emanetin sahibi, emanete nasıl davranılmasını istiyorsa öyle hareket eder.

kaldırmak, anne babalık değildir. Asıl anne babalık, tökezleyip düştüğünde sağına, soluna bakmadan tek başına ayağa kalkacak, yaşadığı her sıkıntıya tek başına göğüs gerebilecek, en küçük bir sendelemede yıkılmayacak karakterde kaya gibi dimdik evlat yetiştirmektir. İşte böyle evlatlar hem eşine hem de çocuklarına dünyayı cennet eder. İşte böyle evlatlar çağlar açıp çağlar kapatır. İşte böyle evlatlar medeniyetler inşa ederek insanlığa umut olur. Diğer türlü, sürekli başkasına bağımlı, elinden iş gelmeyen bireylere dönüşebilirler. Bu sebeple ebeveynler olarak iyi bir insan, iyi bir Müslüman yetiştirme hususunda üzerimize düşen ne varsa yapmalı, emanetin sahibine hürmeten emanete sahip çıkmalıyız ki bizim elimizden, bizim evimizden kendine ve insanlığa faydalı kişiler zuhur etsin. ■

MU HARREM AYI VE AŞUREDEN İZ DÜŞÜMLER

İhsan ÜNLÜ

DİB Başkanlık Müşaviri

Tüm dinler, bazı gün ve geceleri özel anlamları nedeniyle diğer zamanlardan daha kutsal sayar. Bu durum İslam dini için de geçerlidir. Müslümanların ortak şekilde önem atfettiği zamanlardan biri de “hürmet ayı” olarak bilinen muharrem ayı ve içindeki aşure günüdür. Muharrem ayı, haram aylar olarak bilinen ve savaşın yasaklandığı dört aydan biridir. “Muharrem” kelimesi, haram kılınmış ve hürmete layık anlamına gelir ve bu aya atfedilen önemi yansıtır. (M. Kâmil Yaşaroğlu, “Muharrem”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2020, 31/4-5.)

Muharrem ayı, İslam öncesi Hanif geleneğinde değerli kabul edilmiş, bu değer, İslam kültüründe de muhafaza edilmiştir. Bu ay, İslam tarihinde dinî ve sosyal açıdan önemli olaylara da sahne olmuştur. Kamerî yılın ilk ayı olan muharrem, hicri takvimin başlangıcında yer alır. Hicri takvim

ise Hz. Muhammed’in (s.a.s.) Mekke’den Medine’ye hicreti esas alınarak Hz. Ömer döneminde düzenlenmiş ve bu olay, takvimin başlangıç noktası kabul edilmiştir.

Kültürümüzde bir tatlı çeşidi olarak bilinen “aşure” kelimesinin kökenine inildiğinde, bu kelimenin Arapça kaynaklarda “aşura” şeklinde kullanıldığını görmekteyiz. Arapçada “aşere” (on) sayısına tekabül

etmektedir ki bundan muharrem ayının onuncu günü kastedilmektedir. Türkçede aşure olarak ifade edilen kelime, muharrem ayının onuncu gününde pişirilip yakınlara, komşulara dağıtılan karışık tatlı anlamında kullanılır.

Aşure gününün ne zaman ortaya çıktığı ve kutlanmaya başladığıyla ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetler, İslam öncesi dönemlere kadar uza-

nır. Aşurenin; Hz. Âdem'in (a.s.) tövbesinin kabulü, Hz. Nuh'un (a.s.) gemisinin Cudi Dağı'na oturması, Hz. Musa'nın (a.s.) Firavun'dan kurtuluşu ve Hz. Yunus'un (a.s.) balığın karnından çıkması gibi önemli olaylara denk geldiğine inanılır. Bu nedenle müminler, oruç tutarak ve aşure tatlısı yaparak bu günü anmaktadırlar.

Buhari ve Müslim'de aktarıldığına göre, Hz. Peygamber

(s.a.s.) Medine'ye geldiğinde Yahudilerin aşure günü oruç tuttuklarını görmüş ve bunun sebebini sorduğunda, onların bu günü kendi peygamberleri Hz. Musa'nın Firavun'dan kurtuluşuna ithafen oruçlu geçirdiklerini öğrenmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Biz Musa'ya sizden daha yakınız." diyerek o gün oruç tutmuş ve ümmetine de tavsiye etmiştir. Bu günü, "Büyük Kefaret Günü"

şeklinde sevinç ve kutlama günü olarak kutlamakta olan Yahudilere muhalefet açısından orucun bir gün öncesi veya bir gün sonrası ilave edilerek 1, 2 veya 3 gün olarak tutulması benimsenmiştir. Bakara suresinin 185. ayeti ile ramazan orucu farz kılındıktan sonra, muharrem orucunun tutulması serbest bırakılmıştır. (Yaşaroğlu, *a.g.m.*, 4-5.) Aşure günü, Cahiliye Dönemi Arapları arasın-

da da oruçla anılan bir gündü. Hz. Peygamber, risaletten önce ve hicretten sonra da bu orucu tutmuştur.

Aşure günüyle ilgili kına yakmak, gözlere sürme çekmek, süslenmek, aşure pişirmek, bayramlaşmak, sadaka vermek, kurban kesmek gibi bazı âdetlerin sahih hadis kaynaklarında yeri yoktur. Bu uygulamaların büyük ihtimalle Cahiliye dönemi âdetlerine veya Yahudi geleneklerine dayandığı belirtilmektedir. (Yusuf Şevki Yavuz, "Âşûrâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1991, 4/24-26.) Kültürlerarası etkileşimin bir yansıması olarak aşurenin, Müslüman Türk toplumunun yaşamında da önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Geçmişe bakıldığında muharremin onuncu gününden itibaren özel törenlerle pişirilip dağıtılan bu tatlı, Osmanlı sarayında da geleneksel olarak hazırlanır ve halka dağıtılırdı. Anadolu'da zengin aileler ve esnaf grupları da aşure pişirip merasimlerle dağıtır, bazı yerlerde kurban kesilirdi. Günümüzde de aşure orucu ve aşure tatlısı geleneği canlı şekilde sürmektedir.

680 yılının 10 Muharreminde gerçekleşen Kerbela hadisesi, Müslümanların gönlünde derin yaralar bırakmış, talihsiz bir olay olarak tarihe geçmiştir. Kadim tarihinden o günlere kadar sürur ile anılan bu günlerin üzerine Kerbela'nın acı gölgesi düşmüştür. Muharrem ayı, sadece dinî yönüyle değil, aynı zamanda Hz. Hüseyin'in ve çoğu ehl-i beyt mensubu-

Aşure, farklı ürünlerin bir kazanda kaynamasıyla oluşan bir lezzet olması yönüyle farklı kimliklerin, inançların ve düşüncelerin birlikte yaşayabileceğinin simgesidir. Asırlardır süregelen bu gelenek, bugün de milletimizin toplumsal barışa ve birlikte yaşama kültürüne verdiği değer bir göstergesi olmaya devam etmektedir.

nun Kerbela'da şehit edilmesiyle Müslümanların ortak hafızasında derin bir acının da simgesi olmuştur. Hz. Hüseyin'in zulme karşı onurlu mücadelesi, Müslümanların gönlünde saygı ve sevgi kazanırken bu katliamı gerçekleştirenler insanlığın vicdanında mahkûm edilmiştir.

Bu günden sonra kutlamaların çehresi değişmiş, kimi Müslümanlar tarafından bu ay matem ayına dönüştürülerek farklı bir veçheye büründürülmüştür. Haddizatında yakın bir komşunun evinden çıkan cenazeye gösterilen saygı, Hz. Peygamber'in en yakınları olan ehl-i beytinin tarifi mümkün olmayan katliamlarından doğan matemler için de esirgenmemiştir. Hz. Hüseyin'in şehadet günü olan 10 Muharrem, Kur'an tilaveti, mersiye, deyiş, nefes, mevlit ve ilahilerle idrak edilegelmiştir.

Tarihte Alevi, Sünni ayırt etmeksizin her kesimin hassasiyet gösterdiği bu günlerde yine her kesimden insanın Kerbela şehitleri için anma programları tertipledikleri, oruç tuttukları, birlikte iftar açıp aşureler kavnattıkları bilinmektedir. Elim Kerbela hadisesinden sağ olarak kurtulan İmam Zeynelabidin'e şükran nişanesi olarak da görülen aşure çorbasının hep birlikte yenmesi, ehl-i beyt-i Mustafa için birlikte sevinilip birlikte hüznün duyulması, birliğimize ve dirliğimize önemli katkılar sunuyor. Bu durum, aslında hepimizin ortak değerlerinin sanıldığından çok da-

ha fazla olduğunu, tarihî süreç içerisinde örülen suni duvarların artık yıkılması gerektiğini bize gösteriyor.

Ortak değerler etrafında şekillenen etkinlikler, bizi birbirimize daha çok bağlıyor ve kaynaşmamızı sağlıyor. İyi niyetli, samimi adımlarla ön yargıların rahatlıkla kırılabileceği, herkesin konumuna saygı duyularak farklılıklarımızla bir arada çok rahat yaşayabileceğimizi ortaya koyuyor. Din kardeşi ve millet olmanın gereği olarak acıları ve hüznüleri birlikte yaşamak, barışa ve dostluğa önemli katkılar sunuyor. Dışarıda elimizin güçlü olması için içerideki safların daha sık tutulmasına vesile oluyor.

Bu açıdan bakıldığında bu ayda yapılan aşure, sadece bir tatlı değil birlikteliğin, dayanışmanın ve kültürel hafızanın ifadesi olarak öne çıkmaktadır. Aşure, farklı ürünlerin bir kazanda kaynamasıyla oluşan bir lezzet olması yönüyle farklı kimliklerin, inançların ve düşüncelerin birlikte yaşayabileceğinin simgesidir. Asırlardır süregelen bu gelenek, bugün de milletimizin toplumsal barışa ve birlikte yaşama kültürüne verdiği değer bir göstergesi olmaya devam etmektedir. Aşure pişirmenin ve paylaşmanın temelindeki gaye, muhabbeti ve içtenliği paylaşmaktır. Bugünün dünyasında, bu sembolik anlam her zamankinden daha fazla önem taşımaktadır.

Aşurenin millet olma hasletini bakımından bize verdiği me-

sajlar vardır. Tıpkı aşure aşındaki nimetlerde olduğu gibi her birimiz farklı ve özel meziyetlere sahibiz. Ancak o güzel aşure tadını verebilmek için biraz fedakârlık yapmasını bilerek büyük aileye katılmak ve katkı sunmak zorundayız. Öncelikle bu büyük ailenin üyesi olduğumuzu aklımızdan çıkarmamız gerekir. "...dillerinizin ve renklerinizin farklı oluşu da O'nun ayetlerindendir." (Rum, 30/22.) ayetini de dikkate alarak insanlara ve hadiselere tek tipçi yaklaşmak yerine, farklılıkları zenginlik olarak görüp bir arada barış içerisinde yaşama kültürünü içselleştirmek zorundayız. Birbirimize ve değerlerimize saygı duyarak karşımızdakiyle empati kurma becerisini gösterebilmeliyiz. Farklı kültür ve inançları tanımlamadan önce tanımak, hüküm sahibi olmadan önce bilgi sahibi olmak durumundayız.

Muharrem ayı vesilesiyle bir kez daha andığımız Kerbela hadisesi, bize her çağda adaletin, vicdanın ve kardeşliğin ne denli kıymetli olduğunu hatırlatmaktadır. Bugün de benzer şekilde, millet olarak içinden geçtiğimiz zor zamanlarda bu değerlere sarılmak, onları yaşatmak zorundayız. Hepimiz bu ülkenin evlatları, yurttaşları, din kardeşleri ve nihayetinde Hz. Âdem'in (a.s.) çocuklarıyız. Acılar karşısında daha da kenetlenmeli; terörün, şiddetin ve nefreti körükleyen söylemlerin tuzaklarına düşmeden, birlik ve dayanışma içinde yaralarımızı sarmalıyız. Farklı-

lıklarımızı çatışma sebebi değil zenginlik olarak görmeliyiz. Özellikle toplumun kanaat önderleri, barış ve kardeşlik mesajlarını daha yüksek sesle dile getirmelidir. Zira Kerbelâ'dan bugüne değişmeyen hakikat şudur:

Zalim kim olursa olsun mahkûm olur.

Mazlum kim olursa olsun insanlık vicdanında yer bulur.

Ve nihayetinde, her türlü kötülüğe karşı insanlığın ortak vicdanı galip gelir.

Şartlar ne olursa olsun, Hacı Bektaş-ı Veli hazretlerinin deyişiyle yeter ki biz, "Bir olalım, iri olalım, diri olalım; yetmiş iki millete aynı gözle bakalım." Âşık Veysel'in ifadesiyle, "İnsanları hakir görüp ırk ayırmanın, hakikatte yüz karası olduğunu bilelim." Hz. Peygamber'in tavsiyesi üzere, kendimiz için istediğimizi başkaları için de isteyelim. Kendimize yapılmasını arzu etmediğimizi başkaları için de arzu etmeyelim. Sözün özü;

Hoş görelim ki hoş görülebilelim.

Sevgi ekelim ki sevgi toplayabilelim.

Yine Mevlana'nın ifadesiyle, "sevgi ve cömertlikte güneş gibi olalım."

Yunus'un diliyle, "yaratılanı Yaradan'dan ötürü sevelim."

Bize kalmayacak dünya hayatı için bize kalacak ve yük getirecek kin, nefret ve düşmanlıklar bırakmayalım. ■

LOKMAN SURESİ

Doç. Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Lokman suresi, Kur'an-ı Kerim'deki sıralamaya göre otuz birinci, iniş sırasına göre ise elli yedinci sure olup 34 ayetten oluşmaktadır. Mekke döneminin ortalarında, Saffat suresinden sonra ve Sebe suresinden önce nazil olmuştur. Her ne kadar 27-28 veya 27-29. ayetlerin Medine'de indirildiğine dair bazı rivayetler bulunsun da bu görüşler, surenin içerik ve üslup bütünlüğü açısından güvenilir kabul edilmemiştir. Sure adını 12 ve 13. Ayetlerde, "hikmet sahibi" bir şahsiyet olarak anılan Hz. Lokman'dan almaktadır. (İbn Âşûr, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, Tunus: Dâru't-Tûnisiyye, 1984, 21/137, 138.) Hz. Lokman, Allah Teâlâ tarafından kendisine hikmet verilen salih bir kişidir. Onun peygamber olup olmadığı kesin olarak bilinmemektedir. Âlimlerin çoğunluğu onun bir peygamber değil, hikmet sahibi bir zât olduğu kanaatinde. (Ömer Faruk Harman, "Lokman", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 27/205-206.) Surenin nüzul sebebi olarak Kureyşlilerin Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gelerek Hz. Lokman'ın oğluyla olan kıssası ve anne babaya iyilik konusunu sormaları gösterilmektedir. Her ne kadar bu gerekçenin, surenin tamamı için geçerli olduğu izlenimi doğsun da ağırlıklı olarak ilgili ayetlerin kastedildiği anlaşılmaktadır. (Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, Beyrut: Dâru İhyâ'it-Türâsî'l-Arabî, ts., 21/65.)

Lokman suresinde, genel olarak Hz. Lokman'ın oğluna yönelik hikmetli öğütleri bağlamında insanın dinî ve ahlaki sorumlulukları ele alınmakta, bu çerçevede özellikle tevhid inancı, şirkten sakınma, ana babaya hürmet, iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma, sabır, tevazu gibi değerler vurgulanmakta; ayrıca öldükten sonra dirilme ve kıyamet günü için hazırlıklı olma gibi temel itikadi konulara dikkat çekilmektedir.

Sure, Kur'an'ın hikmetli bir kitap olduğunu ve onun, iyilik ve güzel işler peşinde koşanlar için hidayet ve rahmet kaynağı olduğunu bildiren ayetlerle başlar. Ardından müminlerin nitelikleri sıralanarak onların namazlarını özenle kılan, zekâtlarını veren ve ahirete kesin şekilde inanan kimseler oldukları belirtilir. Bu niteliklere sahip olanların, Rablerinin gösterdiği dosdoğru yol üzerinde bulundukları ve kurtuluşa erenlerin yalnızca onlar olduğu ifade edilir. (Lokman, 31/1-5.)

Devamındaki ayetlerde müşriklerin İslam'a ve Müslümanlara yönelik olumsuz tutumları ele alınır. Bu bağlamda dünyevi haz ve eğlenceyi hayatın yegâne gayesi edinen bu kimselerin, kendileri sapkın olduğu gibi başkalarını da doğru yoldan saptırmaya çalıştıkları belirtilir. Ayrıca vahyi alay konu-

su yaptıkları ve Allah'ın ayetleri kendilerine okunduğunda kibre kapılarak ilahi hakikatlere kulaklarını tıkadıkları ifade edilir. (Lokman, 31/6-7.) Bunun ardından Allah'ın birliğini ve kudretini ispatlayan kevnî deliller zikredilir. Göklerin direksiz yaratılması, yeryüzünün dağlarla sabitlenmesi, canlıların çoğaltılması ve gökten indirilen suyla (yağmur) her türlü yararlı bitkinin bitirilmesi gibi yaratılış örnekleri üzerinden, kâinattaki nizam ve ilahi kudret gözler önüne serilir. (Lokman, 31/10-11.)

Surenin 12-19. ayetlerinde Hz. Lokman'dan söz edilir. Allah Teâlâ'nın ona "hikmet" verdiği ve bunun bir şükür vesilesi olduğu bildirilir. Devamındaki ayetlerde Hz. Lokman'ın oğluna hitaben iman, ibadet, ahlak ve görgü kurallarına dair öğütleri sıralanır. İlk öğüt, Allah'a ortak koşulmaması gerektiğidir; zira şirk büyük bir zulümdür. (Lokman, 31/12-13.) Ardından anne babaya iyi davranmanın önemi vurgulanır ancak Allah'a isyan anlamına gelecek bir emre itaat edilmeyeceği bildirilir. (Lokman, 31/14-15.) Ardından, yapılan her türlü amelin ne kadar küçük veya gizli olursa olsun, Allah katında karşılıksız kalmayacağı ifade edilir. Bir hardal tanesi kadar küçük bir amelin, bir dağın içinde saklı olsa bile Allah'ın onu ortaya çıkaracağı belirtilir. (Lokman, 31/16.) Hz. Lokman'ın oğluna diğer nasihatleri ise şunlardır: Namazı dosdoğru kılmak, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak, karşılaşılan zorluklara karşı sabırlı olmak, kibirten sakınmak, insanları küçümsememek ve başkalarını rahatsız edecek şe-

kilde yüksek sesle konuşmaktır. (Lokman, 31/17-19.)

Surenin 20-32. ayetlerinde, Allah'ın insana sunduğu nimetlerle O'nun kudretine dair açıklamalara yer verilir. Bu bağlamda göklerde ve yerdeki varlıkların insanın hizmetine sunulduğu, görünür ve görünmez nimetlerin onlara ihsan edildiği belirtilir. Buna rağmen bazı kimselerin, atalarından devraldıkları batıl geleneklere bağlı kalmakta ısrar ettikleri ve şeytanın çağrısına uyarak hakikatten uzaklaştıkları ifade edilir. İman edenlerin ise Allah'a tevekkül eden, O'na teslim olan ve doğru yolda sebat eden kimseler olduğu vurgulanır. (Lokman, 31/20-21.) Daha sonra Allah'ın ilminin genişliği ile gücünün sonsuzluğuna dikkat çekilir. Bu bağlamda yeryüzündeki bütün ağaçlar kalem, deniz ise -yedi deniz daha eklenmek üzere- mürekkep olsa bile Allah'ın kelimelerinin yazmakla bitiremeyeceği ifade edilir. Ardından bir insanı yaratmak ve diriltmek ile insanların tamamını yaratıp yeniden diriltmenin Allah için aynı olduğu belirtilir. Ayrıca gece ve gündüzün dönüşümü, gemilerin denizlerde yüzdürülmesi gibi ilahi kudrete işaret eden bazı deliller üzerinden, O'nun rahmet ve kudreti bir kez daha hatırlatılır. (Lokman, 31/22-31.) Ardından müşriklerin çelişki ve nankörlükleri dikkat çekici bir örneklerle anlatılır. Bu bağlamda insanların zor ve sıkıntılı anlarında Allah'a yöneldikleri, fakat rahata erdiklerinde O'nu unuttukları vurgulanır. Böylece onların dinî tutumları arasında görülen tutarsızlığa ve samimi-yetsizliğe dikkat çe-

kilir. (Lokman, 31/32.) Surenin 33. ayetinde kıyamet gününde hiç kimsenin başkasına fayda sağlayamayacağı belirtilerek dünya hayatının aldattıcılığına karşı müminler uyarılır.

Sure, Allah'ın ilmi ve kudretindeki kusursuzluğu özetleyen; ilahi bilgi ile insan bilgisi arasındaki derin farkı ortaya koyan ifadelerle sona erer: "Kıyametin ne zaman kopacağı bilgisi şüphesiz yalnızca Allah katındadır. O, yağmuru indirir, rahimlerdekini bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiç kimse nerede öleceğini de bilemez. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır."

(Lokman, 31/34.) ■

”

**Lokman
suresinde, genel
olarak insanın
dinî ve ahlaki
sorumlulukları
ele alınmakta, bu
çerçevede özellikle
tevhid inancı,
şirkten sakınma,
ana babaya hürmet,
iyiliği emretme
ve kötülükten
sakındırma, sabır,
tevazu gibi değerler
vurgulanmaktadır.**

DİJİTAL EBEVEYNLİK 1

AYNA ETKİSİ

Evlat, can parçası, göz nuru, insanın yeryüzündeki en derin sevinç, gönlünün en kıymetli köşesidir. Onun ilk gülüşüyle hayatın rengi değişir, ilk adımıyla kalpte bir umut yeşerir. Bir evlat, anne babası için yalnızca bir varlık değil; bir değer, bir sevinç, bir umut, bir dua ve bazen güvenli bir sığınaktır. O, Yüce Rabbin bir nimeti, aynı zamanda sorumluluğu ağır bir emanettir. Bu emanet özen ister, rehberlik ister, bilinçli bir sahipleniş ister. Günümüzde bu emaneti korumak yalnızca fiziki tehlikelerden sakınmakla sınırlı değil dijital dünyanın görünmeyen yollarında da çocuğuna yön

gösterebilmeyi gerektirir. Sanal âlemdeki her tıklama, her ekran, her bağlantı; çocuğun kalbine, zihnine ve kişiliğine dokunur. Bu çağda ebeveyn olmak, dijital dünyanın içinden geçen karmaşık yollarını da tanımayı, o yollarda çocuğuna hem eşlik eden hem de rehberlik eden bir yol arkadaşı olmayı gerektirir.

Bugünün çocukları, dijital çağın yerlileri olarak dünyaya gözlerini açıyor. Akıllı telefonlar, tabletler ve internet onların oyun alanı, öğrenme aracı ve sosyalleşme mecrası hâline gelmiş durumda. Artık Türkiye’de 6-15 yaş aralığındaki çocukların %91,3’ü internet kullanıyor. Kısa bir zaman öncesine kadar internet

yalnızca bir eğlence aracı olarak görülürken bugün, çocukların dünyasında bir ‘gerçeklik zemini’ hâline gelmiştir. Çocukların %97’si neredeyse her gün çevrim içi oluyor; hafta sonları ise çoğu, internette günde iki saat aşkın zaman geçiriyor. Ekranla tanışma yaşı her geçen yıl daha da düşerken bu gerçeklik, dijital dünyayı ebeveynliğin yeni cephesi hâline getirmektedir. Bu da anne babaları yalnızca gözeten değil, yönlendiren bir rol üstlenmeye mecbur bırakıyor.

Bu yeni cephede ebeveyn olmak, yalnızca cihazları sınırlamak ya da uygulamaları denetlemekten ibaret değildir. Asıl mesele, çocuğun hem dijital

imkânlardan azami ölçüde faydalanmasını sağlamak hem de onu bu dünyanın tehlikelerinden koruyabilmektir. Bugün bir çocuk, bir tıklamayla dünyanın dört bir yanına ulaşabilir; eğitici içeriklerle gelişebilir, üretkenliğini sergileyebilir, akranlarıyla etkileşim kurabilir. Ancak bu parlak yüzeyin hemen altında, sanal dünyanın ciddi riskleri de gizlidir. Aynı yollarla ekran bağımlılığı, dikkat dağınıklığı, siber zorbalık, mahremiyet ihlalleri ve uygunsuz içerik de çocuğun dünyasına sızabilir. Bu karmaşık dijital düzlemde anne babalar, “Nasıl bir yol izlemeliyim?” sorusuyla baş başa kalır. Geleneksel ebeveynlik kalıpları dijital çağın hızına yetiştirilebilir mi? Yeni zamanın ebeveyni, hem dijital dünyayı tanıyan hem de çocuğunun kalbine dokunabilen bilinçli bir rehber olmaya nasıl dönüşebilir?

Çocuk, kelimelerden çok davranışlardan öğrenir; gözlemleyerek gelişir, görerek şekillenir. Bu nedenle dijital alışkanlıklar da tıpkı diğer tutumlar gibi çocuğa doğrudan yansır. Eğer bir anne ya da baba, her boş anında telefona sarılıyor, dikkatini sürekli ekranlara veriyorsa çocuk için bu tutum yalnızca normalleşmekle kalmaz, aynı zamanda taklit edilecek bir yaşam biçimi hâline gelir. Araştırmalar, ebeveynlerin dijital cihaz kullanımı ile çocukların medya alışkanlıkları arasında güçlü bir ilişki olduğunu gösteriyor. Yani anne babanın ekranla kurduğu her bağ, çocuğun dünyasında yankı bulur; onun aynasında sadece davranış değil bir hayat tarzını şekillendirir.

Ekranla geçirilen sürenin uzunluğu kadar o sürenin nasıl bir içerikle ve hangi tutumla geçirildiği de önemlidir. Bir çocuk, ebeveynini çevrim içi ortamda saygılı bir dil kullanırken, mahremiyete özen gösterirken ya da faydalı içeriklerle meşgul olurken görürse bu tutumları içselleştirme ihtimali artar. Öte yandan, sosyal medyada sürekli gerilim yüklü paylaşımlar yapan, tartışmacı ve kırıncı dil kullanan, mahrem anlarını paylaşmaktan çekinmeyen hatta her anını sergileyen bir ebeveyni izleyen çocuk için dijital sınırlar belirsizleşir. Uzmanlar, dijital ebeveynliğin temelinde “örnek olmanın” yatığını özellikle vurgulamaktadır. Bu sebeple önce kendi ekran süremize, içerik tercihlerimize ve çevrim içi dilimize bakmalıyız. Basit ama etkili bir ilkeyle, “Çocuğumuzun yapmasını istemediğimiz bir şeyi biz de ekran başında yapmamalıyız.” Aile içinde dijital molalar, birlikte geçirilen cihazsız sohbet vakitleri, yemeklerde telefonların bir kenara bırakılması gibi küçük ama anlamlı adımlar; hem iletişimi güçlendirecek hem de çocuğa sağlıklı dijital alışkanlıklar kazandıracaktır.

Ebeveynliğin dijital dünyadaki bir diğer önemli boyutu ise paylaşım kültürüdür. Bugün birçok anne baba, çocuklarının özel anlarını, ilk adımlarını ya da gündelik hâllerini sosyal medyada paylaşmayı alışkanlık hâline getirmiş durumdadır. “Sharenting” olarak adlandırılan bu eğilim, kimi zaman çocuklara ait kişisel bilgilerin üçüncü kişilerin eline geçmesine yol açabilmektedir. Üs-

telik her özel anın ekranlara taşındığı bir ev ortamında yetişen çocuk, zamanla gizliliğin ve sınırların anlamını yitirebilir. Bu da sadece mahremiyetini değil güven duygusunu da zedeler.

Bu nedenle dijital ebeveynlik, yalnızca çocuğu korumak değil aynı zamanda ona mahremiyet bilinci kazandırmakla da ilgilidir. Ebeveynin, hem kendi dijital sınırlarına dikkat etmesi hem de çocuğuna başkalarının gizliliğine saygı duymayı öğretmesi son derece önemlidir. Unutmamalıyız ki dijital dünyada attığımız her adım bizi izleyen, bizden öğrenen bir çocuk tarafından takip edilmektedir. Biz nasıl paylaşıyorsak o da öyle paylaşmayı öğrenecek, biz neye değer veriyorsak o da onu kıymetli sayacaktır. Bu yüzden dijital ekranlarda da rehber olmak gerekir.

Sonuç olarak dijital ebeveynliğin temel taşlarından biri olan ayna etkisi, artık inkâr edilemeyecek kadar açık bir gerçeğe dönüşmüştür. Anne baba olarak teknolojiyle kurduğumuz ilişki ne kadar sağlıklı, dengeli ve bilinçliyse çocuklarımız da o kadar sağlam dijital alışkanlıklarla büyüyecektir. Kendi ekran süremizi dengelemek, çocuğumuzla birlikte geçirdiğimiz zamanı nitelikli hâle getirmek ve dijital ortamda dahi ilgi, nezaket ve sorumlulukla davranmak onların benliğinde güvenli, saygılı ve bilinçli bir dijital kimliğin temellerini atacaktır. Böylece çocuklarımız, ekranlardan yansıyan suretlerinde yalnızca birer kullanıcı değil; bilinçli, saygılı ve irade sahibi bir insan olmanın izlerini görebileceklerdir. ■

“İnsan özgür müdür?” sorusu, insanlık tarihi kadar eski bir sorudur ve insan, özgür olup olmadığını her zaman merak etmiştir. Hayatımızın akışını biz ne derece şekillendiriyoruz? Yaradılıştan insana verilen irade gücü, bizi gerçekten özgür kılar mı yoksa kaderin bizim için önceden çizdiği bir rotada atılan bir adımdan mı ibarettir? İrade ve kader ilişkisi, neredeyse insanın var oluşundan beri düşünürleri meşgul eden, sanatçılara ilham veren ve insanın hayat yolculuğunda karşısına çıkan derin bir konudur.

Akıl ve irade, insanı diğer varlıklardan üstün kılan iki önemli beşerî yetenektir. En basit anlamıyla irade, insanın bilinçli tercihler yapabilme ve bu tercihleri doğrultusunda hareket edebilme gücüdür. Bir fiilin meydana gelmesinde belirleyici rol oynayan ve aynı zamanda da insan sorumluluğunu mümkün kılan önemli bir ahlaki ilkedir. Gündelik yaşamda ne giyip ne yiyeceğimizden tutun da yaşamımızı etkileyecek bütün kararlarımıza kadar hayatımızın her alanında irademiz önemli bir rol oynamaktadır. Seçme yeteneğimizi ifade etmek üzere irade (dileme) ve ihtiyar (seçme) kavramları kullanılsa da bu iki kavram tümüyle birbirinin aynısı değildir. Çünkü insan mümkün olmayan şeyleri de dileyebilirken bunlar arasında yalnızca mümkün olanları seçebilmektedir.

İradenin varlığı, bizlere yapıp ettiklerimiz konusunda bir kontrol hissi verir ve hayatımızın akışını belli oranda yönetebileceğimizi hatırlatır. Buna dayanarak insan özgür bir varlıktır diyebiliriz. Bu özgürlüğüyle insan, kendi yolunu çizer, bir şeyler yapabildiğinin bilincine varır. Bu bilinçli eylemleriyle de kendi kişiliğini ve hayatını inşa eder. Sorumluluklarımız, pişmanlıklarımız, umutlarımız ve hedeflerimiz hep bu irademiz üzerine kuruludur. Davranışlarımızı kendimiz seçtiğimiz ve hayatımızı kendimiz yönlendirdiğimiz için

güzel işler yaptığımızda övülür, işlediğimiz kötülükler nede niyle yeriliriz. İnsan, yaradılış itibarıyla temiz fitratı üzerine, kendi özgür iradesiyle hayatını inşa eder, kimliğini ve kişiliğini oluşturur. İyi olmak da kötü olmak da kendi tercihidir. Bu nedenle insan, yaşadığı düzlemde özgür ve özgür olduğu için de sorumlu varlıktır.

Yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim de varoluş yolculuğumuzda iradeyi ve seçme özgürlüğünü hayatımızın merkezine yerleştirmiştir. Çünkü irade, Yara dan'ın insana bahsettiği en değerli emanetlerden biri, onu diğer varlıklardan ayıran temel niteliklerdir. İnsanın eylemlerinden sorumlu tutulmasının temel dayanağı da işte bu özgür iradesidir. Kur'an, insanı edilgen bir alıcı değil, aksine kendi tercihlerinin sonuçlarıyla yüzleşecek etkin bir fa il olarak resmeder. Bu ilahi armağan, varlığın anlamını derinleştirir ve ahlaki bir düzenin kurulmasını mümkün kılar; zira her birey, kendi niyet ve davranışlarının mimarı konumundadır ve bu mimarlık yetisi, ona tanınan seçme hürriyetinden kaynaklanır. İlahi mesaj da bu özgürlüğü somutlaştırmak adına doğru ile yanlışın, hidayet ile dalaletin yollarını açıkça beyan eder. Peygamberler aracılığıyla gönderilen mesajlar, birer davet ve uyarı niteliği taşır; asla bir zorlama aracı değildir. Ayetler, sık sık insanı düşünmeye, akletmeye, kâinattaki delilleri gözlemlemeye teşvik ederek bilinçli tercihler yapabilmesi için ona gerekli zihinsel ve ruhsal donanımı hatırlatır. Kur'an, din-

İnsan, fiilin sorumluluğunu üstlenen ve onu kendi eylemi olarak benimseyendir. Böylece insan, ilahi takdirin engin denizinde kendi tercihlerinin yelkenini açar, yapıp ettiklerinin sonuçlarına katlanır ve bu sayede 'yapıp edebilme' yetisine, yani gerçek bir faillığe kavuşur. Bu hassas denge hem Allah'ın mutlak kudretini hem de insanın özgür iradesini ve sorumluluğunu bir arada barındırır.

de bir zorlamanın olamayacağı, hak ile batılın belli olduğunu ve gerisinin açıkça insanın kendi tercihine bırakıldığını dile getirir. (Bakara, 2/256.) Bu ayet, iman gibi en temel kararın bile bireyin kendi hür seçimine bırakıldığını açıkça gösterir. Bu vurgu aynı zamanda sorumluluk ile ilahi adalet mekanizmasının da temelini oluşturur. Kur'an'ın ahiret yurdu için dile getirdiği mükâfat ve ceza da gerçek anlamını, insanın iradesi ve dolayısıyla sorumlu bir varlık oluşuyla kazanır. İnsana verilmiş olan irade, başıboş bir serbestlik değil sonuçları hem dünyada hem de ahirette yankılanacak olan derin insani bir sorumluluktur.

Bununla birlikte madalyonun öteki yüzünü de kader teşkil eder. Kader, insanın hayatındaki kontrol edemediği olayları, değiştirilemez durumları anlatan ve ilahi takdirin bir planı olarak karşımıza çıkar. İçinde doğup büyüdüğümüz aile, yaşadığımız coğrafya, zaman ve genetik yapımız bu planın bir parçası olarak görülür. Benzer şekilde hayatımızda karşılaştığımız hastalıkları, felaketleri ve fırsatları çoğu kere bizim seçim ve irademizin doğrudan bir sonucu olarak göremeyebiliriz. Bütün bu olaylar, bir planın parçası olarak yaşanıyor bu durumda irademiz, bu planın neresinde yer alıyor, çabalarımız boşuna mı? İnsan özgürlüğü dediğimiz şey, sadece bu planın pasif bir oyuncusu gibi mi anlaşılmalı?

Hiç kuşkusuz Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın mutlak iradesini ve gücünü vurgulayan ayetler mevcuttur. Yüce Allah, önüne

geçilemez iradesiyle dilediğini yapar. (Bakara, 2/253.) Allah, bir kavme kötülük diledi mi artık o geri çevrilemez. (Rad, 13/11.) Allah bir şey dilemezse insanlar bir şey dileyemezler. (Tekvir, 81/29.) Bununla birlikte bazı ayet-i kerimelerde vurgulu biçimde ifade edilen Allah'ın bu mutlak (külli) iradesi, insanın iradesine engel görülmemiş, insanın cüzi iradesine yer verilmiş ve ona meşru bir sorumluluk alanı tanınmıştır. Dünya nimetlerini isteyenlere dünya nimetleri, ahiret sevabını isteyenlere de ahiret sevabı verilecektir. (Âl-i İmran, 3/145.) Hak/gerçek, Rabbimizden bize ulaştığına göre dileyen iman edebilir ve dileyen de inkâr edebilir. (Kehf, 18/29.) İlahi irade, her şeyi ihata etmektedir. Ancak bu, insanın cüzi iradesine engel bir durum olarak görülmemiş, insan iradesine alan açılmıştır. Zaten ilahi adalet de insan özgürlüğünü gerekli kılar, insana seçim yapabilme hürriyeti tanıır. İnsan işledikleri karşısında ceza veya mükâfata muhatap olacaksa yaptıklarının kendi seçimlerine uygun olması gerekir. Bu nedenle de insan, beşerî düzlemde özgür bir varlık olarak tercihlerde bulunur ve bu tercihlerine uygun olarak da işler yapar. İnsanın tercihi doğrultusunda, her çeşit fiilin yaratıcısı Allah'tır. Lakin Allah, insanları, yarattıkları konusunda mecbur bırakmamış; insana iyiyi ve kötüyü seçebilme hak ve iradesini vermiştir. Ayrıca Allah, insanları sorumlu tutarken onları güç ve kapasitelerini aşan işleri yapmakla yükümlü tutmamıştır. (Bakara, 2/286.)

Yüce Allah mutlak yaratıcıdır. Her şeyin yaratıcısı O'dur ve O'ndan başka bir yaratıcı da yoktur. İnsanı da insanın yaptıklarını da yaratan O'dur. (Safat, 37/96.) Varlık âleminin her zerresini, görünen görünmeyen her şeyi sonsuz kudretiyle O yoktan var etmiştir. Allah'ın yaratması olmuş bitmiş bir süreç değildir, her an bir iş üzere-dir (Rahman, 55/29.) ve yaratması süreklidir. Allah her an yeni bir yaratma eylemiyle zamanın her diliminde evreni ve insanın cüzi iradesiyle seçtiği fiillerini var eder.

İnsan, sınırlı/cüzi ilim, irade ve kudretiyle bilinçli faaliyetlerde bulunabilse de bir yaratıcı değildir. Çünkü yaratma, sınırsız irade, bilgi ve güç sahibi olmayı gerektirir. (Mülk, 67/14.) Bu nitelikler insanda var olsa da sınırsız değildir. Her şeyi bilemez, her şeyi dileyemez ve her istediğini yapamaz. Zira insan, yaratılmışlığın ve fâni olmanın mührünü taşır. Bu yönüyle insan yaratılmıştır, sonludur ve bir kuldur. Her şeyi var edemez, sınırsız özgürlüğün hayalini kuramaz. İnsan yaratılmış ve sınırlı bir varlık olduğundan, Mutlak Varlık'tan tamamen müstağni kalma çabası beyhudedir. Gökyüzüne merdiven dayamaktan farksız nafi le bir gayrettir. Ancak bu sınırlılık, insanı iradesiz bir kuklaya da dönüştürmez. Kendi varoluş sahasında, ona bahşedilmiş müstesna bir özgürlük alanı mevcuttur. Cüzi bir irade, idrak edebildiği bir bilgi dağarcığı ve bu ikisinin kesişiminde filizlenen tercihleriyle eyleme geçer. İşte bu tercihlerin neticesinde ortaya çıkan fiille-

ri kendine mal etme, onları benimseyerek sahiplenme ve sorumluluğunu üstlenme iradesine "kesb" deriz. Bu kesb, insanın kaderine müdâhil olduğu, kendi hikâyesinin satır aralarına kendi imzasını attığı dar ama hakiki bir patikadır; burada her adım, bilinçli bir yönelişin ve sahiplenişin izlerini taşır.

Bu cüzi tercih ve biliş yeteneği, insan ruhunun derinliklerinden fıskıran, ona özgü bir ışıltıdır. Sonsuzluğa uzanan bir nehir olmasa da kendi mecrasında akarak varoluşunu anlamlandırır ve ona değer katar. İnsan, bu alanda bilebildikleriyle, seçebildikleriyle ve yapabildikleriyle, hayatının tuvaline kendi renklerini çalar. Beşerî bir faillikle yoğrulmuş bu özgürlük, onun en kıymetli hazinesidir. İnsan, sınırsız irade/güç sahibi olmasa da Allah'ın yarattığı evren içinde kendi iradesiyle tercihler yapar, onları gerçekleştirir ve onlara kendi mührünü vurur. Yaptıklarını tercih etme ve onları kendine mal etme (kesb), insanın kader karşısındaki aciz bir kukla olmaktan çıkıp iradesiyle hareket eden özgür bir varlık olmasının temelini oluşturur. İnsan, fiilin sorumluluğunu üstlenen ve onu kendi eylemi olarak benimseyendir. Böylece insan, ilahi takdirin engin denizinde kendi tercihlerinin yelkenini açar, yapıp ettiklerinin sonuçlarına katlanır ve bu sayede 'yapıp edebilme' yetisine, yani gerçek bir faillığe kavuşur. Bu hassas denge hem Allah'ın mutlak kudretini hem de insanın özgür iradesini ve sorumluluğunu bir arada barındırır. Bu nedenledir ki insan, kendi seçimi doğrultusunda

“İnsan, yaradılış itibarıyla temiz fitratı üzerine, kendi özgür iradesiyle hayatını inşa eder, kimliğini ve kişiliğini oluşturur. İyi olmak da kötü olmak da kendi tercihidir. Bu nedenle insan, yaşadığı düzlemde özgür ve özgür olduğu için de sorumlu varlıktır.”

yapıp edebilen varlıktır ve günü geldiğinde yaptığının karşılığını görecektir. (Mümin, 40/17.)

Görüldüğü gibi insana tanıyan özgürlük sınırlı ve cüzdür. Yaratılmış ve kul niteliğini taşıyan bir varlığın her türlü sınırdan uzak ve mutlak kontrol sahibi iradeye sahip olması beklenemez. Bizim için belki de özgürlük, verili özellikler ve kaderin çizdiği sınırlar içinde irademizi kullanma şeklimizdir. Kader, bize bir oyun alanı sunar; coğrafya, zaman, bedenimiz, yeteneklerimiz bu alanın sınırlarını çizer. Ancak bu alan içinde nasıl hareket edeceğimiz, hangi yolu seçeceğimiz,

karşımıza çıkan engellere nasıl tepki vereceğimiz bizim seçimlerimize bağlıdır. Bu yönüyle kader, bize potansiyelleri ve limitleri sunarken irade, bu potansiyelleri gerçekleştirme veya limitlere rağmen bir yol bulma çabasıdır. Özgürlük, zincirlerden tamamen kurtulmak değil, o zincirlerin farkında olarak hareket edebilme yetisidir. Doğuştan gelen bir fiziksel engel kader olabilir. Ancak bu engele rağmen pes etmek yerine mücadele etmeyi seçmek, hayata tutunmanın yollarını aramak, sanata, bilime veya başka bir alana yönelerek kendini ifade etmek,

iradenin zaferidir. Bu seçim, engelin varlığını ortadan kaldırmaz ancak kişinin, o engelle rağmen kendi hayatına anlam katmasını, kendi yolunu çizmesini sağlar. İrademiz, bizi kaderin aciz bir kurbanı olmaktan çıkarıp kendi hayat hikâyemizin aktif bir katılımcısı, zorluklara rağmen anlam arayan bir öznesi hâline getiren güçtür. İrademiz, bizi kaderin çizdiği sınırların ötesine taşımaya bile o sınırlar içinde onurlu, anlamlı ve bize ait bir varoluş inşa etme imkânı sunar. Bu imkânı kullanıp kullanmamak ise yine bizim irademize kalmıştır. ■

TARİHİN TANIKLARI

Mezar Taşları

Kavuklu, sarıklı, fesli, bazen lale bazense gül motifli, boy boy taşların nakış nakış işlemeleri, dünya ile ukba arasındaki durağın esrar yüklü alametleri... Evet, bir sanat icra edercesine dikilmiştir Osmanlı'da mezar taşları. Zira yalnız hayata değil, memata da kıymet verir Osmanlı. İnandıkları İslam ve kalplerinde taşıdıkları iman, bir hakikati haykırır daima: Ölümün son olmadığını, ahiretin varlığını, kabrin ebedî hayata geçilen bir kapı olduğu hakikatini söyler.

Evet, şüphesiz, ölüm hayatın en büyük gerçeği, dünyanın fâniliğinin alametidir. Zira Allah şöyle buyurmaktadır: “Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size ulaşacaktır.” (Nisa, 4/78.) Bu öğretiyi

idrak eden bir ruhun en büyük tesellisi ise yine Kur'an'dan gelir: "Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir. Ahiret yurduna gelince işte gerçek hayat odur. Keşke bil-selerdi!" (Ankebut, 29/64.)

Dünyanın bir misafirhane, kabrin bir durak, ahiretin ise ebediyen yaşanacak mutlak hayat olduğunun şuurunda olan ecadımız, bu sebeple ölümle hayatı hep iç içe tutmuş, ölümü rahmet-i Rahman'a kavuşma, ebediyete irtihal, ahirete intikal, dar-ı bekaya yolculuk diye tarif buyurmuştur. Bu itikatla, kabirler onlar için şeb-i arus bahçeleri addedilmiş, kabristanlar sanatkârane dokunuşlarla ziyetlenmiştir. Mezar taşları bu hakikatin en can alıcı nişanesidir. İbret, tefekkür ve hayranlıkla izler bakışlar. Nice sırlar ve ibretler saklar onlar.

Bir çiçeğin nakşıyla anlatırken kabirde medfun olanın bir hanımefendi olduğunu; bir kavuk, mevtanın kâtip olduğunu haber verir. Boyunca bir alamet, dar-ı bekaya erken irtihal eden bir sübyanın varlığını ve küçüklüğünü bildirir. Ulema, vüzera, şuara ve daha nice-leri, her birine mahsus alameti ile medfun yatar kabrinde. Bayağılıktan uzak, özgün mezar taşları, hayatlarıyla olduğu kadar ölümleriyle de ders niteliği taşır şehrin sakinlerine. Yalnızca bu kadar mı? Elbette hayır. Bir kitabe misali hakikatler-

le nakşedilen mezar alametleri, nice ibretler sunar kabristan ziyaretçilerine. "Hüve'l-baki" lafzı ile başlar kitabeler. Baki olanın yalnızca Allah olduğunu, her fâninin mutlak durağının kabir olduğunu ilan eder. Bir zamanlar biz de sizin gibiydik ve gün gelecek siz de bizim gibi olacaksınız, derler.

Sadaka-i cariyeye ile dünyadan göçmek, ahiret âlemine geçmek en büyük arzularıdır onların. Bir yudum su ile olsun amel defteri kapanmasın diye su çanakları yapılırken mezarlarına, nebatatın zikri ile ruhları hasenata erişsin niyetiyle selviler dikilirken kabristanlara, mezar taşlarıyla bir ayet, bir nasihat, bir ibret sunmayı murat ederler vefatlarında. Onlar ahiret için yaşayan ve öldükten sonra bile insanlığa ahireti hatırlatmayı niyet eden kıymetli bir ruha sahiptirler.

Ölümden korkmamak, ölümün yüzüne mertçe bakmak, şüphesiz ruhi bir olgunluğun varlığını hissettirir. Lakin bu haslet aslında tüm beşeriyet için zaruri bir gerekliliktir. Ölümlü olmak, ölüm bilinciyle hayata bakmak ve ölümle iç içe yaşamak yalnızca ahiretimize değil dünyamıza da yön verir. Dünyanın istikrar ve huzuruna müspet manada etki eden sosyolojik bir tedbir mesabesinde kurulu Osmanlı'daki ölüm ve hayat imtizacı, kabristanların âdeta bir açık hava sanat galerisi, ibret ve ihtar sergisi olarak hayata katkı sunmasına imkân tanımıştır. "Ölümlü olmayı dahi güzel hissettiren bir dine mensup Osmanlı insanı, sevdiklerini âdeta hüsn-i talil sanatını kullanarak ve ölümü bu

şekilde ifade ederek defnetmiş, kelimenin tam anlamı ile ölümü güzelleştirmiştir." (Atay, Onur Muhammed, *Eyüp Sultan'daki Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, s.3, İstanbul, 2018.)

Ölümü ve hayatı, ahireti ve dünyayı hatırlatan, nazar edenlere ibretler dağıtan, kabrin soğuk yüzünü değil, mütebessim çehresini yansıtan mezar taşları, tüm incelik ve zarafetiyle görünenleri büyülerken bir ürperti değil, aksine bir muhabbet husule getirir. Bir istirahat bahçesi hissiyatını verirken de âdeta dile gelir. Onlar, Necip Fazıl misali şöyle der:

"Ölüm güzel şey, budur perde ardından haber..."

Hiç güzel olmasaydı ölü müydü Peygamber?

Öleceğiz, öleceğiz, müjdeler olsun!

Ölümü de öldüren Rabbe secdeler olsun!"

Tarihin tanığı kabristanlar ve mezar taşları Osmanlı'da öylesine müstesna ve estetik kaygısı gözetilerek inşa edilmiştir ki ziyaretçilerine hüzün ve mihnet değil, aksine ruhlarına huzur ve sekinet bahşeder. İslam dini, kültür ve medeniyetin binlerce yıllık birikimi ve mükerrerrem olarak yaratılan insana duyulan derin hürmet ve sevgi, mezar taşlarında vücut bulmuş, tüm dünyanın hayretle temaşa ettiği, harikulade, beşerî şaheserler olarak sunulmuştur. Ne mutlu ecadının ibretler saçan maneviyat yüklü mezar taşlarına ibretle bakıp onlardan dersler çıkarılara... ■

“BİR VARMIŞ BİR YOKMUŞ”

|| Sema BAYAR

İnsan için onlarca tanım yapılabilir. İnsan akıllı bir varlıktır, düşünen bir varlıktır ve elbette eylemleri noktasında mükellef bir varlıktır. İşte bir tanesi daha; insan konuşan bir varlıktır. İnsan kendini kelimeler aracılığıyla ifade eder; duygularını, düşüncelerini muhatabına sözlerle aktarır. Konuşma ve dinleme, insanların birbiriyle ilişki kurmasının temel koşulu olduğu için tüm insanlığı kuşatan ortak etkinliklerin başında gelir. Medeniyetin ilk aktarıcısıdır söz. Tarihin ve bilginin taşıyıcısıdır. Tecrübe, söz aracılığıyla nesilden nesle ulaştırılır. Sözlü kültürlerin pek azı büyük bir değişim yaşayarak yazılı kültüre geçmiştir. Dünya üzerinde konuşulan yedi bine yakın dil olduğu ancak bunların pek azının, yaklaşık seksen kadarının, bir edebiyat ortaya koyduğu düşünülürse hem tarihsel açıdan hem de nicelik bakımından konuşmak yazmaktan önce gelir. Yeryüzünde konuşulan dillerin içerisinde de çok azı kendi sınırlarını aşarak başka coğrafyalara, başka dil evlerine konuk olur. Küresel bir hüviyet kazanır. Bir kısmı ise çevirinin kısır döngüsüne sıkışıp kalır. Ancak yazılı kültür nicelik açısından eksikliğini, sınırlarını zorlayarak gidermeye çalışır. En başta sözlü kültürü himayesine alır. Ardından kendi toprağını sürer, kelimelerle oynar, edebî türleri kendi oyun bahçesine çeker. Bir bakıma işin mühendisliğini yapar. Şiir bile söylenen de-ğil yazılan şeye dönüşür.

Bugün dünya nüfusu, sözelliğin kaosundan yazının kozmosuna doğru geçiş yaptı. Masalcılar, hikâye anlatıcıları yerini kitaplara bıraktı. Yazılı kültür bir yandan sözlü kültürü kayıt altına alırken bir yandan da kendi bahçesini çiçeklendirdi. Ne de olsa söz uçar, yazı kalırdı. Destanlar, menkıbeler, mâniler ve türküler... Derlendi toparlandı, iki kapak arasına toplandı. İşitsel yolla öğrenilen dilin, sesten arındırılarak birtakım işaretlerle sınırlandırılması büyük bir kırılmaydı. Sözlü kültürün bütün o değişken ve delişmenliğine rağmen belli söz kalıpları vardı. Padişahın hep üç oğlu olurdu ve padişah her birine bir görev verir, imtihanı başarıyla geçen de tahta otururdu. Biri yola düştüğünde karşısına üç tehlike çıkar, lambadan çıkan cin üç dilek hakkı verirdi. Gökten hep üç elma düşerdi.

Masallar erdemli bir hayatın mümessilidir. İyiler kazanır, kötüler kaybeder. Yoksul biri harama tamah etmediğinde zenginleşir, malına mal katmak için kul hakkına giren zengin ise neyi var neyi yoksa kaybeder. Her hikâye merhametli bir el tarafından yoğrulur. Alageyik avcısının gözüne içli içli baktı mı, temren körelir, ok yaydan çekilir. Su kenarında güzeller güzeli bir peri kızı çıkar, kimsesiz çocuğa kol kanat gerer. En nihayetinde masallar mutlu sonlarla biter, herkes muradına erer, dinleyiciye de “Biz çıkalım kerevetine.” demek düşer.

“Yeki bud, yeki nabud”, bir varmış, bir yokmuş... Masalın başladığı yerdir. Bu kalıplaşmış deyim artık klişe olarak görülse de klişelerin içinde saklı olan o klasik tavrı imler. Dilde neşvünema bulan bu kalıplar zaman içerisinde yazıya aktarıldığında dudak kıvrılan eski zaman âdetlerine dönüşür. Ezra Pound yazılı kültürün, artık klişe olarak gördüğü bu deyişleri yahut anlatı geleneğini “yeni gibi göstermeye” çalıştığının altını çizer. Hâlbuki bu kalıplar birer atasözü gibi kabul edilse sorun ortadan kalkar. Zira her biri dil evinin olmazsa olmazıdır.

Köy odalarında cenknamelelerin anlatıldığı, kış gecelerinde ninelerin dizi dibinde masalların dinlendiği zamanlarda bu klişeler kıymetli birer değerdi. Aksakallı ihtiyar, bastonu üç kere yere vurduğunda ya da ak pürçekli nineler, “Bir varmış, bir yokmuş...” diye söze başladığında uğultu kesilir, kulaklar

dikilir, biraz sonra hayal âleminde çıkılacak o efsunlu yolculuk için ahali dikkat kesilirdi. Doğudan batıya bütün sözlü düşünce dünyası bu tür kalıplardan faydalanırdı. Doğuda Köroğlu, batıda ise bir şövalye atını dörtnala sürer, zalimin karşısında dikilirdi. Siyah İnci de Kırat gibi kanatlanır, uçardı. Sadece insanlar değil hayvanların da dile geldiği masallarda her bir canlı birer imgeye dönüşürken *Ezop*’tan *Kelile ve Dimne*’ye hayvanlar âleminin buyur edildiği masallar, doğrusal öğrenmenin taşlarını döşerdi.

Sözelliğin dünyasında masalcı, hikâye anlatıcısı, insanlığın o büyük tecrübesini bireye indirgeyerek muhatabına âdetta ders verir, onun rahle-i tedrisinden geçen genç-yaşlı, kadın-erkek, hikâye kahramanının hayatında mücessimleşen kimi erdemleri ilk elden öğrenir. Hikâye hep aydınlığın tarafındadır. Karanlıkla didişir. Kötüleri alt eder. Çocuklar hayata dair bilgileri ilk olarak masallar aracılığıyla edinir. Her hikâye insanlığın büyük hikâyesine, dünyadaki yolculuğuna hizmet eder. Anlatıcı her anlatıda kimi öznel unsurlarla hikâyeyi zenginleştirse de aslında o sadece bir araçtır. Güncel olaylarla desteklediği, beden diliyle teatral bir hava kattığı hikâyenin ruhu ona ait değildir. O ruh hikâyede zaten vardır. Anlatıcıya düşen, o ruhu çağlar boyunca yeni nesillere ulaştırmaktır. Masalcı, hikâyeyi aktarırken menzil bellidir ancak yolun nasıl yürüneceği biraz ona kalmıştır. Zira o da büyük in-

sanlık ordusunun bir neferidir, görmüş geçirmiştir, duymuş bellemiştir. Her anlatıda hikâye çoğalır lakin istikametten şaşmaz. Hikâye sadece muhatabını değil anlatıcısı da her defasında değiştirir, dönüştürür. Çünkü en başta masalcı, anlattığı masalın aynı zamanda dinleyicisi olur. Hikâye bir kâğıt üzerinde zapturapt altına alınmadığı için de “özgün” bir versiyondan ziyade varyantları yeryüzünü dolaşır. Yine kulaktan kulağa seyahat eden hikâyeler, denizleri aşar, uzak ülkelere varır. Yolda yitirdikleri de olur yolculuk süresinde kazandıkları da. Değişmeyen tek şey ise hikâyenin meselesidir. Her anlatı bir mesele etrafında şekillenir. Mesajını olay akışında dolaylı olarak işler. Çıkarımı muhataba bırakır. Az söyler ama çok anlaşılır.

Bugün hikâye, kendi düş gücünden yola çıkan bir otorite-rin/yazarın elinde şekillenirken sözel kültürde hikâye belirli kalıplara uymak zorundaydı. Kötülük cezasız kalmazdı, iyilik her zaman kazanırdı, aza tamah etmeyen çoğu bulamazdı. Hikâye bu yönüyle yazarını dışlardı. Dilden dile aktarılır, hiçbir sesin boyunduruğuna girmez, aksine hikâye, anlatıcısını sahiplenirdi. Modern dünyada ise kalemi tutan el âdetta bir otoriteye dönüştü. Özgünlük adı altında, nice erdeme ya da insanlığın temel meselelerine sırt çeviren metinler kaleme alındı. İnsanlığın o büyük hikâyesinden vazgeçip bireyi merkeze alan kurgular erdemli hayatın mümessili olmaktan vazgeçtiler. Kötülük sıradanlaştı. Mücadele azmi kırıldı.

Sözellikte ezber kalıpları da yazılı kültürden farklıdır. Yazılı kültürde bellek, istenilen bilgiyi ihtiyaç duyulduğu anda çekip alacağı bir depo şeklinde görülür. Bilgi istiflenmez, aksine belli bir nizamla göre kategorilere ayrılır. Anahtar sözcükler, kodlamalar, şablonlar, şemalar kullanılır. Her şey algoritmaların kıyıcılığına bırakılır, olasılıklar dahi bir tür denkleme dökülür. Sözlü kültürde ise bellek, hikâyeyi bir bütün olarak kaydeder. Bilgi hikâye içinde yer alır. Belli kalıplar, köşeler üzerine kurulan hikâye mana itibarıyla hıfzedilir. Sözellikte sözcükler sese dönüştüğü anda havaya karışır. Hiçbir şey aynı ya da kesin değildir, dolayısıyla analize imkân tanımaz. Sözlü kültürde çocuk, birazdan uçup gidecek sesleri kulağıyla yakalar, dimağına nakşeder. Hayatı mânilerle, tekerlemelerle, masallarla tekrar ede ede öğrenir. Sözlü kültürün sahip olduğu ritim ve akustik, anlatılanın hafızada kolayca kalmasına olanak sağlar. Onun kendine has bir belleme usulü vardır. Hiçbir kahraman bir olayı aynı biçimde yaşamaz. Bir gün atını yalçın dağlara sürer, diğer bir gün ıssız çöllere. Anlatıcı ağzını her açtığında olay farklı anlatılacaktır. Cümleleri karşılaştıracığınız bir referans metin yoktur. Ama kahraman hep aynı kahramandır. Kötülük ister bir ejderha kılığına girsin, ister tek gözlü bir canavar; ister kral koltuğuna otursun ister zalim bir bey olsun, kahraman, kötülükle cenge tutuşur, mazlunun hakkını savunur.

Bir hikâyenin analizi ancak onu yazıya aktarmakla mümkündür. Birbirini izleyen cümlelerin sınıflandırılması, açıklanması için önce yazıya geçirilmesi gerekir. Yazılı kültür bu nedenle sıfır noktasında hem ileri hem de geri hareket eder. Bir yandan yeni ve özgün metinler ortaya koymaya çalışırken diğer yandan geçmiş de kayıt altına alır. Sözlü kültürün insanı dinler, yazılı kültürün insanı okur. Sözlü kültürde insan pek çok şeyi kendiliğinden öğrenir, ulaştığı bilgi bir çalışma sonucu elde edilmiş, hayatın doğal akışı içerisinde kazanılmıştır. Acemi olduğu hayatı bir usta çırak ilişkisi çerçevesinde deneyimler. Duyduklarını tekrarlar, atasözlerini benimser, deyimleri tecrübe eder. Her birini de yeri geldiğinde uygun bir şekilde kullanma becerisi kazanır. Bir atasözünü kelimeleri art arda dizerek açıklamaktan belki acizdir ancak nerede kullanacağını bilgeliğine erişmiştir. Kalıplaşmış söz dizimlerini bellerken toplumsal bir anımsamanın içine girerek öğrenir. Bu nedenle sözlü kültürde kolektif şuur aktiftir. Sözlü kültür ümmi bir bilgeliği imlerken yazılı kültür entelektüeldir.

Bugün hayatı, tabiatı ve de insanı anlamak için sözlü kültürün sunduğu imkânlarla aramıza perdeler çektik. Yazılı metinleri okuyoruz lakin insanı, doğayı okumayı unuttuk. Yazılı kültür tarihimizle bağlarımızı güçlendirdi, bizi bugünden alıp kadim metinlerle buluşturdu, nice hikâyelerin,

masalların hafızanın o bilinmez oyunlarıyla yitip gitmesine engel oldu. Ama bir şey daha yaptı. Hikâyeyi sabitlemeye yeltendi. Onun elinden deşişip dönüşme, zamanın ruhuna ayak uydurma gücünü aldı. Sanki o büyük hikâyeler için zaman geçmişte bir yerde durdu. Artık hikâye kendini çoğaltmıyor, her anlatıcıda ruhu tazelenmiyor. Bize uzaktan sesleniyor. Aramızdaki mesafe de giderek açılıyor. Günümüzün otoriter yazarı bu boşluğu doldurmakta kimi zaman yetersiz kalıyor. Toplumun elinden alınan hikâye bireyselleştiğinde sadra şifa olmuyor. Bir söz ifrazatı, bir kalabalık, popüler söylemlere teşne yüzeysel metinler almış başını gidiyor. Yaşadığı topluma uzak, insana uzak, tabiata uzak, meselesi olmayan hikâyeler kaleme alınıyor. Bu defa duygudaşlık kurulamıyor okur denen o tüzel kişilikle, yapaylıktan bir türlü kurtulunamıyor. İşte bu noktada yeni bir patika çarpıyor edibin gözüne. Madem istikamet belliydi, istikametten şaşmadan yol yürümek düşüyor yazara. Yolun nasıl yürüneceğini kendi tasarrufuna alıyor kalemi tutan el. Kimi zaman yeni patikalara göz dikerek üstelik. Anlatı ormanında el değişmemiş patikalara çeviriyor kalemini. Kimi zaman masalcıların ayak izlerini takip ederek, eski hikâyeleri yeniden uyarlayarak kimi zaman da cesaretle kendi ayak izlerini bırakarak. Ama istikametten de ayrılmadan. Ve masal başlıyor, yeki bud yeki nabud... ■

BAŞKA HAYATLAR YAŞAMAK

Abdurrahman AKBAŞ

DİB Başkanlık Müşaviri

Kişinin beğendiği bir durumda olma veya beğendiği şeye benzeme çabası olarak tanımlanan özentî, insanın tabii bir özelliğidir. Bir zaaf olarak da görülebilecek bu özellik, insanın yetersizlik hissinden kaynaklanan kendini tamamlama isteğinin psikososyal gelişim açısından değerli bir tezahürüdür. Yetişme çağında gayet doğal karşılanabilecek bu eğilim, kişilik gelişiminde önemli bir role sahiptir. İnsan, genellikle hayatı özentî ve taklit yöntemiyle öğrenir, hayranlık duyduğu kişilere özenerek ve onlarla özdeşim kurarak kendi kişiliğini oluşturur, sosyalleşmesini büyük ölçüde rol modeller üzerinden gerçekleştirir. Beğenilme arzusunun baskın geldiği çocukluk ve gençlik dönemlerinde daha

belirgin olan bu eğilim, kişinin beğenmediği bir özelliğini değiştirmesini veya yaşadığı toplumda başkalarının da beğenilen birinin özelliklerini benimsemesini sağlar. Böylece toplumun fertleri arasında kolektif bir anlayış, bir özdeşlik meydana gelir. Topluma özgü değerlerin kuşaklararası aktarımı da bir yönüyle bu minval üzere gerçekleşir. Bu noktada önemli olan, kime ve kimin hangi özelliğine niçin özenildiğidir.

Özenme ve özdeşim kurma süreci, tarih boyunca her dönemde ve her toplumda o dönemin ve toplumun kendi dinamikleri ekseninde şekillenmiştir. Örneğin iletişim ve etkileşimin sınırlı bir alanda yaşandığı geçmiş dönemlerde söz konusu süreç daha dar ve

yerel bir çerçevede gerçekleşmiştir. Başta ebeveynler olmak üzere aile bireyleri, akranlar, arkadaşlar, yakın çevrede bulunan ve toplumun takdirini kazanmış örnek şahsiyetler, özenilen ve kendileriyle özdeşim kurulan başlıca rol modeller olmuşlardır. Bu tür rol modellerin ortak özelliği ise neredeyse tamamının hayatın doğal akışı içerisinde tebarüz etmiş olmasıdır. Yani hiçbir kurgulanmış veya toplum mühendisliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış değildir. Dolayısıyla böyle dönemlerde özenme eğilimi, bir taraftan kişinin karakterini kendi değerleri ekseninde şekillendirirken diğer taraftan da ait olduğu topluma karakteristik bir özellik kazandırmıştır. Giyim kuşamdan yeme içmeye, sanattan siyasete,

eğitimden sosyal hayata, eğlenceden tüketim alışkanlıklarına kadar her alanda toplumsal özgünlüğün sürekliliğini sağlamıştır.

Ancak hayata dair pek çok paradigmayı sermayenin lehine olacak şekilde değiştiren sanayi devrimi, özentinin mecraasını ve hedeflerini de aynı doğrultuda ve ciddi boyutta dönüştürmüştür. Zira makineleşmenin getirdiği seri üretim imkânı, tekdüze ve basmakalıp endüstriyel ürünlere dünyanın her yerinde müşteri bulma ihtiyacını doğurmuş ve sermaye sahiplerinin pazar arayışını ait oldukları toplumun sınırları ötesine taşımıştır. Bu durum, insanın pek çok eğiliminin kapitalist hedefler doğrultusunda sustimal edilmesinin önünü açmıştır. Bu bağlamda elverişli bir eğilim olarak öne çıkan özentide sermaye sahipleri tarafından istismar edilerek bir rant aracı hâline getirilmiştir. Hatta kasıtlı yönlendirmelerle söz konusu eğilim alabildiğine pekiştirilerek kişi ile benlik algısı önünde aşılabilir bir duvar hâline getirilmiştir. Küresel boyutta kurgulanan yeni rol modeller vasıtasıyla da özentinin seyir ve etki alanı yerel sınırların ötesine taşınmış, küreselleştirilmiştir. Bugün dünyanın her yerinde özenilen ve özdeşim kurulan insanların hemen hemen aynı özelliklere sahip olması elbette bir tesadüf değildir.

Esasen her şey; ihtiyaç, talep ve değer bağlamında algıların manipüle edilmesiyle başladı. Önce toplumdan topluma farklılaşan beğeni kriterleri hedef alınarak medya ve iletişim araçları üzerinden yapılan ka-

ralamalarla yerleşik değerler yeni nesillerin gözünde itibarsızlaştırıldı. Daha sonra spor, sanat, eğlenceden estetiğe, ticaretten sosyal hayata kadar her alanda yeni yapay değerler ve onları temsil edecek küresel rol modeller oluşturuldu. Söz konusu rol modellerin kurgulanmış şatafatlı hayatları karşısında âdeta efesunlanan insanlara moda kavramı üzerinden yeknesak davranış kalıpları ve alışkanlıklar benimsetildi. Onlar gibi olmak, onlar gibi harcamak, onlar gibi yaşamak alabildiğine özendirildi. Bu meyanda insanların eğilim ve zaafalarını hedef alan reklam araçlarının da gücüyle sonu gelmez suni ihtiyaçlar oluşturularak tüketim bir hayat tarzı hâline getirildi. Bu yeni duruma ayak uydurmak çağdaşlık, modernlik ve ilerici olarak nitelendirilirken kendi özgün değerlerini korumak suretiyle, dikte edilen hayat tarzlarına karşı mesafeli duranlar ise ilkelikle yaftalandı. Devasa bütçeli filmler, diziler, reklamlar, televizyon yayınları vs. hep bu amaca hizmet etti. Böylece özentide eğiliminin seyrini büsbütün değiştiren bu sürecin neticesinde kendiliğin ve özgünlüğün yerini küresel tekdüzelik aldı. Olayın trajik yanı ise matah bir şey yapmışçasına kendi özgün ve sahici değerlerinden uzaklaşan insanların “özgür birey” olarak taltif edilmesi idi. Çoğu insan buna kanıp toplumsal boyutta küresel kapitalizmin sadık müşterisi oldu. Artık onların ne giyecekleri, ne yiyecekleri, nasıl davranacakları ve hatta neye ihtiyaç duyacakları bile belli odaklar tarafından belirleni-

yor. Nasıl bir evde ne tür eşyalar kullanacaklarına başkaları karar veriyor.

Şimdi “moda” adı altında insanlığa dayatılan basmakalıp hayat tarzlarının egemenlik günlerini yaşıyoruz. Başka dünyalarda kurgulanmış gösterişli hayatlara sahip olmak, pek çok insan tarafından bir varoluş amacı olarak görülüyor. Bu amaca ulaşmak için varını yığını harcayanlar var. Harcadıkça özendirilen hayata ulaşacağını zannedenler var. Oysa tükettikçe tükeniyor insan ve kendi özgünlüğünü, özgürlüğünü heder ediyor farkına varmadan. Açıkçası özentinin küreselleştirilmesiyle hayat bütün doğallığını, özgünlüğünü ve renklerini kaybetmeye yüz tutmuş vaziyettedir. Her şey yepyeni ama hiçbirisi özel değil. Her biri basmakalıp, her biri fabrikasyon. Kendi değerleriyle tasarladığı ve kendi el emeğiyle şekillendirdiği benzersiz eşyaları eskitinceye kadar kullananlar tarih oldu.

Modern çağ, insana pek çok imkân sunmuş olsa da önüne çektiği özentide duvarıyla onu kendisiyle buluşturmaktan, kendisi olmaktan, kendi değerlerini yaşamaktan alıkoymuştur. Hep başka hayatlar yaşama hevesine tutsak etmiştir. Günümüz insanının doyumsuzluğu, memnuniyetsizliği ve huzursuzluğu biraz da bu noktadan sorgulanmalıdır. Öyle anlaşılıyor ki insan, bu duvarı aşamadığı ve özentiyi kendi değerlerinin ihyasını temin edecek bir kıvama tahvil edemediği sürece bu müzmin doyumsuzluk, memnuniyetsizlik ve huzursuzluk devam edecektir. ■

Tarık b. Ziyad yaklaşık 50 (670) yılında dünyaya geldi.

Askerî yeteneklerinin ve cesaretinin, Emevilerin Kuzey Afrika Valisi Musa b. Nusayr tarafından fark edilmesiyle Kuzey Afrika'da gerçekleştirilen fetihlerde öncü birliklerin komutasına getirildi.

Daha sonra 89 (708) yılında ele geçirilen Tanca şehrine vali tayin edildi ve Endülüs'e gönderilinceye kadar bu görevde kaldı.

İspanya'nın fethini kafasına koyan Musa b. Nusayr, önce 91 (710) yılında 500 kişilik birliğini Güney İspanya'ya keşif seferine gönderdi. Sonrasında Tarık b. Ziyad'ı Endülüs'e gidecek birliklerin kumandanlığına tayin etti.

7000 kişilik ordu ile Septe limanından hareket eden ve İspanya'nın en güneyindeki Calpe bölgesine ulaşan Tarık b. Ziyad,

fetihten sonra kendi adıyla anılacak olan Cebelitarık'ta (Gibraltar) 28 Nisan 711'de karargâhını kurdu. Burada askerlerinin geriye dönmesini önlemek ve onları cihada teşvik etmek amacıyla bütün gemileri ya da birkaç tanesini sembolik olarak yaktığı da rivayet edilir.

En büyük hedefi Cordoba (Kurtuba) şehri olan ve bunun için kuzeye doğru ilerleyen Tarık b. Ziyad, Kuzey İspanya'da da ilk anda önemli bir direnişle karşılaşmadı.

Bu arada Musa b. Nusayr'a mektup yazarak yardım istemesi üzerine kendisine 5000 kişilik takviye kuvvetler gönderildi. Böylelikle iç bölgelere doğru da ilerlemeye devam etti. Şezune (Sedona) şehri yakınlarındaki Lekke vadisinde sekiz gün devam eden savaşlar sonunda Vizigot ordusunu yenilgiye uğrattı. (26 Temmuz 711)

Onun görevlendirdiği kumandanlar kısa sürede Malaga (Maleka), Elvira (İlbire) ve Cordoba'yı (Kurtuba) ele geçirirken kendisi de Ecija (İsticce) şehrini ve Vizigotlar'ın başşehri Toledo'yu (Tuleytula) da aldı.

Tarık b. Ziyad'ın gerçekleştirdiği fetihlerden bir yıl sonra Musa b. Nusayr, 18.000 kişilik bir orduyla Endülüs'e geçerek Sevilla, Carmona, Niebla (Leble), Mérida (Mâride) şehirlerini de fethetti ve iki kumandan fetih faaliyetlerini İspanya'nın kuzeyine doğru iki koldan sürdürdü.

Ertesi yıl büyük bir Avrupa bölgesi İslam ordularının eline geçmiş, böylece ilk İslam fetihlerinin son halkasını teşkil eden Endülüs'ün fethi ile İslam tarihinde ilk defa Fransa topraklarına kadar ulaşılmış oldu.

Üç yıl gibi kısa bir süre içinde neredeyse bütün İspanya'nın fethi ve İslam ordularının Fransa içlerine kadar ilerlemesi, İslamiyet'in Avrupa'da yayılması ve Hristiyan İspanya'dan Müslüman Endülüs medeniyetinin doğmasına neden olan önemli bir kırılma noktasıdır.

ÜMMÜ HARAM LARNAKA'NIN SULTANI

|| Enbiya YILDIRIM

Sahabenin, tüm Müslümanların gönül dünyalarında çok farklı bir yeri vardır. Çünkü onlar Rabbimizi, kitabımızı ve Resulümüzü öğrenmeye aracılık ettiler. Bu yalın gerçek yanında içlerinden bazıları çeşitli vesilelerle hemen aklımıza gelirler. Nitekim Kıbrıs dediğimizde de aklımıza hemen Ümmü Haram bint Milhan gelir.

Ailesi

Medine'deki Hazrec kabilesinin bir kolu olan Neccaroğullarındandır. Hz. Peygamber'in hizmetkârı Enes b. Malik'in annesi Ümmü Süleym, onun kız kardeşidir. Her iki kız kardeş

İslam'ı tebliğ etmek için gönderilen ve Bi'rimaune'de şehit edilen yetmiş kadar sahabe içinde yer alan Haram ve Süleym adlı sahabilerle de kardeştiler. Onların kıssası çok acıklıdır:

Bi'rimaune faciası

Amiroğullarının reisi Ebu Bera İslam'la ilgili bilgi almak için Medine'ye gelir. Görüşmelerinin sonunda kararsız kalır ancak kabilesinin de bilgi sahibi olması için Hz. Peygamber'den ricada bulunur, İslam'ı anlatacak insanlar göndermesini ister. Hak dinin mesajının herkese ulaşması hususunda son derece gayretli olan Resulul-

lah, davet edilen Necid bölgesini emniyet açısından pek güvenilir bulmadığı için tereddüt eder. Ebu Bera ise endişe etmemesini söyleyerek gelecek olanların can emniyeti hususunda tam garanti verir. Ardından yurduna dönerek verdiği emanı halkına haber verir ve taahhüdü bozmamalarını ister.

Kabile reislerinin verdikleri garanti o dönem şartlarında devlet güvencesi gibi olduğundan, Hz. Peygamber daveti kabul eder ve bir müddet sonra Suffa'da yetişmiş olan, çoğu ensardan sayıları yetmiş civarındaki bir ekibi, İslam'ı anlatmak ve irşad etmek amacıyla söz konusu kabileye gönderir.

Heyetin başında ensardan Münzir b. Amr vardır. Hz. Peygamber ona kabilenin ileri gelenlerine hitaben bir de mektup verir. Medine’den yola koyulan heyet, Mekke yolunda Bi’rimaune adlı kuyunun bulunduğu yerde konaklar. Kuyu, daveti yapan Amiroğulları ile Süleymoğulları toprakları arasında bir yerdedir.

Heyet kuyunun yakınında ki mağarada dinlenirken Ümmü Haram’ın kardeşi Haram b. Milhan Resulullah’ın mektubunu Amiroğulları kabilesinin reisi Ebu Bera’ya vermek için görevlendirilir. Tam da bu sırada irşad heyetini çağıran Ebu Bera’nın öldüğüne dair bir şayia yayılır. Bunun üzerine Haram mektubu Ebu Bera’nın yeğeni Amir b. Tufeyl’e verip onları İslam’a davet eder. Amir ise İslam’a ve onun kutlu peygamberine kin besleyen biridir. Kendisine sunulan mektubu okumadığı gibi işaret ettiği bir kişiye, davet konuşması yapmakta olan Haram’ı arkadan mızraklattırır. Mızrak öyle bir şiddetle saplanır ki demiri Haram’ın göğsünden çıkar. Haram ise Rabbine kavuşmak üzere olmanın verdiği coşkuyla ve peşinde koştuğu şehitliğe erişmenin heyecanıyla bağırır: “Allahüekber! Kâbe’nin sahibine yemin ederim ki ben (şehitlik rütbesi) kazandım!” (Buhari, 2801.)

Amir, Allah Resulü’nün elçisini katlettiirdikten sonra kabilesini kışkırtır ve kuyunun yakınında dinlenmekte olan sahabiler de öldürmek için tahrik eder.

”

Ümmü Haram’ın Hala Sultan Tekkesi adıyla bilinen, Larnaka civarında Tuzla’daki kabri, şehadetinden sonra ziyaret edilen bir mekân hâline geldi. Hatta gayrimüslimlerce de öteden beri salih bir kadının kabri diye ziyaret edilirdi.

Ancak verilen eman nedeniyle kabile mensupları bunu reddederler. Kin ve nefret gözlerini kaplamış olan Amir buradan bir sonuç alamayınca aralarında dostluk bulunan Süleymoğulları kabilesinin kolları Ri’l, Zekvân ve Usayye’den yardım ister. Bedir’de Müslümanlara esir düştükten sonra Hz. Peygamber’in emriyle öldürülen Tuayme’nin dayısı olan ve intikam ateşiyle yanıp tutuşan Ri’l reisi Enes b. Abbas bu isteğe hemen olumlu cevap verir ve harekete geçer; Zekvân

ve Usayye kollarını da galeyana getirir.

Küçük bir ordu gibi toplanan caniler güruhu hiçbir şeyden habersiz Bi’rimaune’de beklemekte olan sahabilere ansızın saldırırlar. Neye uğradıklarını şaşırarak ashap, maksatlarını ne kadar anlatmaya çalışsa da gözleri dönmüş olan azgınları engelleyemez. Ağır yaralı olduğundan ötürü, nasılsa ölür diyerek bırakılan Ka’b b. Zeyd en-Neccari ile esir alınan Amr b. Ümeyye dışında herkes acımasızca katledilir. Katledilenler arasında Ümmü Haram’ın erkek kardeşi Süleym de vardır.

Olayı duyan Hz. Peygamber son derece üzülür. Yüreği dayanılmaz acıyla dolar. Âdeta şok olur. Enes b. Malik bu hususta diyor ki: “Resulullah’ın, Bi’rimaune’de şehit düşen ashabına yanıp üzüldüğü kadar hiçbir kimseye, hiçbir şeye bu derece yanıp üzüldüğünü görmedim. (Buhari, 6394.)

İslam’la şereflenmesi

Ümmü Haram, İslamiyet’in Medine’de yayıldığı ilk yıllarda Resulullah’ın davetine koşanlardandır. Allah Resulü Medine’yi teşrif ettiği zaman da gelip ona biat etmiştir. Eşini de hak dini kucaklaması için ikna etmeye çalışmış ama olmayınca her şeyi göze alarak ondan ayrılmıştır. Ardından ikinci evliliğini Akabe biatlarına katılan büyük sahabe Ubade b. Samit ile yapmış ve bu evlilikten Muhammed adlı bir erkek çocukları dünyaya gelmiştir.

Resulullah ile yakınlığı

Ümmü Haram ile Peygamberimiz arasında süt veya soy bakımından teyze-yeğen ilişkisi vardı. Dolayısıyla Efendimizin teyzesiydi. Türkler arasında “Hala Sultan” diye anılmasının sebebi, teyze kelimesinin Arapçada “hâle” olmasından ötürüdür. Ayrıca yurdumuzun çeşitli yerlerinde teyzeye “hala” denmektedir.

Akrabalık nedeniyle Peygamberimizle aralarında bir ülfet vardı. Bu vesileyle Efendimiz onları kendisine yakın hissederek ve Kuba Mescidi’ni ziyarette gittiğinde veya o muhitte bir işi olduğunda evleri o bölgede bulunan iki kız kardeşi ziyaret eder, yemek yer, öğlen uykusuna yatar ve evdekilere nafi ile namaz kıldırırdı. Bu namazlardan birini Enes b. Malik şöyle anlatmaktadır: Resulullah bir defasında Ümmü Haram’a geldi. Ev halkı Resulullah’a yağ ve hurma ikram etti. Hz. Peygamber ise “Şunu (yağı) tulumuna, şunu (hurmayı) da kabına geri götürünüz. Çünkü ben oruçluyum.” buyurdu. Sonra kalktı, bize iki rekât nafi ile namaz kıldırırdı. Resulullah beni sağına, sergi üzerine durdurdu. Ümmü Süleym ile Ümmü Haram da arkamızda namaza durdular. (Ebu Davud, 608.) Ardından Peygamberimiz, bizim yani ev halkının dünya ve ahiretlerinin hayırla dolu olması için duada bulundular. Anem bunun üzerine beni kast ederek “Ya Resulallah! Küçük hizmetkârınız bu oğlum için de Allah’a dua eder misiniz?” de-

”

Sahabenin, tüm Müslümanların gönül dünyalarında çok farklı bir yeri vardır. Çünkü onlar Rabbimizi, kitabımızı ve Resulümüzü öğrenmeye aracılık ettiler. Bu yalın gerçek yanında içlerinden bazıları çeşitli vesilelerle hemen aklımıza gelirler. Nitekim Kıbrıs dediğimizde de aklımıza hemen Ümmü Haram bint Milhan gelir.

di. Bunun üzerine benim için Allah’tan her hayrı niyaz eden bir dua yaptı. Sonunda da şöyle buyurdu: “Allah’ım! Malını ve çocuklarını çok eyle. Bunları onun için mübarek eyle.” (Müsned, 13013.) Daha sonraları Allah Resulü’nün duasının bereketiyle Hz. Enes’in maddi durumu çok iyi olacak ve çok kalabalık bir aileye sahip olacaktır.

Hz. Peygamber’in bu iki hanımın evlerini ziyaretleri sahabenin de dikkatini çekmişti. Bir defasında Ümmü Süleym’in evini neden ziyaret ettiği sorulduğunda şu cevabı vermişti: “Ben ona şefkat gösteriyorum çünkü kardeşi benim askerlerimle birlikte Allah yolunda öldürüldü.” (Buhari, 2844.)

Resulullah’ın müjdesi

Ümmü Haram validemizin rivayet ettiğine göre, Resulullah’ın onları ziyaretlerinin birinde Hz. Peygamber yemek yedikten sonra öğlen uykusuna yatar. Bir süre sonra Hz. Peygamber tebessüm ederek uyanır. Duruma şaşırان Ümmü Haram sebebini sorunca Peygamberimiz, ümmetinden bazı kimselerin fetih için Akdeniz’de gemilerle sefere çıktığının uykusunda kendisine gösterildiğini ve onların cennetlik olduğunu söyler. Hz. Peygamber ileride gerçekleşecek olan bu güzel gelişmeden dolayı mutlu olmuştu. Tebessümü o yüzdendi. Müjdeyi duyan ve yüreği İslam’a hizmet aşkıyla kaynayan Ümmü Haram (r.a.), kendisinin de mücahitler arasında yer alması için Resulullah’tan dua

istirham eder. Allah Resulü onu kırmaz ve dua eder. Muştuyu alan annemiz son derece mutlu olur. Ardından Kutlu El-çi (s.a.s.) tekrar uyur. Bir süre sonra yine tebessüm ederek uyanır. Ümmü Haram bu sefer niye tebessüm ettiğini sorunca, gördüğü rüya üzerine, ümmetinden bazı kimselerin İstanbul'u fethetmek amacıyla gemilerle sefere çıkacağını, onların da günahlarının affedileceğini söyler. Ümmü Haram bu mücahitlerin arasında da yer almak için yine dua ıstırham eder. Lakin Resul-i Ekrem Efendimiz ona birinci grupta yer alacağını buyurur. (Buhari, 2788.)

Ümmü Haram, Uhud ve Huneyn gibi savaşlarda geri hizmette bulunmak üzere yer alır. Onların sunduğu hemşirelik hizmeti son derece önemlidir. Zira azaları kopan veya damarları kesilen gazilere dağlama veya pansuman yapmak, su ve yemek ihtiyacını karşılamak, yırtılan ve sökülün elbiseleri dikmek, yeri geldiğinde cephedekilere savaş malzemesi taşımak çok önem arz etmekteydi. Kocası Ubade b. Samit ile Suriye ve civarında gerçekleştirilen cihat ve davet çalışmalarına katılmak üzere bölgeye hicret etti. Humus ve Kudüs şehirlerinde eşiyile birlikte güzel çalışmalar yaptı.

Kıbrıs seferi

Şam valisi Hz. Muaviye, halife Hz. Ömer'e, devam eden kara seferleri yanında donanma kurup deniz seferlerine açılmayı teklif eder. Lakin halife devle-

tin henüz hazır olmadığını, bu işin zamanının gelmediğini düşünerek teklife sıcak bakmaz. Hz. Osman zamanında ise sınırlar iyice genişlemiş ve devlet oldukça güçlenmiş, gelir kaynakları fazlasıyla artmıştır. Deniz seferlerinin zamanı gelmiştir. Bunun neticesinde Muaviye aynı teklifi Hz. Osman'a götürür. Halife öneriye sıcak bakar. Lakin tek bir şartı vardır: Sefere sadece gönüllülerin katılması. Çünkü daha önce tecrübe edilmemiş, ilk kez çıkılacak meşakkatli bir deniz seferi her türlü tehlikeye açıktır. Düşman veya fırtına nedeniyle gemilerin batma, karaya çıkıldığı anda baskına uğrama ihtimali vardır. Böylesi olumsuz gerekçelerden dolayı askerlerden hiç kimsenin sefere zorla götürülmemesini, sadece istekli olanların katılmasını emreder. Emrinin ardından da bir deniz donanması hazırlanır. İlk kez düzenlenen bu sefer, Müslümanlar açısından artık yeni bir devrin başladığı anlamına geliyordu.

28 (648-49) yılında düzenlenen ve komutanlığına Abdullah b. Kays'ın atandığı sefere Ebu Zer el-Gifari, Ebu'd-Derda gibi ashaptan birçok gönüllü katıldı. Ümmü Haram ve eşi Ubade de gönüllüler arasındaydı. Seksen altı yaşında olması nedeniyle iştirak etmesine izin verilmeyecek gibi olursa da ısrarı sonucunda buna onay verildi. Bu yaştaki cihat aşkı, hiç şüphe yok ki İslam'a gönülden bağlılığın ve dünyaya önem vermemenin bir göstergesiydi. Zaten İs-

lam'la kucaklaşmasının ardından hayatının tamamı hep bu minval üzere geçmişti.

Sefer sonunda gemiler adaya yaklaştı ve bir savaş olmadan karaya çıkıldı. Ardından annemiz Ümmü Haram'a binmesi için bir katır getirildi ancak üzerine biner binmez hayvanın sırtından yere düştü ve boynu kırılarak oracıkta şehit oldu. Cenazesi şehadete erdiği bölgeye defnedildi. Adadakililerle de -küçük çatışmaların ardından- vergi vermeleri ve Müslümanlara saldırmamaları şartıyla anlaşma sağlandı.

Hala Sultan Tekkesi

Ümmü Haram'ın "Hala Sultan Tekkesi" adıyla bilinen, Larnaka civarında Tuzla'daki kabri, şehadetinden sonra ziyaret edilen bir mekân hâline geldi. Hatta gayrimüslimlerce de öteden beri "saliha bir kadının kabri" diye ziyaret edilirdi. Ecdadımız ise adayı fethettikten sonra kabri imar edip üzerine türbe, yanına da bir cami ve tekke yaptırdı. Sonrasında da gemilerle kabrinin hizasından geçerken hürmeten top ateşiyle onu selamlarlardı.

Günümüzde kabri Rum kesiminde kaldığından ve Türkiye'den gidenlerin o tarafa geçmesine müsaade edilmediğinden ziyaret mümkün olmamaktadır. Sadece Rum tarafına gerçekleştirilen uçuşlar sonrasında ziyaret mümkün olabilmektedir.

Ümmü Haram, Peygamberimizden beş hadis rivayet etmiştir. Radiyallahu anhâ... ■

AİLEDE MAHREMİYETİN EROZYONU SOSYAL MEDYA VE SINIR İHLALLERİ

Mahremiyet, bireyin kendisine ait olan özel alanı koruma hakkı olarak tanımlanabilir. Aile bağlamında ise mahremiyet, bireylerin özel yaşamlarının dış etkenlerden korunması anlamına gelir. (Altun, A., *Dijital Mahremiyet ve Yeni Medya*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2019.) Aile mahremiyeti, bireylerin güven duygusunu desteklerken aynı zamanda aile içi bağlılığı da güçlendirmektedir. Fiziksel sınırların ötesinde, duygusal ve dijital mahremiyet de bireyler arası güvenin temel taşıdır. Mahremiyet, sadece fiziksel değil, aynı zamanda dijital sınırların da korunmasını gerektirir. Aile ise bu mahremiyetin en yoğun yaşandığı, bireyin kişisel sınırlarının şekillendiği ilk toplumsal yapıdır. Ne var ki dijital çağın getirdiği hızlı yaşam ve paylaşım kültürü, ailede mahremiyetin korunmasını her geçen gün daha da zorlaştırmaktadır.

Günümüzde sosyal medya, özel alanların en çok ihlal edildiği mecralardan biri hâline gelmiştir. Sosyal medya, bireylerin özel hayatlarını geniş kitlelerle paylaşmasını teşvik eden bir yapı sunmaktadır. Bu durum, aile bireylerinin birbirlerinin mahremiyet alanlarını farkında olmadan ya da kasıtlı olarak ihlal etmelerine neden olabilmektedir. Aile bireylerinin birbirlerinin rızası olmadan özel anlarını paylaşmaları, eşlerin birbirlerinin dijital hesaplarını denetlemesi ya da çocukların mahremiyetine saygı gösterilmemesi gibi davranışlar,

aile bağlarını zedelemekte ve sınır ihlallerini sıradanlaştırmaktadır. Bu tür eylemler, bireyde güvensizlik, değersizlik ve utanma gibi olumsuz duygulara yol açmaktadır.

Ayrıca sosyal medyada popülerlik arayışıyla yapılan paylaşımlar, aile içindeki değerlerin görünürlük uğruna araçsallaştırılmasına neden olmaktadır. Bu süreçte bireyler, sosyal onay alma ihtiyaçlarıyla mahrem alanlarını paylaşmaktan çekinmemekte, hatta bunu sosyal bir norm hâline getirmektedirler. Mahremiyetin bu şekilde araçsallaştırılması aile yapısının dinamiklerine derin zararlar vermektedir.

Bu tür ihlaller, özellikle ergenlik dönemindeki bireylerin kimlik gelişimini ve güven duygusunu olumsuz etkileyebilir. Aile içerisindeki bu denetimsiz paylaşım pratikleri, çocukların sosyal medyayı bir güven aracı yerine gözetim mekanizması olarak algılamalarına yol açabilir. Bu durum özellikle çocuklarda ve gençlerde sosyal kaygı, öfke ve içe kapanma gibi psikolojik sorunlara yol açabilir.

Mahremiyet, Kur'an ve sünnet ışığında da korunması gereken temel bir değerdir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: "Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip (izin alıp) ev sahiplerine selam vermeden girmeyin. Bu davranış sizin için daha hayırlıdır. Düşünüp anlayasınız diye size böyle öğüt veriliyor." (Nur, 24/27.) Bu ayet, kişinin özel alanına duyul-

ması gereken saygıya da işaret etmektedir. Mahremiyet, aile içi ilişkilerde edep, ölçü ve sınır anlamına gelir.

Özellikle çocukların mahremiyet eğitimi, ailede başlamalıdır. Ebeveynlerin, çocuklarının özel alanlarına izinsiz girmesi, onların kişisel eşyalarını karıştırmaları ya da özel anlarını sosyal medyada paylaşması, çocuğun mahremiyet bilincini zedelemektedir. Bu durum, ileriki yaşlarda sınırlarını koruyamayan ve başkalarının sınırlarına da saygı göstermeyen bireyler yetişmesine neden olabilir. (Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2019.)

Benzer şekilde eşler arasında da mahremiyet sınırlarına riayet edilmesi, sağlıklı bir evlilik ilişkisinin olmazsa olmazlarından. Hz. Peygamber (s.a.s.), şöyle buyurmuştur: “Kim, başkasının izni olmadan onun gizli hâlini araştırırsa Allah da onun gizli hâlini açığa çıkarır.” (Ebu Davud, Edeb, 37.) Bu hadis, izinsiz gözetlemenin ve şüpheyle yaklaşmanın dinî ve ahlaki boyutuna dikkat çekmektedir. Dijital araçlar üzerinden kontrol edici davranışlar şeffaflık değil, ilişkide baskı ve güvensizlik oluşturmaktadır.

Mahremiyetin ihlali yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda duygusal ve dijital düzeyde de gerçekleşebilir. Eşlerin birbirinin telefonuna izinsiz bakması, çocuğun internet geçmişini izinsiz kontrol etmek, sosyal medyada ailevi sorunları ima eden paylaşımlar yapmak; tümü aile içi güveni zedeleyici eylemlerdir. Modern çağın ge-

tirdiği “her şey görünür olmalı” algısı, aileyi koruyan mahrem duvarları inceltmektedir.

Aile mahremiyeti aynı zamanda kul hakkıdır. Her bireyin paylaşmak istediği kadar görünme hakkı vardır. Bu hakka saygı, bireyler arası güveni artırır. Mahremiyetin olmadığı yerde kişi, daima tetikte olur, duygularını bastırır ve zamanla içe kapanabilir. Bu da ilişkilerde samimiyetin yerini mesafeye, güvenin yerini kuşkuyla bırakmasına neden olur. (Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2018.)

Aile içinde mahremiyetin korunması bireylerin psikolojik sağlamlıklarını sürdürebilmeleri açısından kritik bir öneme sahiptir. Bireyin kendine ait bir alanının olması, öz değer duygusunu geliştirirken, sınırların ihlal edilmesi bu duygunun zedelenmesine neden olabilir. Bu bağlamda sosyal medyanın sunduğu paylaşım kolaylıkları, aile bireylerinin birbirlerinin sınırlarını farkında olmadan aşmalarına sebep olabilmektedir.

Mahremiyetin korunabilmesi için aile içinde dijital medya kullanımı konusunda açık iletişim kanallarının kurulması gerekmektedir. Aile üyeleri, birbirlerinin mahremiyet sınırlarına saygı göstermeli ve dijital içerik paylaşımı öncesinde karşılıklı rıza alınmalıdır. Ayrıca çocuklara etik değerleri öğretmek hedeflenerek bir dijital okuryazarlık eğitimi verilmeli, mahremiyet bilinci küçük yaşlardan itibaren

geliştirilmelidir. Mahremiyetin sadece bir hak değil aynı zamanda bir sorumluluk olduğu bilinci, aile bireyleri arasında yaygınlaştırılmalıdır. Bu bağlamda ebeveynlerin rol model olması, çocukların dijital ortamlarda daha bilinçli hareket etmelerini sağlayacaktır.

Sonuç olarak dijital çağın getirdiği sosyal medya alışkanlıkları, aile içindeki mahremiyet sınırlarını ciddi biçimde tehdit etmektedir. Aile içinde güven, edep ve saygı temelli ilişkilerin sürdürülebilmesi için mahremiyet bilincinin yeniden inşa edilmesi gereklidir. Çocuklara mahremiyetin değeri öğretilmeli, eşler arasında sınır ihlallerine karşı karşılıklı hassasiyet geliştirilmelidir. Çünkü mahremiyet, sadece bireysel bir hak değil; aynı zamanda aileyi koruyan manevi bir kalbidir.

15 TEMMUZ'DA ORADAYDIM

|| Hüseyin ÇINAR

Kapkaranlık bir geceden aydınlık bir sabaha çıkarken (yahut çıkıp çıkamayacağımızı da henüz bilmiyorken) Kayabaşı Camii'nde müezzin kayyım olarak görev yapmaktaydım. Yaşadığım bu süreci şöyle anlatabilirim: Yatsı namazından sonra camiden çıkarak eve geçtim. Haberlerde dönemin başbakanı Binali Yıldırım Bey'in, bu, silahlı kuvvetler içerisinde emir

komuta zinciri dışında gelişen bir kalkışmadır, dediğini duyunca âdeta şok geçirdim, moralim altüst oldu. "Darbe" kelimesi bile yürekleri titretmeye yetiyordu.

Televizyondaki haberleri görünce eşim ve iki kızım da duruma müdahil oldular. O zaman yaşları on ve on yedi yaşlarında olan kızlarım, kalkışma, darbe nedir bilmedikleri için sordukları soruları cevaplamaya çalış-

tım. Doğal olarak onlar da endişe ve korkuyla tepki gösterdiler.

Vakit biraz daha ilerleyince saat 00.25'te Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, "Milletçe meydanlarda, havalimanlarında toplanalım. Halkın gücünün üstünde bir güç ben tanımadım bugüne kadar." demesiyle meydanlara çıkmanın zamanının çoktan geldiğini, daha fazla bekleyemeyeceğimi anladım. Çünkü an bu andı. Devletin

başı, önemli olmasa halkını meydanlara çağırmazdı. Böyle zor bir anda elimi taşın altına koymanın tam zamanının geldiği kararını vererek aileme, “Allahaismarladık. Ben çıkıyorum. Allah’a emanet olun.” diyerek evden çıktım.

Cami imamımız Uğur Köseoğlu ile birlikte saat 01.00’de meydanlara doğru hareket ettik. Ulus istikameti üzerinde bizim gibi vatan, millet, bayrak sevdalı yüzlerce kişinin bu hain darbe girişimine karşı meydanlara çıkarak, bayrak sallayarak, birlik ve beraberlik sloganları haykırarak cansiperane bir şekilde devletin ve milletin sarılsamaz ve bölünmez bütünlüğünü savunduklarına şahit oldum. Bu vatan, bu bayrak asla düşmez diye düşünürken içimi bir coşku kapladı. Vatan aşkıyla, millet sevdasıyla, bayrak sevgisiyle dolup taşan göğsümü bu hayâsızca akına siper etmek, tüm gücümle atağa geçmek için ulvi bir güç hissettim kendimde. Arabamızı Opera’da bırakarak Kızılay istikametine yürürken aslında bizim vergilerimizle edinilen, devletimize ait olan ama o anda şuursuz bir bilinçle hareket eden, gözünü kin ve nefret bürümüş hain darbecilerin elinde olan zırhlı personel taşıyıcılarının vatan sevdalılarınca engellenmeye çalışıldığına, bazı sivil araçların tanklar tarafından ezildiğine şahit oldum. Daha sonra adı haklı ve makul olarak “15 Temmuz Kızılay Millî İrade” olarak değişecek olan Kızılay Meydanı’nda insanlar toplanmış, tepkilerini birlik ve beraberlik nidalarıyla dile getiriyorlardı. Buradan Genelkurmay Başkanlığına git-

meye karar verdik. Akay Kavşağı’na varınca üzerimizden belirsiz aralıklarla geçen F-16 savaş uçaklarının sonik patlama sesleri ve Genelkurmay Başkanlığından gelen şiddetli silah seslerinden endişe ederek bir müddet beklemek zorunda kaldık. Sonrasında Genelkurmay Başkanlığına geçtik. Orada beş yüze yakın kişi vardı. Saat 02.30 sularında bir F-16 savaş uçağı TBMM’nin bahçesine bomba attı. Bu arada vatansever kardeşlerimiz, Genelkurmay Başkanlığı içerisindeki hainleri derdest etmek için içeri girmeye başlayınca ortam iyice gerilerek hareketlendi. Bina içerisinde ve dışından halka ateş açıldı. Kimileri şehit düştü, kimileri de yaralandı. Biz de geldiğimiz Akay Kavşağı istikametine doğru can havliyle koşmaya başladık. İşte, benim yaralanmam da orada oldu. Nereden geldiğini, nasıl olduğunu anlamadığım, şimşek çarpması gibi bir şey oldu. Yere düştüm. Bilincim yerinde olmasına rağmen vurulduğumun farkında değildim. Ellerimle yerden destek alarak ayağa kalkmaya çalıştım fakat kalkamadım. Birkaç başarısız denemeden sonra yaralandığının farkına vararak sağ bacağımın diz altından parçalandığını gördüm.

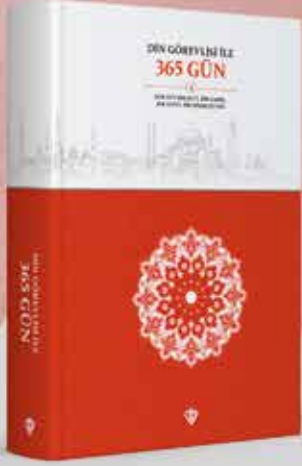
Yanımdaki arkadaşım yardım istemek için etrafa bağırdı. Birkaç kişi geldi. Onlara bacağıma turnike yapmalarını söyledim. Beni götürürlerken önceden neyin beni vurduğunu bilmediğim, şimdi ise buradan açılan ateşle yaralandığımı anladığım helikopterin insanları taradığını gördüm. Akay Kavşağı tarafına doğru taşınırken

birkaç el değiştirdim. Bu arada ortada yaralananları taşıyacak ne bir araba ne bir taksi ne de bir ambulans vardı. Bu nedenle birkaç yaralının doldurmuş olduğu aracın bagajına konuldum. Yakınlarda bulunan özel bir hastaneye götürüldüm. Saat 03.00 gibi ameliyata alındım ve saat 07.00’de yoğun bakım odasında kendime geldiğimde durumun farkında ve bilincinde olarak üzerime örtülen çarşafı kaldırıp yaralanan bacağıma baktım ve onu nice gazilerimiz gibi aziz vatanım uğruna feda ettiğimin bilinciyle şerefledim, onurlandım. Allah Teâlâ böyle bir lütfu bana verdiği için hamdettim. Asla üzülmедim, zerre hayıflanmadım. Çünkü neticede bu küçük veya sıradan bir kaza değildi. Bu; vatan, millet, bayrak ve özgürlük uğrunda kendini feda etmek, canını hiçe sayarak haklı olduğunu bildiğin dava uğrunda gözünü kırpmadan ölüme yürümekti.

Bizim üzüldüğümüz, insanların dinî duygularıyla oynayarak hizmet adı altında maddi manevi bir tezgâhın girdabına düşmek; milletin besleyip büyüttüğü, yemeyip yedirdiği, giymeyip giydirdiği bu hainlerin ihanetine uğramanın içimizde bir yara olarak kalacak olmasıydı. Allah (c.c.) vatanımızı bu din istismarcılarından ve uzantılarından muhafaza buyursun.

Bu vatan hepimizin, kanımızın son damlasına kadar vatanımızı savunmaya hazırız. Dün de hazırdık, bugün de hazırız, yarın da hazır olacağız.

Allah devletimize, milletimize zeval vermesin, bir daha böyle acılar yaşatmasın. ■

DİN GÖREVLİSİ İLE 365 GÜN 2

Mustafa Mirza DEMİR |

Genel itibarıyla Yüce dinimiz İslam, birey ve toplumların dünya huzuru ve ahiret mutluluğunu hedefler. Müslümanlar, ihlas ve samimiyet doğrultusunda, İslam'ın çizdiği çerçeve içerisinde hayatlarına yön verir ve yaşamlarını idame ederler. Bunun bilgisini de temel kaynak olan ilahi mesaj Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinden edinen Müslüman toplumlar, İslam'ın uygulamalı yaşantısını da Sevgili Peygamberimizin (s.a.s.) örnek hayatı ve mübarek sözleri sayesinde öğrenip hayatlarında tatbik edebildikleri ölçüde huzur ve kurtuluşu yakalarlar. Kur'an ve sünnet,

hayatın kullanım kılavuzu niteliğinde iki temel kaynaktır.

Müslümanlar İslam tarihi boyunca bu iki emanete sınıksız sarılmış; Hz. Peygamber'in, ailesi, yakınları ve ashabından başlamak suretiyle bütün dünyaya yaymış olduğu İslamiyet'in ilke edindiği hakikatleri ve Kur'an'ın hükümlerini, Allah'ın yüce kitabı ve Resulullah'ın sünnet-i seniyyesinin bilgisi ışığında öğrenmiştir. Ne var ki bu hakikatler bazen çarpıtılmakta, saklanılmakta veya İslam'ın mana ve mesaj dünyası istismar edilmektedir. Yüce dinimiz İslam'ın, nübüvvetin çizdiği daire içerisinde yaşanabilmesi ve dinin hakikatlerinin tahrif, tahrip ve istismar edilmesine engel olabilmek için tek çare ise bu dinin doğru ve sahih kaynaklardan öğrenilmesidir. Bunun için de her Müslümanın sorumluluk sahibi olması gerektiği gibi en büyük vazife, din eğitimi ve din hizmetleriyle ilgili görevlilere düşmektedir.

Camiler, mescitler, kürsüler, mihraplar sadece namaz vakitlerinde bir araya gelinen mekânlar değil, gönüllerin bulunduğu, psikososyal ve manevi olarak rehabilite olduğu, ilim

öğrendiği, maneviyat dünyalarını genişletip zenginleştirme imkânı buldukları yerlerdir. Camiler her zaman Müslümanların dinî, manevi ve kültürel yaşam merkezleri olagelmıştır.

Din görevlilerinin, İslamiyet'in hakikatlerini tüm Müslümanlara güvenilir ve sahih kaynaklar eşliğinde aktarabilmesine kaynaklık etmek amacıyla yayımlanan *Din Görevlisi İle 365 Gün* adlı eserin ikinci cildi okurla buluştu. *Din Görevlisi İle 365 Gün 2* adlı çalışma, ilk kitaptan farklı olarak yeni konu başlıkları ile o konunun altında yer alan ayet, hadis, fetva veya hikmetli sözlerden en az biri bağlantılı olarak seçilmek suretiyle neşredildi. Ayet meallerinde ve hadis-i şeriflerin seçiminde Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı yayınları arasında yer alan sahih kaynaklardan istifade edilen eser, *Kutadgu Bilig*, *Safahat* ve *Mesnevi* tercümelerinin hikmet dünyasından parıltılar da taşıyor.

Din Görevlisi İle 365 Gün 2 adlı eseri okurlarımızın istifadelerine sunar, herkese bereketli okumalar dileriz. ■

DİYANET RADYO

ASR-I SAADET RADYO TİYATROSU

HER GÜN | 09.00

“Şimdi bunların size inanacaklarını mı umuyorsunuz?
Oysa içlerinden bir takımı, Allah’ın kelamını dinler,
iyice anladıktan sonra onu bile bile tahrif ederlerdi.”

(Bakara, 2/75.)

